4398

Barbara Bronnen

Povara

Convieţuirea dramatică dintre două femei — bunica, o nonagenară infirmă, şi nepoata, o ziaristă de patruzeci de ani — aduce în prim-plan confruntarea dintre două mentalităţi, dintre două lumi, dezvăluind un proces surd, alienant, în care viaţa şi moartea devin personajele centrale. Barbara Bronnen (n. 1938), autoare de romane (**Fiica,** 1980 ; **Hoaţa,** 1983) şi de scenarii radiofonice, se impune în contextul prozei actuale din R.F.G. printr-o fină observaţie şi analiză, pătrunzînd cu minuţiozitate atît în zona trăirilor individuale cît şi în miezul proceselor istorice care le determină.

EDITURA UNIVERS

GLOBUS

Lei 9,50

BARBARA BRONNEN

POVARA

1987

BARBARA BRONNEN

POVARA

Colecţia GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Grafica : Mircea Dumitrescu. Ilustrația : Vasile Socoliuc

BARBARA BRONNEN
DIE ÜBERZÄHLIGE

GLOBUS

Barbara Bronnen

Povara

Traducere de
NORA IUGA
ȘI
GEORGE ALMOSNINO

EDITURA UNIVERS

București
1987

DEGETUL DE LA PICIOR

EA DOARME.

Foarte liniștită, foarte delicată, foarte mică ; zace aici în povestea ei, cu rădăcini atît de fragile și totuși atît de puternice.

O privesc.

Așa va aluneca în moarte, într-o bună zi, viața bunicii mele de nouăzeci și patru de ani. Între cei patru pereți, pe care pune atîta preț, în același pat în care a murit și mama ei.

Dar dacă totul decurge normal, nu va putea fi surprinsă astfel ! Nu ca acum, între pernele de zi, cu pătura cadrilată de voiaj înfășurată în jurul picioarelor. Nu, în nici un caz așa, într-o bluză de culoare deschisă, ale cărei mîneci îi atîrnă peste mîini, în fusta ei gri de casă. Să ajungi la nouăzeci și patru de ani este oricum destul de neplăcut. În situația asta nu-ți poți îngădui să fii luat pe neașteptate.

Nu. Hotărît lucru, moartea va veni doar atunci cînd bunica mea va fi pregătită s-o primească : în cămașa de noapte de mătase cu dantelă și avînd sub șezut mușamaua. Cele două obiecte sînt puse bine pentru ziua sau

noaptea care va fi, așteaptă sub pat, într-o pungă de plastic legată la gură, în cutia, unde se mai află rozariul și sticla cu apă sfințită. Și crucea îmbrăcată în mătase neagră și aurie așteaptă pe măsuța de lîngă pat să-și îndeplinească unica ei misiune.

Bunica mea a știut întotdeauna să se îngrijească de toate — nici moartea nu-i poate zdruncina această deprindere. E înarmată pînă-n dinți. Își ține scutul ridicat împotriva tuturor săgeților, lăncilor, săbiilor cu care vrăjmașa o insoltește din toate părțile. Nu își va coborî scutul și nu va capitula decît cu o singură condiție : să-i fie moartea curată.

O moarte curată.

Știu eu bine că „pe dedesubt" strălucește de curățenie, că așa m-a dăscălit întotdeauna : „Schimbă-ți rufele în fiecare zi, să fii curată ca nu cumva să-ți vadă cineva neglijența dacă se-ntîmplă să ai un accident sau să mori subit, pentru că nimic nu este mai penibil atît pentru medic cît și pentru pacient."

Îmi iau un scaun și mă așez lîngă pat.

Zace încovoiată, strînsă în ea ca un copil, de parcă s-ar strădui să facă economie de spațiu. Niciodată în viața ei n-a ocupat prea mult loc.

Zace aici, această mică povară, detașată, desprinsă de toate, exclusă.

Mă ridic și mă așez pe marginea patului, privesc la ceas. N-are de gînd să se trezească odată ?

Meseria ei, moartea, îi conferă o nouă putere de seducție. Mirosul morții mă atrage și mă respinge în același timp. Îi observ mișcările ciudate ale corpului, asemănătoare cu cele ale astronauților în spațiul golit de aer. Imponderabilă va aluneca din viață, volatilizîndu-se, elastică și grațioasă.

Mă apropii de ea. În încăpere se întunecă. Doar ea, „cazul", care necesită îngrijire.

Tot restul se află afară.

Afară e lumea. Timpul. Și eu, și eu am o ușă deschisă înspre afară.

Rîcîi cu picioarele podeaua. Să se trezească odată. Stau de multă vreme așa.

Nu sînt încă deprinsă cu această schimbare radicală a gîndurilor mele. Din ce aer își ia respirația asta liniștită ? Sînt îngrijorată, am o curiozitate temătoare să aflu cum este ea de fapt.

Mă ridic, aprind o lumînare și o pun pe măsuță. Mă las în genunchi și-i ating degetele. Oare tot mai doarme ? Nu mi-a respins adineauri mîna ușor ?

Nu suportă să te apropii prea mult de ea. Mi-e neplăcut că trebuie s-o fac tocmai eu. Aceste infracțiuni ale mele au contribuit cu siguranță la nemiloasele transformări care-i accelerează declinul.

Fiecare transformare e o mutilare.

Sînt nevoită să-i maltratez încheieturile ca s-o mai țin în viață. „N-o mai duc mult, spune mereu, de cînd s-a operat la ochi, sînt de pe acum ca și moartă". Trebuie să fac totul ca

ea să trăiască. Știu că are nevoie de îngrijirea mea. Eu sînt rezistența care o împiedică să-și părăsească trupul.

„Atîta timp cît mai sînt caldă să mă trezești la trei fix !“

Încă cinci minute.

Reacționează fără vlagă, dar consecvent. Își continuă cuminte funcțiile somnului. Stomacul ei lucrează zgomotos. Din colțul gurii se scurge saliva. Pînă și în poziție culcată capul tinde să se aplece tot mai mult spre picioare. Nu-și mai poate apropia coapsele strîmbate de artrită.

Atingerea morții a transformat-o definitiv pentru mine. Pînă în ceasul sfîrșitului ei rămînem sortite una alteia. Ea este prezentă în tot ce fac. Sînt la dispoziția ritmului ei.

Uneori pare că se adună, e vioaie, încearcă să participe, alteori e posacă, închisă în ea. Ceva s-a schimbat.

Organismul ei recurge la trucuri.

Bunica mea este pe punctul de-a se volatiliza. Dacă o pun pe cîntar constat că a pierdut în greutate. Tot mai des are aerul că se stinge. Îi lipsește lumina.

Apoi deodată se-ncarcă de revoltă, de furie. Încordată toată, de parcă ar începe un nou urcuș.

Ce pot să fac împotriva acestor manifestări ? Mă roade nesiguranța și inconsecvența stărilor ei. Să renunț oare la regimul alimentar pentru cosmonauți, prescris de medic ?

Cît de mult s-o fi îndepărtat de viață ? Și, de fapt, unde este ea ? Mă așez din nou pe pat și lovesc cu pumnul într-o pernă.

N-am să-mi las nici măcar amprentele degetelor pe pielea ei. De cîte ori o privesc, simt un îngheț lăuntric, o însingurare.

Cum poate să se simtă părăsită, cînd vin zilnic la ea ?

Trucul declinului o face să rămînă tot mai singură, singură din totdeauna.

Mă uit din nou la ceas : Încă trei minute.

De ce sîntem amîndouă dezorientate ? Consumate de ceea ce a venit peste noi, ne aflăm într-o dilemă perpetuă.

De multe ori nici nu mai știm să vorbim una cu alta. Eu nu găsesc cuvinte noi. Ce cuvinte ar putea să ne ajute acum ?

O viață întreagă am schimbat formule de conveniență.

Și unde am ajuns ?

Cîteodată îmi vin în minte unele din ele. Sună atît de străin. Chiar și pentru ea.

Atunci mă privește ciudat.

Sau gesturi.

Am nevoie de altele noi. Vesele. Ușoare.

Cum se fac gesturile, menite să ajute ?

Ale mele sînt întotdeauna false, năpădite de nădușeală.

Nu sînt în stare să găsesc cuvîntul potrivit, mimica firească.

Nu am învățat nimic. Tot ce pot face este silnic, împotriva voinței mele.

Mîngîi ușor părul vălurit al adormitei, care nu-mi poate opune rezistență. Aș vrea să pot pune mîna pe ea, să o simt, așa cum ea însăși nu a putut să înțeleagă, o viață întreagă, decît ceea ce a apucat cu mîinile.

Totdeauna a atins fructele și legumele și obiectele, dar a respins tot ce depășea înțelegerea ei.

Îmi privesc degetele. Sînt crispate.

Ce mă interesează ea pe mine? De ce o ating?

Mă uit la mîinile ei, cărora nimic nu le-a fost prea greu. De fiecare dată i-au venit de hac murdăriei mele. Ea nu strînge ca mine pumnii în somn, are mîna ușoară ca fulgul, chiar și în captivitatea severă a morții, și încă energică pentru vîrsta ei. Speriată i-o cuprind în palmă și mă gîndesc că în curînd se va face mai palidă, această mînă care s-a zbătut întotdeauna pentru toate mărunțișurile, fără să se sinchisească de ea însăși.

Îmi fac curaj să o privesc mai departe pe bunica și să-mi imaginez cum va trebui să o pierd o dată și o dată. Știu că mă voi trezi adesea în toiul nopții îngrozită, neputînd să-mi dau seama dacă tot ce am făcut pentru ea am făcut bine. Asta fiindcă eu am două mîini stîngi, așa mi-a spus întotdeauna, și chiar dacă îmi reușește ceva: „Cînd pui tu mîna mai mult strici, decît faci!“

Mă gîndesc cu spaimă că de acum înainte, viața mea va fi legată, pînă în cele mai mici amănunte, de bunica. Acest gînd mă sperie. Mi-e frică de limitele noastre, de nevoia mea de apărare.

Cum să ne schimbăm rolurile? Cum să înțeleg eu, o femeie vie, moartea ei? Ea nu are o conștiință vinovată, eu da, pînă-ntr-atît mă suspectez.

Bat din picior. Nu mă aude odată?

Gîndul că va muri îmi pare îndepărtat și străin. Sper prostește că pînă la urmă o să desfacă ea toate firele astea pe care le-a încurcat.

La fereastră, la lumină! Deodată, parcă la un semn, își ridică ușor capul. Ascultă timpul. Apoi cască lăsîndu-mă să înțeleg că se va trezi.

Mă cuprinde amețeala.

Ea mă examinează preț de o secundă cu un singur ochi și se scufundă apoi din nou în cețurile ei albastre.

— Ah, tu ești, Fränzla. Mai lasă-mă numai puțin, murmură ea încet și recade în absență.

Încă buimacă de somn și fără dinți bolborosește ceva de neînțeles. Înainte de a se trezi definitiv îi dau drumul la mînă pentru că această apropiere ar irita-o.

Dar de fapt, de ce mă aflu aici? Ce pot să fac eu?

Iată-mă din nou în fața acestei probleme insolubile, frica mea. Îmi țin răsuflarea. Mă simt depășită. Spaima îmi crește văzînd-o cum se lasă acaparată total de visul ei; cînd tace îmi piere curajul.

La ce bun să mă înșel? Nu e vorba doar de ochi. Este preludiul morții.

Mă silesc să o privesc din nou. Ochiul, cu albastrul lui orb, arată de parcă ar fi bătut-o cineva. E congestionat de jur împrejur și umflat ; pleoapa e îngroșată și roșie și dedesubt persistă o lacrimă.

Simt în gură greața obișnuită.

Mă uit la ceas și-mi spun : Acum trebuie s-o trezesc. Te-ai putea gîndi că e totuna, zilele vin și trec și oricum nu poți schimba nimic. Dar e mai bine să-i respect dorința.

„E periculos, a spus, dacă zac și moțăi toată ziua. N-am făcut asta de cînd mă știu și nu vreau să mă dezic nici în clipa morții mele."

Este ora trei fix.

Îi pun ochelarii speciali pentru bolnavii de cataractă la locul unde știu că va căuta mai întîi. Apoi îi ating picioarele, i le frec ușor. Ea se lasă manevrată. Are o mască de totală absență pe chip. Se preface, sau e doar reaua mea credință ? Vrînd să-mi dau curaj fredonez un cîntec, cum fac copiii pe întuneric, și îi frămînt degetele de la picioare, pernuțele tălpilor — ce straniu, acest amestec de pierdere și elan ! Înghit un nod și mă gîndesc la ceea ce mă așteaptă : în curînd va trebui să o ridic și s-o pun pe scaun, atît de ușor i se vor îndoi picioarele sub ea.

Bunica suspină și apoi geme. Poate că pe alta n-ar fi tulburat-o sunetul acesta, dar pe mine mă contrariază, sună senzual, a plăcere.

— Ah, ce bine, dar mai tare, mai tare, mai tare, murmură ea, și eu îi apăs cît pot oasele picioarelor și-i frec pulpele. Dar iată că mă

împinge cît colo și-mi spune trează de-a binelea : Asta-i treabă de mîntuială ! Să știi că timpul care mi-a mai rămas îmi aparține și n-o să-ți bați tu joc de el cum îți place, așa că te poftesc să apeși mai cu nădejde și să nu mai faci pe proasta că te cunosc eu, totdeauna ai fugit de greu.

Apăs mai tare. Ea geme de plăcere.

— Ah, așa, ce bine. Vezi că poți, dacă vrei. Ține minte ce-ți spun : Există nenumărate începuturi, dar un singur sfîrșit. Să nu crezi că proverbul „Totul e bine, cînd se sfîrșește cu bine" e doar așa, o vorbă. Eu vreau să am un sfîrșit bun, pentru că-l merit.

Împing, frămînt, apăs pînă la exasperare.

— Firește, spun eu, acest timp îți aparține, îi cuprind strîns picioarele și mă năpustesc asupra degetelor ei ca un pianist.

Scoate un fel de croncănit :

— În sfîrșit !

Cu surprindere constat că pe fața ei nu apare nici o umbră de mînie, cum se întîmplă de obicei. Treptat își regăsește din nou ordinea gîndurilor și mă țin strîns de picioarele ei, de parcă aș aștepta să mă tragă și pe mine la suprafață.

Deodată își încruntă sprîncenele, așa face întotdeauna cînd nu-i convine ceva și spune :

— Ai plătit panselele ?

— Da, răspund speriată, sigur, le-am plătit verișoarei tale.

— Cît i-ai dat ? întreabă, și pentru o clipă fața ei capătă o expresie aproape vulgară și

triumfătoare ; simte o satisfacție deosebită cînd îi pune pe alții să o slugărească și apoi le plătește serviciile. Acest lucru o face să se simtă liberă.

— A sunat Uschi cînd dormeai, și a întrebat de care vrei. I-am spus că mov, firește. Rîd cu poftă să-i fac bunicii pe plac. Voia să știe dacă vrei primule înalte sau mici ; cele înalte costă șase mărci, cele mici patru.

— Și tu... ?

— I-am spus că dintr-alea mici, sper că am fost în asentimentul tău, pentru că se potrivesc mai bine în răzorul de mușchi. M-am gîndit să se armonizeze.

— Primule mici cu pansele, slavă domnului ! Bunica se destinde, eu respir ușurată.

— Și plicul ... cu rezerva ?

Dau din cap aprobativ.

— Patruzeci de mărci.

— Păi da, Uschi are nevoie de detergent special pentru piatra funerară și în afară de asta calculează totul pînă la centimă. Cu un gest al brațului ei firav mă lasă să înțeleg că îi trece cu vederea zelul și se apleacă mai aproape de urechea mea : E emoționant s-o vezi cum se îngrijește de mine, m-a întrebat deunăzi dacă nu vreau să merg cu ea la cimitir. I-am mulțumit și i-am spus : Nici o grijă, vin eu acolo mai curînd decît crezi.

Întinde o mînă poruncitoare și eu îi dau imediat fotografia cu mormîntul lui Opa ; alături de aceasta mai e o fotografie care-l înfățișează pe bunicul meu în viață ; o văd cum o ia pe prima și o ține lipită de trupul ei ca și cum

și-ar lua măsura. Simt că mă înec cînd văd ce legături intime, aproape voluptuoase, întreține cu mormîntul. Îi aduc bibelourile, buchetele de flori din mătase și madona de bronz la pat, cum îi aduci jucăriile unui copil, care n-a învățat încă să meargă. Apucă perlele, dantelele, strasurile și brocatele și deapănă firul ce-o ține legată de această madonă ; i-a făcut singură îmbrăcămintea. Povestește de vălul de mireasă al mamei ei și de dantela de la propria-i rochie de nuntă cu care și-a înveșmîntat madona :

— Și catifeaua e de la prima mea comuniune și...

Bolborosesc o scuză și mă duc la toaletă. Cînd revin o găsesc șezînd ridicată în pat. Părul i s-a desfăcut alb și rar, fixează fascinată brelocul în culorile curcubeului, scînteind auriu și argintiu ; a apăsat pe buton și micul glob pămîntesc, luminat de un bec minuscul, și-a aprins deodată continentele și mările. Un dar de la băiatul meu. Bucuria ei la vederea lucrurilor sclipitoare are ceva din extazul indienilor în fața pietricelelor colorate, lipsite de valoare, pentru care erau gata să dea orice.

Acum mă observă, îmi aruncă una din acele priviri tăioase ale singurului ei ochi și își dezvelește dantura pe care și-a luat-o pe furiș din zaharnița folosită acum în alte scopuri decît cele obișnuite. Ar vrea să fie un zîmbet, dar îi iese strîmb. Rînjește, își ridică buza superioară. Rictusul se accentuează, împietrește așa, devine o grimasă. Se strîmbă la mine, hie-

na asta ! Își păstrează multă vreme masca schimonosită, crede că în felul acesta mi se dezvăluie mai bine. În sfîrșit își ridică mîna palidă și și-o trece peste obraz, fantoma dispare.

— Ai lăsat jos capacul closetului ? mă întreabă cu asprime.

— Da, spun eu supusă și mă aud răsuflînd ușurată, aude și ea. De cînd i-a murit ochiul aude din ce în ce mai bine, așa cum își simte, de la o zi la alta, tot mai acut fiecare perișor care îi crește în bărbie. Acum am ghicit-o, își duce degetul la bărbie și mi-o arată, ceea ce vrea să însemne : penseta ! O iau de pe măsuța de telefon, unde, înainte, nu avea voie să stea niciodată. Dar acum bunica ține mult la expresia „a avea totul la-ndemînă". Mă apropii de bărbia ei, mă întîmpină cu un țipăt speriat, pe care i-l cunosc bine.

— Fii atentă, ochiul meu !

Îi ridic pielea încrețită, o împing în sus și încerc să apuc perii ca să-i smulg, dar cu cît trag mai vîrtos cu atît se încăpățînează și-mi scapă. Își ridică mîna dreaptă și îmi spune printre dinți :

— Vezi că-ți dau una de nu te vezi !

Nu-i răspund. Asta nu-i place. Într-un moment de furie apuc firul de păr, îl smulg, ceea ce probabil că îi pricinuiește o durere ascuțită :

— Ah, ustură al dracului ! se vaită ea, dar în urechile mele sună bine.

A fost doar o pauză. Bunica mea are o clipă de liniște, își ia batista umedă, își șterge ochiul bolnav.

— N-ai folosit peria de closet — tare mă întristează copiii de azi care nu mai învață nimic. Se referă la băiatul meu. Îi explic că n-am făcut treabă mare și îmi este cît se poate de neplăcut. Dar bunica mea continuă de parcă n-aș fi spus nimic :

— Și de fiecare dată capacul e ridicat. Deunăzi a fost doamna Graser cu profesorul la mine în vizită și s-a dus la closet, și cînd s-a întors, m-a întrebat : „De cînd aveți toaleta ?" Am crezut că se referă la baie și la pereți și i-am spus : „Am zugrăvit acum patru ani". Și ea a spus : „Vorbeam de closet, deoarece pare nefolosit, e ca nou." Și cînd m-a vizitat profesorul prima dată singur a lăsat și el capacul ridicat, iar eu i-am spus : „Și nepoatei mele trebuie să-i atrag mereu atenția că a uitat de capac ; de ce trebuie să stea capacul ridicat, un capac are și el rostul lui." Și cînd profesorul a venit ultima oară aici, s-a dus din nou la closet, și peste două ore, tocmai își lua rămas-bun de la mine, în vestibul, s-a schimbat deodată la față și a spus : „Trebuie să mă duc, să mă mai uit o dată", și a deschis ușa la closet. Eu l-am întrebat : „La ce vă uitați ?" Mi-a răspuns : „Să văd, dacă am lăsat capacul". Și cînd am fost deunăzi invitată cu el la doamna Graser s-a dus la closet și pe urmă m-am dus și eu, pentru că băuserăm un pahar de vin și ceai. Și în drum spre casă, în timp ce mă sprijinea, l-am întrebat : „Dumneavoastră ați fost înaintea mea la closet și capacul era lăsat. Cum se face că era

lăsat ?“ Mi-a răspuns : „Am învățat și eu ceva de la dumneavoastră“. Bunica rîde în hohote și adaugă cu mîndrie : „Cum, spunea doamna Graser, și closetul dumneavoastră este încă atît de frumos ?“ Ar fi avut, slavă domnului, ce să admire aici în cameră, atîtea lucruri de valoare, dar nu, pe ea o interesează closetul. Apropo, ai lăsat jos capacul ?

Îi spun din nou „da“, trag aer în piept, sper să nu înceapă totul de la capăt. Așa cum umbra urmează mișcările corpului, așa încep eu să mă balansez, împotriva voinței mele, după mișcarea gîndurilor bunicii și iată, fără să-mi spună, știu că jucăriile sfinte, sclipitoare, trebuie să fie puse la loc în dulap.

Întind mîna spre madonă, bunica dă aprobator din cap :

— Dar ai grijă cum o pui !

Așez păpușa de cîrpe în vitrină, fotografia cu mormîntul pe comoda în stil baroc, lîngă Bismarck, alături de candelă, a cărei „lumină vesnică“ o întreține bineînțeles bunica și privesc, agasată de discuțiile interminabile, poza ei din tinerețe.

— La mine toate lucrurile au o legătură între ele, îmi spune, și are dreptate.

Locuința este mîndria ei. De treizeci și cinci de ani, de cînd a murit Opa, trăiește aici. Ce-i drept, cele mai frumoase piese i le-au furat „Amis“, * dar a reușit totuși să păstreze destule și este mîndră cînd oaspeții spun că nimeni n-ar fi putut bănui că în această casă există un apartament atît de frumos. Clădirea face parte din acele locuințe tip ieftine, și chiriașii ei sînt cu toții, din păcate, „de origine modestă“.

Vorbește despre lucrurile ei și mi-o imaginez tînără, frumoasă, cu un aer serios, plină de prestanță ca în fotografie. Zîmbește, un zîmbet doar al ochilor, așa cum a fost învățată, pentru că rîsul, mi-o repetă mereu, este urît. Nici cînd vorbește nu și-ar lovi pentru nimic în lume palmele între ele și nu și-ar ridica umerii, cu atît mai puțin nu ar face gesturi impulsive, fiindcă astea, după cum spune ea, sînt tipic ovreiești.

— Tare mai erai frumoasă, îi spun, și deodată zîmbește cu toată fața și ciripește cu un glas neașteptat de prietenos :

— Frumoasa Käthla, așa îmi ziceau, Käthla cu zîmbetul Mona Lisei. Ia dă-mi-o pe necunoscuta aia !

I-o întind repede pe „aia“ de pe Sena, bunica îi mîngîie obrazul de ghips și spune :

— Atît de frumos în moarte nu poate să fie decît un om cu adevărat frumos. Trebuie că era fermecătoare — ce se mai întîmplă în Brokdorf ?

Obișnuită cu asemenea salturi în gîndire încerc să leg firele raționamentului, în timp ce ea vorbește despre lipsa de demnitate umană și despre ereditatea îndoielnică, resimțită tot mai acut în ziua de azi. Înțeleg că trebuie să

* Termen abreviat pentru cuvîntul „americani“, folosit curent în R.F.G.

iau ziarul de care nu se poate lipsi. Îmi cade din mînă chiar lîngă piciorul patului, mă aplec să-l ridic.

— În halul ăsta v-ați înmuiat că nu mai sînteți în stare nici măcar să apucați ca lumea un lucru, mă dojenește bunica. Smulge ziarul din mîna mea și îmi indică rubrica pe care o urăsc : „Pentru femeile noastre". Sînt obligată să citesc a o suta oară articolul care începe cu formula „Dragi camarade !", tare și clar, pentru că altfel mi-ar putea scăpa lucruri esențiale. L-am învățat pe de rost. Știu exact cum reușește această femeie-jandarm să treacă de la vechea cruce celtică din Monasterboice și femeile irlandeze la întrebarea decisivă : „Oare atunci cînd se acționează după o judecată sănătoasă, ordinele nu își mai au rostul ?" Orice recrut își dă lesne seama că are de-a face cu o vorbărie goală. S-a săturat și bunica.

— Vezi să nu-ți strici ochii ! spune ea. Îmi face semn să pun ziarul la locul lui, pentru mîine, și mă roagă s-o ridic în capul oaselor ca să se dea mai ușor jos din pat. O sprijin ca de obicei și-i împing pernele sub spate. Deodată se răsucește cu o mișcare bruscă, răstoarnă pernele și le așază din nou, bătînd cu pumnul în ele.

— Cînd pui tu mîna pe ceva, mai mult strici decît faci ! strigă ea. Dar asta nu-i nimic. Ține-te bine Fränzla, îmi spun, abia acum se pornește, pentru că în poziția asta ridicată are un cîmp de observație mai larg.

— Adu pămătuful, îmi poruncește bunica. Mă duc la locul unde știu că îl găsesc de obicei, și o aud șuierînd : Atîrnă de frînghie în fața ferestrei, la aerisit, pe-o vreme ca asta.

Mă privește viclean, tronînd în mijlocul regatului ei, așteptînd parcă să-mi revin din uluială. Iau pămătuful aerisit și scuturat de praf și gîndesc în sinea mea : Nu-mi mai lipsește decît să-mi închin viața acestui pămătuf, cum face ea, și existența mea va căpăta astfel un sens. Dar abia m-am apucat să șterg praful — de pe doamna cu cățelul care îi adulmecă turnura, de pe acest urs polar de Nymphenburg, azi nu se mai fabrică asemenea piese, de pe halba de bere cu capac, de pe roata pentru gimnastică medicală postată lîngă teracota veche, de pe lustra cu șapte brațe, de pe portretul în porțelan al lui Käthchen Schwind — că mă și aud scrîșnind din dinți. Îmi este cumplit de greu să mă strecor cu acest pămătuf prin recuzita vieții ei și, fără să vreau, lovesc o cutiuță din vitrină. Cade, și din ea zboară altă cutiuță, care se deschide, și apare o nouă cutiuță și, cînd o ridic, e ca-n basme, în ea se află o mulțime de bile colorate.

— Destul ! strigă bunica exasperată, își agită mîinile osoase, sare brusc în picioare, cu o agilitate neobișnuită, înhață cutiuțele și bilele, le ascunde sub bluză și se întoarce la locul ei în pat ; în următoarea jumătate de oră gîngurește ca un copil. Aud un fel de uruit și niște pocnete scurte, cînd bilele se ciocnesc unele de altele în joacă. O văd cum își trece

mîinile peste ele mîngîindu-le într-o fluturare, într-un dans. Pe chipul ei stăruie bucuria atingerii, a răcelii și a netezimii lor. Poate că acum este din nou tînără, departe de „martiriul" ei, cu flori în păr și pe deget cu inelul cel nou de la Opa. Dar iată că în ochi îi apare iar acea luciditate rece. Își îndreaptă privirea spre mine ; eu întorc repede capul și continui să șterg praful. Se liniștește și își ascunde cutiuțele sub o pernă.

— Așa, acum camera din fund, spune, trebuie să mai fac o dată ordine peste tot.

Mă duc în camera din dos, care arată ca o adevărată debara, cu compartimente pline de rufărie de pat și prosoape puse la păstrare pentru mai tîrziu ; acum nu mai găsești pe nimeni care să știe să umble cum trebuie cu ele, dar cîndva s-ar putea să-mi prindă bine, dacă vine războiul. De fapt aici nu e mai nimic de făcut, deci mă prefac că îmi văd de treabă, așa cum făceam pe vremuri, în copilărie. Stau, schimbîndu-mi greutatea de pe un picior pe altul, mă uit la dulapurile pe care nu există nici un fir de praf, privesc comoda lustruită și mă relaxez o jumătate de oră făcînd gimnastică.

— Puteai să fii gata de mult, se aude din nou vocea, acum podeaua !

Iau cu grijă aspiratorul, acest instrument drăcesc, amenințător și interzis deoarece reprezintă „un pericol de moarte prin electrocutare". Trebuie să o păcălesc, de aceea deschid dulapul care scîrțîie, unde se țin cîrpele și

periile și scot, făcînd zgomot, mătura de covoare.

De cum începe să zumzăie aspiratorul bunica mea e cuprinsă de un tremur de parcă ea însăși ar fi băgată în priză :

— Dacă trebuie să chem pompierii, mă costă 20 de mărci și de tine se alege praful !

Mă fac că nu o aud, trec cu aspiratorul peste fiecare bucățică de covor, număr pînă la 21 și fac un exercițiu, apoi îl împing mai departe și tot așa pînă se face lună odaia.

Bunica mea stă ca o regină detronată.

— În genunchi acum, șuieră ea printre dinți, numai în genunchi se face curat, așa, fiecare crăpătură, fiecare colț ! Tremură încă din cap pînă în picioare și eu merg în genunchi, moi cu lehamite cîrpa în ceară și frec pînă cînd îmi poruncește să mă duc la rafturi și c-o-l-ț-u-r-i-l-e, mai ales colțurile și cu pensula în c-r-ă-p-ă-t-u-r-i, crăpăturile... și mereu stînga împrejur, s-t-î-n-g-a ! Eu șterg cu cîrpa albă ca zăpada această permanentă lipsă de praf, șterg fotografiile de familie, fotografiile din rafturi și toate acele poze ale unei lumi subpămîntene — toți au trecut de mult Iordanul.

— Oricît ai căuta abia de găsești unul cu care să poți discuta cum trebuie despre călătoria în moarte, o aud murmurînd de dincolo. Nici cu preotul cel tînăr nu-i cine știe ce scofală. Predecesorul său a fost mutat, bătrînul a ieșit la pensie, asta-i o nouă invenție. Care preot ar fi acceptat înainte, atîta vreme cît

mai era în viață, să fie izgonit din propria lui casă !

Din fericire bunica este idolul bătrînului, nici un gînd de-al ei nu i se pare deplasat, vine ori de cîte ori îl cheamă, și cînd ochii ei sînt umbriți de amărăciune, el găsește întotdeauna cuvîntul consolator ; oricînd se poate sprijini de brațul lui.

Deodată, de dincolo, se aude un zgomot înfundat. Bunica a căzut din pat, hoitul ăsta care mai mișcă. Mi-am bătut gura degeaba cu ea, i-am spus să strige dacă vrea să se dea jos din pat. Mereu orgoliul ăsta încăpățînat, că poate să se descurce și fără mine ! Uite-o cum zace și nimic nu o mai poate smulge din inerția ei ; mă simt răsplătită. Țipă ascuțit și geme fără noimă. O apuc de umăr.

— Nu mă atinge, țipă ea ! Cheamă doctorul, mi s-a rupt ceva. Am auzit cum a pîrîit și asta numai din vina ta, că nu ești niciodată aici cînd am nevoie de tine.

Aud bătăi în podea venind de sub noi, și bunica mea strigă mai tare. Atunci se răsucește cheia în broască și iat-o pe doamna Wirsing, vecina de la etajul de jos, înfășurată toată într-un capot roz și cu părul ei blond, ca o claie de fîn. Bunica se agață disperată de capotul de nailon al doamnei Wirsing ; eu mă simt inutilă ca o gaură în podea. Cu o voce plîngătoare, înecîndu-se de durere, bunica mea își cîntă jelania. O așezăm amîndouă pe canapea și începe să turuie ; punga cu gheață, iodul, pansamentul, deși la braț nu se vede nimic. Doamna Wirsing umple un pahar cu coniac și i-l toarnă bunicii pe gît. Eu mă mișc neliniștită și fără nici un rost prin cameră.

După aceea doamna Wirsing se întoarce din nou în patul ei, să-și continue somnul de amiază. Eu rămîn cu pata de pe bluza bunicii și iar nu știu cum să fac să iasă bine. Bunica mea bea un coniac și încă unul și laudă bunele maniere ale doamnei Wirsing care a auzit imediat zgomotul și a venit ; este de-a dreptul surprinzător cît de mult se interesează această femeie de ea.

Din nou am căzut la examen. Rămîn o vreme ținta văicărelilor ei neîntemeiate, pînă se face iar liniște. Bunica își pune hainele de stradă, își ia bastonul într-o mînă și cu cealaltă mă prinde de braț. Ieșim pe ușa pe care o încui de două ori în urma noastră și coborîm treptele ; asta face bine la circulație.

Își sărbătorește triumful. Sună fără jenă, scoțînd-o pe doamna Wirsing din casă, apoi pe doamna Wibka și se lasă admirată. Deodată auzim un fel de sforăit venind spre noi. Bunica mă trage de braț, dar, din nefericire, nu putem s-o luăm atît de repede din loc. E doamna Weiser, vecina de alături ; mereu se agață de noi cu cîrjele ei, fiindcă nu are pe nimeni care să se intereseze de ea. Ne-a căzut iar pe cap. O așteptăm politicos și ne tîrîm în jos pe scări. Bunica e un pachet de nervi că trebuie s-o asculte pe acritura de Weiser. Căscăm gura prin curte, ne uităm la garaje și ne su-

pără gălăgia pe care o fac copiii în terenul de joacă. Cele două se silesc să fie cît mai amabile una față de cealaltă.

— E cazul să mergem sus, spune bunica după un timp.

— Vin și eu, împreună e mai amuzant, adaugă doamna Weiser aprobator. Tăcute ne tîrîm din nou pe scări în sus. Bunica face o mină obosită și se debarasează de vecina ei printr-o fluturare ușoară de mînă.

— E abilă, scîrba asta, îmi spune după ce închidem ușa. Și-acum cafeaua !

Aduc cana, vasul pentru apă și recipientul pentru ceea ce picură din filtru, hîrtia de filtru și cutia de cafea. Umezesc hîrtia și pun două măsuri de cafea cu vîrf.

Bunica este încă puțin aferată, dar îi trece repede și iat-o din nou pe femeia bătrînă care are nevoie de tandrețea mea.

— Multă bătaie de cap îți mai dau, așa-i, Fränzla, suspină ea, doamne, de-aș muri odată.

— Dar buni, tu o să trăiești o sută de ani, doar știi asta ! îi răspund eu fără să mă prefac.

Îmi alungă fraza cu un gest plictisit și arată înspre caseta în care ține bancnotele de zece mărci. Iau un plic, îmi scriu pe el numele și i-l întind. Ea ia o bancnotă, o pune în plic și-l lipește.

Îmi dă plicul. Am voie să iau și un baton de ciocolată.

— Asta e pentru azi, îmi spune la plecare.

CELE ZECE DEGETE

„CE SĂ-I FACI, trebuie să mă omori !"

De la a optzecea aniversare a sa, cînd ne-am adunat toate, mama, sora mea și cu mine, în jurul ei, aceasta a devenit una din expresiile obișnuite ale bunicii mele. Uneori adaugă : „Cîți ani am împlinit ? Dumnezeule ! Pe de altă parte mă gîndesc că nu merită să te încarci cu asemenea păcat, cînd moartea tot vine și fără s-o chemi !"

Dacă ar fi fost după ea, istoria aproape încheiată a vieții ei ar fi avut un sfîrșit mai grabnic și mai lipsit de complicații. Își face mereu reproșuri că ne dă bătaie de cap. „Să atîrn de gîtul cuiva și să mă văicăresc nu a fost niciodată stilul meu, să nu uiți asta !" spune și își ia lucrul de mînă.

Linia de la naștere la moarte ar fi trebuit să fie, după părerea ei, o dreaptă perfectă, nu un drum zigzagat ca acum. Drumul cel mai scurt. În cazul ei, Dumnezeu atotputernicul se pare că a ales o cale întortocheată, ba, pînă la urmă, chiar una care se continuă la infinit.

— Soacră-mea n-ar fi admis așa ceva !

Ședeam în jurul ei, cînd împlinise optzeci de ani ; abia îndrăzneam să atingem cu buzele ceștile de porțelan, pictate cu trandafiri și duceam la gură, cu furculița de prăjituri, bucățile mici de tort, mestecam fără zgomot, ascultam povești despre moarte.

Soacra bunicii mele, generăleasa, a mai apucat să moară așa cum se cuvine.

— Toată viața ei nu a fost bolnavă nici măcar o singură secundă, s-a culcat în pat și a murit cu cizmele în picioare, la 2 februarie 1925, în vîrstă de nouăzeci de ani, afumată toată ca un coș de sobă de la miile de trabuce cumpărate la fiecare întîi al lunii cu un pfenig bucata. Și socrul ei a avut un sfîrșit ușor.

— Cu doi ani înainte s-a împiedicat de bordura trotuarului și nu și-a mai revenit. A zăcut ce-i drept cîteva zile înainte să-și dea sufletul și generăleasa m-a strigat : „Vino, că nu-l pot întoarce singură pe Papa“. El se jena. „Pentru dumnezeu, a spus ea, nu trebuie să te jenezi de Käthla, că nu ți-a mai rămas decît o bucățică acolo“. Ce bărbat bun, ce bărbat frumos, exclamă bunica. Și cîtă prestanță, pînă și în moarte.

În schimb, cînd vorbea despre moartea mamei ei, îi tremura glasul de amărăciune. Ceea ce bunica găsește firesc, mie mi se pare o adevărată artă : de cînd și-a pierdut mama, stăpînește perfect conviețuirea cu moartea.

— Eu pot să stau liniștită la mormîntul părinților mei, spune ea, mi-am îngrijit mama pînă în ultima clipă, eu i-am închis ochii. Să

trăim întotdeauna pentru alții, așa ne-a crescut. Nu împlinisem încă treizeci de ani cînd a murit, dar nu am lăsat pe nimeni să se apropie de ea, zi și noapte am stat la căpătîiul ei. Nici o infirmieră nu a avut voie s-o atingă, n-am scăpat-o nici o singură secundă din ochi.

Străbunica a avut un miom și a căzut victimă primelor raze röntgen, trupul ei, știu din auzite, se făcuse ca marmura roșie.

— N-am să uit niciodată cum urla mama, cînd o tamponam, de răsuna toată strada Nest, dumnezeule, era îngrozitor, îngrozitor ! Bunica își șterse ochii și continuă : Și cîtă rezistență ! Bietul tata a intentat proces profesorului, l-a pierdut și a mai trebuit să plătească și două mii de mărci pe deasupra, iar mamei i s-a dus tot sîngele. Izbucni în plîns și spuse : A murit atît de mizerabil, în chinuri cumplite, o femeie atît de bună ! De neconceput !

De cînd s-a operat, bunica povestește mereu această întîmplare, chiar atunci cînd își istorisește visele, moartea mamei sale o urmărește și în somn, ca o fantomă. Dacă îi spun că am de lucru la serviciu sau că trebuie să mă ocup de bărbat și copil, și că îmi amîn obligațiile, face o mină intransigentă și îmi repetă : „Patru luni am îngrijit-o pe mama, pînă la moarte !“

Își suflă nasul și ne turnă cafea în cești.

— Opa sosește la Betburg. Stau la măsuța de lucru lîngă mama mea care doarme. El spune : „Nu vii cu mine la München ?“ — „Nu, îi răspund. Nu, nu vin ! Nu am decît o sin-

gură mamă, iar bărbați pot găsi și zece, dacă vreau!"

Își ridică mîinile arătîndu-ne cele zece degete.

— Uite, așa i-am făcut, așa. Atunci mi-a spus : „În definitiv pot să te și înșel", și eu l-am întrebat : „Ce ai spus, ce ?" Nu am înțeles amenințarea lui. El mi-a explicat că se duce la altă femeie sau ceva de genul ăsta, ce știu eu. După patru zile mama a murit și eu sînt împăcată că am rezistat pînă la sfîrșit. Apoi bunica repetă : Ce ai spus, ce ? Și ca să-și accentueze indignarea pronunța cuvîntul „ce" mai apăsat, ca în dialectul francon.

Pe chipul bunicii mele se putea citi mîndria pentru această ultimă iubire, pe care a putut să i-o dăruiască mamei sale.

Eram împreună — nu mă căsătorisem încă, fiul meu nici nu se născuse — trei fiice în alb, îmbrăcate de sărbătoare, o ascultam și sorbeam din cafea, la a optzecea aniversare a ei. Ea, decana familiei, ne arăta mereu cele zece degete :

— Uite așa, așa i-am făcut ! Nimeni să nu abdice de la această regulă !

Am înțeles-o. Stăteam țepene, fără să ne privim una pe alta.

Intenția bunicii mele era să moară în picioare, la timp și fără complicații. Cine și-ar fi închipuit atunci că această dorință nu era decît un vis și că drumul ei avea să o ducă în labirint.

E destul să-i privesc cele zece degete ca să mă simt vinovată că nu știu, ca ea, să găsesc un sens în îngrijirea altuia.

ÎNSEMNARE 1

CÎND AM VIZITAT-O la spital, mă gîndeam că de acum înainte nimic n-o mai putea salva de la moarte și mi-am început însemnările. Aveam deja în fața ochilor proiectul primului meu roman, pe care voiam să-l scriu inspirată de călătoria ei în eternitate. Pentru moment cochetam cu mai multe idei poetice și mă gîndeam cu bucurie la materialul bogat, un serial de articole publicate în ziarul local, dedicate tocmai acestei probleme. În felul acesta avea să se nască imaginea de neuitat, absolut inedită, a unei bătrîne care se despărțea de viață.

Am scris pagini în șir despre această femeie, pe care o cunosc de cînd avea cincizeci și trei de ani. Dar fiindcă acum ea era ca și moartă pentru mine nu mă mai tenta să aștern pe hîrtie amănuntele exacte ale suferinței ei. Cînd a început să-și revină — își revenea spre disperarea mea — am constatat, cu nemulțumire, că îmi notasem ceva cu totul străin de impresiile mele actuale. Hotărîrea ei de a trăi a însemnat condamnarea la moarte a operei mele.

Mă simțeam ca un copil căruia i s-a poruncit să-și strîngă jucăriile. Și ce frumos mă jucasem cu sumbrele imagini poetice.

Ce șic fuseseră acele articole! Moartea ca mijloc de autorealizare.

Ședeam derutată în fața însemnărilor mele despre ea și a articolelor care apăruseră în ziar de pe la începutul anului 1982, purtînd titlul trucat de „Îndreptar pentru cei vii". Îmi concepusem aceste materiale ca un fel de antrenament psihologic; cititorul trebuia să-și repete zilnic: „Și eu sînt muritor, într-o zi am să mor. Fii atent la cuvîntul care te-apasă cel mai greu!" Acest program de exerciții l-am garnisit în mod abil cu frazele unui filosof care își rezolvase problema vieții viitoare prin propria sa moarte. Mi-am întrerupt serialul cînd fluxul de scrisori primite de la cititori a dat la iveală, printre altele, și unele aspecte tragice; doi cititori optaseră pentru sinucidere.

Așadar, pe măsură ce bunica mea prindea puteri, întregul meu material, cu poezie cu tot, s-a prăbușit ca un castel de cărți de joc și eu m-am împotmolit la pagina cinci a romanului într-o învălmășeală de fraze mincinoase. Am tăiat propozițiile îndoliate, care sunau prea poetic și iată-mă în fața unui munte de însemnări. Superbul vis al unei ziariste de a deveni în sfîrșit, la patruzeci de ani, autoarea unui roman își pierdea conturul amenințînd să se destrame.

De atunci îmi tot bat capul cu aceste zdrențe de text răvășit, fac colaje din fragmente și nu reușesc să le mai leg între ele. Mă tem că nu știu încă precis ce rol trebuie să abordez ca observator. Bunica mea, pe care o crezusem moartă, devine pe zi ce trece la fel de vie ca mine și nu-mi dă voie să-mi trăiesc fericirea de a scrie o operă poetică nemuritoare. Recunosc că îi invidiez pe cei ce scriu despre morți. Aceștia își pot permite să folosească alte arme decît mine, care sînt încă obligată să-mi iau măsuri de precauție. Ei își cuceresc ușor laurii, pe cîtă vreme eu trebuie să-mi țin în frîu talentul.

Așa că stau zi de zi lîngă patul bunicii mele și-i frămînt picioarele și nu văd perspectiva vreunui sfîrșit.

FOAIA DE SALATĂ

ÎNTR-O ZI CONSTAT că mi se întîmplă ceva ciudat. Încep să mă obișnuiesc cu noul meu mod de viață. Îi telefonez bunicii de la birou. Mă anunță că se simte mai bine și că se va duce astăzi la masă. Mă aud spunîndu-i : „Aș merge și eu cu tine". Apoi o sun pe mama la Frankfurt și aflu că are „o gîlcă în gît", o sun pe sora mea la Hamburg și îmi spune : „Mama are o gîlcă în gît". În fine, vorbesc și cu o prietenă care s-a oferit să se ocupe de fiul meu Sebastian, deoarece bărbatul meu este plecat din oraș. Îmi spune : „O.K."

La prînz plec de la redacție. Îmi împart postul cu o femeie care are doi copii și nu poate lucra toată ziua.

Nu-mi pun blugii fiindcă bunica mi-a spus : „Să nu te mai văd cu pantalonii ăștia", îmbrac o fustă. Nici nu m-am fardat ca lumea. Cumpăr un buchet de flori. Apoi mă îndrept, cu inima bătîndu-mi în piept, spre clădirea veche, cu pereții vopsiți în galben, care emană o atmosferă ciudată ; acolo se servește masa numai

pentru bătrîni. Altă dată nu m-ar fi putut duce nimeni acolo, nici cu arcanul.

De cînd bunica e din nou în stare să umble pe picioarele ei a înțeles că nu pot să gătesc zilnic pentru ea, așa că merge singură, bombănind, să-și ia masa, la pensiunea de peste drum. Trebuie să aparții bisericii catolice ca să primești de acolo mîncare cînd ești bătrîn. Cei care nu se numără printre enoriași sînt trecuți pe lista de rezervă.

Din fericire, bunica și-a găsit, pe lîngă gospodărie, în biserică sensul vieții ei. Fiind catolică de mai bine de nouăzeci și patru de ani, nu-mi dă prea multă bătaie de cap cu întreținerea ei. În fiecare zi la ora unsprezece și jumătate pleacă să-și ia „masa de la cazan". Mănîncă împreună cu cel căruia i se spune profesorul, cu doamna Graser, „comandanta", cum au poreclit-o, deoarece și-a luat răspunderea de a veghea să nu rămînă nimic în farfurii. La masă se mai află și doamna Bauer, bunica o numește „chiaburoaica" fiindcă poartă tot timpul o basma pe cap.

Fiind un „caz ce necesită îngrijire specială", bunica ar avea dreptul să i se aducă masa acasă, dar eu nu admit așa ceva ; trebuie să facă un efort să se smulgă din inerție, să mai iasă în lume, să nu fiu eu singurul om din preajma ei.

Sora, căreia îi ofer, încă de la ușă, buchetul de flori, îmi mulțumește : „Ce drăguț din partea dumneavoastră !" Am impresia că se bucură că vin aici, fiind cam de o vîrstă cu ea.

În timp ce pășesc în încăperea cu tavanul înalt, străjuită de crucifixul sub care mănîncă bătrînii, îmi spun : Deasupra lor s-a rupt toiagul. Mă uit la bunica și-i zîmbesc.

Cînd mă vede se îmbujorează și mă prezintă celorlalți :

— Ea e Fränzla, de care v-am povestit, nepoata mea, ea îmi poartă de grijă. Sora aduce florile mele și le pune pe masă. Bunica zîmbește mîndră.

Cei patru bătrîni stau la masă ca patru copii. Fiecare are un șervețel în jurul gîtului. Fiecare vrea să se păteze mai puțin decît celălalt și toți roșesc cînd sora îi laudă. Arată ca în poza bunicii cu cele patru surori ale ei, cărora bona le taie carnea în farfurie. În orice caz fetițelor de atunci nu li s-ar fi îngăduit să se agite atît, că tatăl lor le-ar fi venit iute de hac.

Bunica vrea să se ridice imediat ; se gîndește la timpul limitat de care dispun.

— Nepoata mea mă duce la doctor, ea e sprijinul meu, le explică.

— Stai și mănîncă liniștită, mai avem timp, îi spun.

Bunica privește mîndră în jurul ei, ca și cînd ar fi știut că voi proceda așa, și își continuă discuția, de unde a lăsat-o :

— Fiul ei, Friedrich al III-lea, oribil, și apoi puciul acela ! Ca să nu mai vorbim de chestia cu berăria, îmi vine să scuip !

Din nou e vioara întîi. Profesorul, un văduv palid, gras, cu părul alb, bolnav de diabet, murmură ca pentru sine :

— Eram pe atunci în Statele Unite.

Doamna Bauer, chiaburoaica, purtînd pe cap basmaua ei obișnuită și pe braț o geantă voluminoasă, se ridică să meargă la toaletă. Trece pe lîngă mine călcînd apăsat, de parcă ar traversa o ogradă nevăzută.

— Ce morală mai exista și pe vremea aceea ! intervine doamna Graser. Deodată sare ca arsă : Ce v-a făcut foaia asta de salată de o tot împingeți la margine ? și trage cu furculița foaia de salată, din nou, în mijlocul farfuriei bunicii mele : Se mănîncă tot.

Comandanta mă privește provocator, așteptînd parcă s-o laud, pentru că, într-adevăr, bunica abia ciugulește, cît o vrăbiuță. Și totuși, comandanta nu-mi place deloc. Bunica mi-a povestit că odată i-a ordonat chiaburoaicei să mănînce ceva de pe jos : „Ce v-a făcut asta, de ați lăsat-o să cadă ?“ Și altă dată, cînd bunica nu mai putea pur și simplu să înghită, i-a spus : „Să nu mai văd nimic în farfurie. Se mănîncă tot, pînă la ultima bucățică“.

Toți mănîncă și își țin bine farfuriile, cum i-a învățat profesorul, ca nu cumva să le cadă, pentru că mai demult, cînd călătorise el cu vaporul, în timpul unei furtuni, îi aluneca mereu carnea din furculiță.

Chiaburoaica se întoarce de la toaletă cu același mers apăsat și reia discuția :

— Vă refereați desigur la Bismarck, nu la împărat. Bunica are treabă cu pătrunjelul care îi rămîne între dinți, apoi spune :

— Pe toți i-am văzut. Strigam aleluia !

— Heil! Aleluia! zice și chiaburoaica și-și face semnul crucii. Deodată se îneacă, se învinețește, și doamna Graser scoate din geanta ei voluminoasă o pungă de plastic albastră și-i întinde inhalatorul. Chiaburoaica inspiră adînc și continuă : Azi dai peste tot numai de hoți și de criminali. Doamna Graser își pune inhalatorul la loc în geantă. Bunica înghite ultima bucățică de carne, pe care i-a tăiat-o sora.

— Uitați-vă la ochelariștii ăștia de la Bundeswehr, schilozii ăștia, spune ea, unde exista înainte așa ceva, pe atunci războiul era război, de la bărbat la bărbat și nu purtat de cei de sus împotriva celor de jos, ba chiar împotriva femeilor și copiilor.

Sora vine cu căruciorul de servit, aduce un desert roz, dar bunica mai are doi cartofi în farfurie. Mă privește rugător. Îi iau farfuria și o dau surorii.

— Poftim, soră, îi spun, și mi se pare ridicol să numesc o femeie străină „soră".

Comandanta se face că nu vede. Bunica își lasă privirea în jos și descoperă o pată de la salata de sfeclă. Îi cercetează și pe ceilalți, toți au pete pe ei.

— Ia uitați-vă, pînă și profesorul s-a pătat azi, i se adresează surorii rîzînd.

— Sînteți o pîrîcioasă bătrînă! ripostează profesorul cu duioșie.

— Dar nici cu dumneata nu mi-e rușine, să mă faci pîrîcioasă bătrînă! Bunica este încîntată. Zîmbește cochet.

Comandanta care, după spusele bunicii, era turbată după bărbați se face iar că nu observă nimic. Chiaburoaica scotocește în geanta ei, de unde scoate o foaie de hîrtie, plină de cifre albastre și o arată profesorului.

— Trebuie să fim atenți la ce scrie sub doi roman bară patru, spune acesta.

— Ați adus-o și dumneavoastră ? o întreabă bunica pe doamna Graser.

Toți patru își scot foile și citesc antetul : Administrația federală de asigurări sociale.

Mă gîndesc o clipă : Atîția oameni bătrîni adunați laolaltă ; asta mă îmbolnăvește. Dar îmi trece imediat. Toți tac și se uită la mine. După o pauză, bunica mă privește insistent și îi spune cu un aer superior comandantei :

— Firește că nepoata mea se descurcă în treburile astea !

Îmi dau seama că e vorba de un mic complot, fiindcă au nevoie de ajutor, și iau foaia din mîna chiaburoaicei, care murmură „aleluia". Pe hîrtie nu se poate citi decît antetul și mai multe coloane de cifre. Le descifrez cu migală.

— Aceasta e o scrisoare alcătuită de computer, din care reiese că toți veți lua de acum înainte o pensie mai mică cu un procent.

Profesorul se arată decepționat de AFAS, pentru că cei de acolo nu-și dau nici măcar osteneala să găsească cuvinte, spre a comunica acest lucru. Chiaburoaica este și ea foarte supărată ; întoarce hîrtia și scrie pe verso că nu înțelege nimic și de aceea e de părere ca totul

să rămînă așa cum a fost și că numai cu cifre nu e demn să te adresezi oamenilor.

S-a mîncat și desertul și sora vine imediat să strîngă farfuriile. Mă uit la bunica, pentru că nu vreau să spun față de ceilalți că acum trebuie să plecăm.

Ea îmi arată pata de pe rochia ei.

— Doar n-am să merg așa pe stradă! Sora îi șterge pata. Bunica îl ia de braț pe profesor, se ridică pe vîrfuri mai aproape de urechea lui și-i șoptește :

— Auzi, pîrîcioasă bătrînă, frumos, n-am ce zice !

El ne conduce pînă la ușă și comandanta ne strigă din urmă :

— Atenție, atenție!

GALERIA STRĂBUNILOR

DE CUM S-A ÎNTORS din spital, a început să-mi facă zilnic unul din acele semne mute, prin care îmi cerea s-o conduc în galeria străbunilor. Nu putea încă să vadă, dar foamea după originea ei era mai presus de orice.

Primul drum a fost doar începutul unui lung șir de drumuri, care aveau să urmeze, numai că, între timp, am ajuns să fiu silită mai mult să o duc, decît să o conduc.

Legătura cu familia începea de la portretul mamei sale.

— Uite-o pe mama, cînd era fată, frumoasă și severă, nu-i așa, și aici tata, în 1880, ce bărbat demn, aspru, dar niciodată nedrept față de soția și copiii săi ; acolo în spate e fabrica lui. Aici e bunicul, cel care făcea ornamente din stuc, mort de peste o sută de ani, tatăl său a făcut biserica din Pommersfelden, și ăsta a fost socru-meu, Luis cu soția lui, generăleasa. Uite-o aici pe pacostea bătrînă, soacra fratelui meu cel mare, cumnată-mea spunea mereu : „Cînd vrea gunoiul ăsta să iasă în oraș, pretinde să fie dus cu mașina“. Cum poți să vorbești așa

despre propria-ți mamă? Dar zgripțuroaica, care tremura după bani, a reușit să topească tot pînă la urmă; după moartea fratelui meu s-a înhăitat cu bărbați, pe care noi nu i-am fi angajat nici ca vizitii. Umbla turbată după ei, ca soră-mea.

Asta era întotdeauna introducerea, ca să ajungă la tante Pia. La tabloul celor cinci surori, care se afla înainte de portretul în culori sidefii al sorei ei Pia, ne întrerupeam drumul ca să ne adunăm forțele și să ne tragem sufletul pentru ultimul asalt.

— Iat-o din nou, cuiul ăsta la coșciugul răposaților mei părinți! Ai aici exemplul viu, că o femeie nu are voie să facă ceea ce face un bărbat. Cînd el a înșelat-o, a spus: „Și eu pot să fac la fel". Dar vezi, o femeie nu se cade să facă așa ceva. Era pe atunci o doamnă tînără și frumoasă, purta monoclu și baston alb și avea un barzoi, iar la gleznă o brățară de aur — roiau bărbații în jurul ei. Mie nu-mi place cînd o femeie apare în ținuta asta în fața lumii; cînd umbli așa, înseamnă că ceva nu e în regulă.

Ne uitam la portretul lui tante Pia.

— Ea nu a respectat ceea ce era normal pentru orice femeie din familia noastră, continuă bunica. A avut bărbați, încă de la paisprezece ani, și nu unul. Bineînțeles că azi i-am iertat multe, dar își plătește păcatele cu artrita aia care o chinuie. Totdeauna a fost oaia neagră. Făcea baie goală — firește că era printre pri-

mele care și-au îngăduit așa ceva — și stătea întinsă la soare; asta nu s-a mai pomenit în neamul nostru. Un adevărat outsider! Îți dai seama, de patru ori divorțată! Nu-i poți pretinde nici unui bărbat să-și satisfacă nevasta de trei ori pe zi. Lovi tabloul cu bastonul. De cîte ori nu-i convenea ceva, striga: „Să vă ajungă blestemul!" Bineînțeles, totul s-a întors împotriva ei. Că un astfel de blestem se împlinește ori ba, începu bunica să cugete, poți să-ți bați capul cît vrei, dar eu nu aș fi îndrăznit să spun asemenea vorbe, n-aș mai fi avut liniște pe urmă. Femeia asta e rea din fire. Continuă apoi cu oarecare nehotărîre: Deși, fiecare om se naște bun și părinții mei au sădit credința în ea, numai dumnezeu știe! Dar totul a fost degeaba. Ceva nu e în ordine cu Pia, de-i așa cîrtitoare, și încă din tinerețe a fost cuiul la coșciugul părinților.

Priveam portretul generălesei; stătea rezemată de cămin cu trabucul în gură; ne uitam la Luis, soțul ei, care, din dorința de a sta de vorbă cu cineva, cutreiera, acum nouăzeci de ani, centrul Münchenului, oferindu-le tinerilor englezi serviciile sale. Îi însoțea pe străzi, la Nymphenburg, la Reședință, și cînd aceștia voiau să-l răsplătească, își scotea politicos pălăria și spunea: „General von Krönlein — plăcerea a fost de partea mea" și dispărea.

Plimbarea noastră lua sfîrșit în fața portretului bunicului în uniformă de ulani. Ne uitam apoi îndurerate la fotografia cu mormîntul său,

în ramă barocă, din care emana un miros de tămîie.

De atunci trebuie să cumpăr, fiecare a treia zi, un trandafir proaspăt, care mă costă o marcă, pentru ca el să simtă, pînă și prin lespedea de marmură, fidelitatea ei. Ridică trandafirul, eu îi tai codița și așa mereu : în fiecare zi aceleași cuvinte, aceiași pași, aceleași povești, în fiecare zi același lucru.

ÎNSEMNARE 2

A FOST O MUTARE de șah bine gîndită, cînd mi-au strecurat subtil povara acestui „caz" ! Mama, care locuiește la Frankfurt, a operat sigur cu argumentele vîrstei și ale neputinței, spunîndu-mi că această problemă trebuia să o rezolvăm împreună, noi, cele mai tinere și în puteri, adică sora mea și cu mine. La rîndul ei, sora mea și-a găsit imediat o scuză : serviciul cu program strict, de la care nu se putea abate, fiind angajată la stat.

Se tot tocmeau între ele, vorbeau mai mult să se afle în treabă, și eu a trebuit să înghit gălușca, deși am într-adevăr destule pe cap. Copilul, bărbatul, postul meu de la foileton ; numai „cazul" ăsta îmi mai lipsea, bunica mea care are nevoie de îngrijire.

Acum, asa îmi spun la telefon (mă sună zilnic ca să mă îmbuneze), acum nu mai e chiar atît de greu. Dacă ar ști ! De cînd se simte mai bine, a devenit și mai insuportabilă.

Cei din afară nu pot să înțeleagă că un om complet neputincios este, într-un anume sens mai ușor de îngrijit decît unul care începe să

prindă puteri, unul care se simte din nou stăpîn pe agresiunea lui renăscîndă. La aceasta se mai adaugă și faptul că acela care își recapătă, cît de cît, vigoarea este destul de viclean să-și regăsească subterfugii, prefăcîndu-se că nu este responsabil nici față de sine și nici față de ceea ce-l înconjoară.

Toți vorbesc și predică în ziua de azi despre moartea în sînul familiei și cît de minunat se poate realiza aceasta. Și eu vorbeam la fel, și încă cum ! Nu pot să mă gîndesc decît cu repulsie la seria mea de articole din ziar, unde ceream categoric : „Trebuie să facem totul spre a-i dărui muribundului dragostea și căldura familiei. A lăsa un muribund într-o clinică este echivalent cu o crimă socială. Fiecare are dreptul la moartea lui personală".

Aceste rînduri le-am scris chiar eu, iar mama și sora mea au căzut de acord să întoarcă propria-mi armă împotriva mea : „Tu ești singura care se pricepe și poate să facă treburile astea așa cum se cuvine". Acum iată-mă aici singură, singurică, și nu-i nimeni în jurul meu să-mi spună cum poți îngriji, cu adevărat bine, un om, care o ține una și bună pe a lui și nu vrea nici în ruptul capului să facă cea mai mică concesie. Oare cel ce îngrijește de cineva trebuie să renunțe la întreaga lui personalitate și, în cele din urmă, să-și pună ștreangul de gît ? Și asta numai din cauza unui „caz" care necesită îngrijire, dar nu vrea să se lase îngrijit, pentru că timp de nouăzeci și patru de ani n-a avut nevoie de nimic și de nimeni.

Ori de cîte ori se ajunge la o luptă între unul care îngrijește și unul care are nevoie de îngrijire va pierde primul. Ultimul dispare pur și simplu, dar cel care îi supraviețuiește rămîne cu insomniile și cu sentimentul culpabilității.

Da, și muribunda se vaită și se vaită. Apoi își revine. Timp în care eu fac eforturi disperate să mai rămîn în viață, conjurînd aceste foi de hîrtie ca măcar ele să mă înțeleagă.

CRISTALINUL

LA DOCTORUL von Eible totul este de culoare kaki. Stăm de multă vreme în sala de așteptare de culoare kaki, și bunica mea arată la fel de kaki, ca atunci cînd am scos-o din salon și-am adus-o aici.

Saloanele bolnavilor se află de cealaltă parte a coridorului.

Nu mă uit pe fereastră. Cînd privesc de la etajul douăzeci și unu în jos mă cuprinde ameţeala. Nu-mi place locul ăsta. Am citit că portarul are pregătită în permanenţă o cuvertură cadrilată pentru sinucigașii care sînt aici într-un număr destul de mare. Bineînţeles că administraţia a luat măsuri să se pună gratii la balcoane și la ieșirile de serviciu. dar în ce-i privește pe pacienţii clinicii de oftalmologie, care se aruncă în gol, a rămas firește neputincioasă. O asistentă m-a asigurat că de la clinica de oftalmologie nu prea se aruncă nimeni de la etaj, deoarece profesorul nu operează decît pacienţi bătrîni și aceștia nu sînt atît de lipsiţi de recunoștinţă și consideraţie. Mă întreb dacă nu cumva doctorul von Eible are tocmai

de aceea pacienţi mai bătrîni, pentru că practica sa medicală este situată la un nivel foarte înalt ? Sau poate e exact invers.

În orice caz, în sala de așteptare sînt, ca de obicei, numai oameni bătrîni. Toţi au aceeași expresie pe chip : Dacă tot trebuie, fie, dar atunci numai la doctorul von Eible.

Bunica își pune deoparte lucrul la care împletește :

— Bieţii leproși ! O să ajungă vreodată puloverul ăsta la ei ? se duce la fereastră și privește afară : Am știut eu, nu se vede nici un copac, apoi se întoarce și povestește, sărind de la una la alta, despre operaţia ei, retrăiește încă o dată orele pline de spaimă, pe care le-a petrecut aici.

Vorbește de „martiriul“ ei, și cum i-au ars ochii cu o rază incandescentă și că noaptea visează și acum toate astea și că e sigură că a fost o treabă de cîrpaci.

— Mi-a trebuit mult ca să învăţ să privesc lucrurile în adevărata lor lumină, îmi spune și împletește mai departe. Maică-ta refuză să creadă că nu mai văd nimic cu ochiul ăla, dar îţi dai seama că eu știu mai bine. Își scoate batista din geantă și-și șterge ochiul, care îi lăcrimează mai rău de cînd am intrat în clădire : Și m-am trezit acoperită cu o cuvertură, mă strivea ca o lespede de mormînt, povestește, și a venit unul și a ridicat-o și apoi a lăsat-o din nou să cadă peste mine trosnind asurzi-

tor. Mereu și mereu am vîsat asta, săptămîni în șir.

Se scoală iar de pe scaun și merge la fereastră.

— Nici o pasăre, am știut eu. Vai, cad !

Simte că o ia amețeala. Spaima că ar putea să cadă o are de cînd s-a operat. Un timp nu spun nimic, mă tem să nu plîng.

— Și-apoi doctorul e prea tînăr, trebuia să-mi atragi atenția asupra acestui lucru, pentru că eu nu puteam să văd, continuă să vorbească. Și sora de noapte, cît putea să-i turuie gura — și mîncarea ! Auzi pîine neagră cu salam pentru oameni bătrîni ! La dinții noștri ! Și mai ales cînd simți fiecare mușcătură în ochi !... Cum mi-a spus : „Pîrîcioasă bătrînă", vorbește pentru ea, în timp ce prin cap i se perindă întîmplările de la prînz. Sigur că e de origine modestă, cugetă apoi cu glas tare, dar e om bun, chiaburoaica. De curînd m-a asigurat : „Dacă profesorul lipsește, vă duc automat acasă, automat". Firește că nu pot să am încredere în ea, care nu mai știe azi ce s-a întîmplat ieri la prînz, așa e de sclerozată și nu aude nimic, nici zgomotul roților. Pot să cad și singură sub o mașină, nu-mi trebuie însoțitor pentru asta. Și-apoi mă zăpăcește tot timpul, strigînd : „Oare ce-i aici, nu cumva o treaptă ?" și comandanta — nici n-ai cum să-ți dai seama, dacă ești tu însăți așa — e turbată după bărbați, și în ce hal ! Mereu îi spune profesorului : „Cînd mai veniți ?" Nu i-aș fi făcut

curte unui bărbat în viața mea. Ce să-i faci, fiecare e singur, oameni bătrîni, toți trăiesc fără să aibă cu cine schimba o vorbă. Uneori în cuvintele ei apare o undă de înțelegere și mai adaugă glumeț : Toți ne-am pătat azi, chiar și profesorul.

Stăm aici și nu avem altă treabă decît să așteptăm să ne vină rîndul, și totuși, cînd o strigă sora, bunica arată de parcă ar fi zăcut o săptămînă pe gheață, atît e de palidă și secată de sînge. Îi ating brațul, se agață de mine și amîndouă o urmăm pe soră.

Nu l-am văzut niciodată pe doctorul von Eible, dar simt că îl urăsc de cum pășesc în cabinet și îi văd zîmbetul care îmi oferă prietenia sa, de parcă am fi complici : E prea tîmpită bătrîna asta ca să înțeleagă că o asemenea intervenție are urmările ei. Mă apucă furia, cînd văd mobilierul acela luxos pe care și l-a realizat scoțîndu-le oamenilor bătrîni cristalinul, șase mii de mărci de bucată.

Ferigi dantelate și palmieri, la vederea cărora trebuie că se sperie toți cei care au fost operați la ochi, decorează încăperea. Biroul doctorului von Eible este o piesă nouă, lucrată în stilul mobilei vechi, și pe suprafața lăcuită se află fotografia cu ramă aurită a unei sculpturi, înfățișîndu-l pe Isus. Alături, într-o ramă de lemn de stejar indian, familia von Eible, toți blonzi, cu ochii larg deschiși, în fundal, culmi ascuțite acoperite de zăpadă. Nu pot să înțeleg de ce sînt așezate fotografiile cu fața

spre cel care intră în cabinet, pentru că acela nici nu vrea sau nu poate să le vadă, iar doctorul nu vede, cînd stă pe scaunul său, decît spatele fotografiilor. Are pe chip un zîmbet religios. Bunica mea se așază imediat pe scaunul de culoare kaki și privește cuminte la perete, citind literă cu literă, în timp ce el își ia o expresie îngăduitoare, de parcă ar examina un analfabet.

Pînă și peretele la care trebuie să se uite bunica mă înfurie. Suprafața mică, pe care citește cifrele și literele, se află între două rafturi de culoare kaki. După ce a descifrat primul rînd îi apare în raza vizuală capul unei madone în stil baroc, la al treilea, pieptul și la al patrulea, burta. Deodată observ că nu există nicăieri vreo schiță a ochiului pe care să se poată vedea cum arată acest organ pe dinăuntru.

După ce bunica a descifrat toate literele, are ochii injectați de sînge ; atît de mare a fost efortul. Tremură. Doctorul stă cu capul plecat, se joacă cu fotografia lui Isus, fără s-o întoarcă spre el și vorbește în direcția mea :

— Mănîncă prea puțin.

Observ că bunica se face din ce în ce mai mică, atunci cînd el face un pas spre ea. Doctorul îi ridică brusc pleoapa inflamată, de parcă i-ar fi silă să o atingă, se spală imediat pe mîini și vorbește din nou în direcția mea ; e de părere că s-ar putea să fie mai degrabă vorba de o tulburare nevrotică. O scurtă internare în clinică ar lămuri totul.

Pe fața bunicii mele apare o spaimă copilărească. Mă așez între ei și-l întreb :

— Spuneți-mi concret, ce intenționați ?

Doctorul își ridică semnificativ capul și-mi aruncă o privire căreia refuz să-i răspund.

Bunica stă încremenită acolo, de parcă ar fi prins rădăcini.

— Nevrotică ? șoptește ea. Nu e frumos să spuneți asta. Își strînge pleoapele ca în așteptarea unei lovituri și din gură îi iese un sunet gîtuit.

Doctorul mă privește din nou, cu expresia unuia care nu are voie să se trădeze și trebuie să păzească cu strictețe ceea ce știe.

— Ce șanse credeți că ar avea o nouă intervenție ? îl întreb.

— Rămîne de văzut, răspunde, ca și cînd ar fi vorba de o chestiune hotărîtă.

Mă uit la bunica. Dă aproape imperceptibil din cap. E speriată.

— În nici un caz, îi spun și o ajut să se ridice de pe scaun. Mi se agață de gît ca un înecat pe care am reușit să-l salvez. Cum puteți să procedați astfel ?! Și, în definitiv, obligația dumneavoastră este aceea de a vorbi cu bunica și nu tot timpul în direcția mea. De dragul ei, care se face și mai mică, renunț să mai întorc fotografiile. Dăm politicos mîna cu doctorul. Bunica zîmbește gentil. Plecăm.

În lift îmi șoptește sfîrșită :

— La ce bun să mai pui în mișcare, încă o dată, toată mașinăria asta pentru o băbătie de nouăzeci și patru de ani, atîta deranj, nemaivorbind de cheltuieli, și-apoi în țara orbilor chiorul e împărat.

Puțin mai tîrziu, în taxi, îmi caută mîna, vrea să-și arate recunoștința.

În seara asta primesc două hîrtii de zece mărci în plicul pe care îmi scriu mai întîi numele.

CAPACUL

BUNICA PLECA de cîteva ori pe an la cură. Își făcea cura de primăvară la Meran, cînd dădeau pomii în floare, cura de vară la Băile Wörishofen și cura de toamnă iar la Meran, la culesul viilor. Între acestea, mai mergea vara în vilegiatură la Mühlviertel împreună cu prietena ei Balbina Aufwinkel de la fundația St. Florian, apoi o vizita pe Marta, altă prietenă, la Băile Kissingen, unde mai făcea o cură scurtă și, în fiecare an, de ziua morților, se ducea cu fratele ei la mormîntul părinților, la Betburg. Vreme de șaizeci de ani nu s-a abătut de la acest program.

Ultima dată cînd a fost la cura de vară la Băile Wörishofen, în august, „pasărea“ se repezise, de sus, din văzduh, asupra ei și îi „smulsese“ ochii. Era în timpul unei plimbări. Tocmai ieșise să ia o gustare împreună cu primarul. S-a întors, învăluită într-un miros de cenușă, orbecăind, plină de pete, transformîndu-se într-o singură zi dintr-o doamnă în vîrstă, energică și întreprinzătoare, într-o bătrînă neajutorată.

La început nu credeam că nu vede. Ea insista totuși să fie consultată de un oculist. Am dus-o la clinica doctorului von Eible, în clădirea cea mare. După trei zile a fost operată de cataractă.

În spital, în acea jumătate a etajului douăzeci și unu, unde se aflau saloanele bolnavilor, erau numai oameni bătrîni. A fost sfătuită să vină aici de o aristocrată în etate, pe care o cunoscuse la cură. „Dacă tot trebuie, ei bine, atunci numai la doctorul von Eible“, i-a spus aceasta. Toți țineau morțiș să fie operați de el, și după intervenție soția doctorului trecea prin saloane și le șoptea : „Vă spun confidențial, soțul meu nu scoate un cuvînt, să fiți siguri de asta. Nu i-o luați în nume de rău că nu vorbește, pentru că dacă o să-l întrebați, o să vă răspundă cel mult : «N-am ce să vă spun». Așa e el“. Bătrînii zăceau în saloanele lor și asistentele le retezau orice întrebare prin care voiau să afle dacă vor mai vedea vreodată, lăsîndu-i singuri cu spaima lor.

Operația și șocul suferit de bunica de pe urma acesteia au scos-o brusc din rolul în care o cunoscusem pînă nu de mult : acela al unei doamne în vîrstă, independentă și întreprinzătoare, care nu a cerut niciodată ajutor, spălîndu-și singură geamurile, chiar atunci cînd avea patruzeci de grade febră și asta la vîrsta de nouăzeci și doi de ani, ceea ce i-a provocat, ce-i drept, un mic accident vascular cerebral, atît cît trebuia ca să-și mai adauge un

episod la povestea despre rezistența ei, devenită proverbială.

Mama și sora mea o vizitau la început duminica, eu mergeam, în schimb, zilnic la spital.

Se petrecuse o transformare cu ea, care mă înfricoșa. Devenise complet neajutorată. Nu putea să mănînce singură, nici să meargă ; nu credea să mai poată vedea vreodată. Gîndurile i se tulburaseră. Mereu delira ceva despre o rază incandescentă și despre o „pasăre“, care „se repezise“ din văzduh asupra ei. Avea coșmaruri în fiecare noapte.

Credeam, ca și ea, că trebuie să moară. Abia mai mînca și după paisprezece zile ajunsese de patruzeci și opt de kilograme. Bolborosea întruna ca pentru sine : „Nu mai vreau să știu de nimic“.

Cînd a perceput din nou prima licărire de lumină, a țipat de durere. Apoi chinurile au continuat fără întrerupere.

După ce am adus-o acasă, a trebuit să dorm la ea. Noaptea striga în somn și cînd o trezeam îmi spunea : „Dă la o parte capacul, lasă așa fără capac, de ce pui mereu capacul ?“

Prima dată cînd și-a pus ochelarii pentru cataractă și-a pierdut complet simțul orientării. Mi-a spus atunci că preferă să se miște toată viața pipăind. A trebuit să insist să nu renunțe și să-și pună totuși ochelarii. Îi repetam de treizeci de ori pe zi placa asta asigurînd-o că o să se învețe. Bunica însă îmi răspundea că nu vrea să se învețe. Susținea sus și tare că toaleta nu se mai afla la doi

metri de ușa de la baie, ci la zece, și asta din cauza ochelarilor. Ochelarii deformau orice distanță.

Țipetele ei nocturne mă îngrozeau. Îmi era frică de fiecare noapte și nu mai puteam să dorm. „Doamne dumnezeule !“ țipa ea. „Sfîntă fecioară Maria !“ răcnea. „De ce, de ce ?“ În cele din urmă a renunțat la plîns, pentru că o durea prea rău. Urla.

Trecură astfel două luni. A învățat din nou să meargă, să mănînce, să vadă cu un ochi. Cu toate acestea nici azi nu e clipă în care să nu vorbească despre moartea ei.

„Moartea mea“, așa spune tot timpul.

Cam pe atunci am găsit în bagajul ei, pe care nu l-a mai putut despacheta singură, un bilet aproape ilizibil, adresat mie, pe care mîzgălise : „Drg. m. Fränzla, iartă m. î. prealabil tot și speră cu m. că Dumnezeu î. vrea binele. Sfîrșit. A ta B.“

ÎNSEMNARE 3

ROLUL OBSERVATORULUI mă umple de spaimă cu cît sînt mai conștientă de el. Nu-mi vine deloc greu, spre indignarea mea — și aceea discutabilă — să consemnez ultimele zvîcniri ale unui om apropiat. În timp ce scriu, constat că îmi lipsește o calitate esențială care — așa credeam — este indispensabilă scrisului : dragostea pentru aproapele meu, compasiunea, mila.

În absența acesteia mă refugiez în răutate, de îndată ce simt că ceva începe să mă miște. Caut latura hilară a lucrurilor, mi se pare de un comic irezistibil, cînd o făptură neajutorată se lovește de mobile, încurcă obiectele, își pierde echilibrul și cade la pămînt.

Uneori amintiri disparate din copilăria mea se insinuează în prezent ; mă gîndesc la bunica, și la cum m-a convins ea pe atunci, doar în cîteva cuvinte, de nimicnicia unui om pe care îl admiram foarte mult : „Ăsta nu merită să strici pe el nici un glonte“. Sau, cînd scăpam

în ultimul moment de o pedeapsă, îmi spunea de fiecare dată : „Ție îți merge prea bine". Poveștile din copilăria ei o făceau pentru mine de neatins. Mereu trebuia să mă arăt îndatoritoare pentru ceva ce nu-mi dăruise niciodată : în asta consta tirania ei. De aceea îmi petreceam timpul alături de ea roasă mereu de remușcări că nu-i puteam oferi recunoștința de care avea nevoie. Desconsiderarea și aroganța ei înnăscută, manifestate fără jenă față de ceilalți, au săpat o groapă adîncă între noi. Aceste agresiuni asupra sensibilității mele trebuie că le-am păstrat adînc în mine ca să le pot îndrepta azi nealterate împotriva ei. Cred că nu mi-a acordat respectul cuvenit cînd eram copil. Și așa a rămas pînă în ziua de azi. Trăiesc tot timpul prinsă în urzeala rînduielilor și poruncilor ei pe care simt nevoia să le resping. Aceste dispoziții mă ating — și aceasta este cea mai mare greșeală — nu numai la suprafață, ci și în profunzime. Dintotdeauna a luat în derîdere nevoia mea de independență, de aventură și aiureală, care se accentua odată cu amploarea conflictului surd între noi.

Depășise orice limită incluzîndu-se în ceva ce-mi aparține doar mie. De altfel nu proceda așa doar cu mine, ci și cu alții. La vîrsta la care omul își pierde treptat puterea de disimulare, acest lucru devine mai vizibil ca oricînd.

Dar de ce îmi pun această problemă tocmai acum, cînd nu-mi mai poate oferi decît o companie bazată pe adversitate.

Aici iese la iveală un alt aspect al personalității mele, pe care, pînă nu de mult, am încercat să-l ascund. Sînt ranchiunoasă.

Țin minte cea mai mică jignire pe care mi-a adus-o cineva ca să-l pot lovi mai tîrziu și pentru că sînt lașă, trec la atac atunci cînd celălalt e lipsit de apărare.

În orice caz — și aici trebuie să revin la spaima de care aminteam mai înainte — eu însămi nu mă cunosc. Nu știu nici dacă sînt cu adevărat speriată de mine și nici nu mi-e clar dacă în subconștientul meu nu doresc să fiu acceptată și înțeleasă de oameni. Constat doar că atunci cînd ceva amenință să mă atingă prea tare, mă retrag.

Dar chiar în clipa cînd scriu aceasta, încep să mă îndoiesc, fiindcă nu știu dacă nu cumva este doar un pretext ca să mă justific.

Această necunoaștere a mea ar putea să mă ducă la disperare, dar de frica prăpastiei în care sînt gata să cad, prefer să nu mă expun. Îi invidiez pe toți cei ce fac aceleași lucruri pe care le fac și eu : fără ezitări, fără îndoieli se mișcă în universul lor departe de mine.

Eu, în schimb, chinuită de spaime, rămîn înfricoșată și nemișcată în același loc și mă uit în jur. Nu îndrăznesc, nici în gînd, să mă smulg din familia mea, ci prefer să lovesc în cei pe care cred că-i cunosc.

Singurătatea mea, în timp ce scriu aceste lucruri, ar fi de nesuportat fără medicamente. Am sperat că scrisul ar putea să mă facă să văd în oameni pe semenii mei. Această speranță s-a dovedit pînă acum zadarnică.

Obosită îmi continui încercările. Dacă aș descoperi că această duritate este o consecință a scrisului l-aș întrerupe imediat. Dacă însă duritatea ar fi o premisă pentru scris, n-aș ști pentru moment ce să fac.

AGRAFA

— DE-AȘ MURI O DATĂ ! rostește, lipsită de vlagă, a doua zi, cînd se trezește din somnul de după-amiază. De astă dată are pe ea cămașa de noapte garnisită cu dantelă și e înfășurată toată într-un șal de doliu din broderie neagră. Își agită mîinile chinuită de un vis rău, cade într-o parte, vrea să se ridice, parcă privește din nou înlăuntrul său, descumpănită și înfricoșată.

— Ieși de acolo, îi spun, scuturînd-o ușor de umeri, ieși de acolo, te-ai scufundat prea mult în tine !

— De-aș muri odată ! se tînguie din nou și se freacă la ochi. Este desgustător ! În felul ăsta nu o să vărsați nici o lacrimă după mine. Te rog, gîndește-te că am fost și altfel ; așa cum sînt acum, nu mă recunosc. Resemnată își pune apoi mîinile în poală și se scufundă din nou în sine.

Mă duc în vestibul să iau din geantă cîteva ace de păr pe care le-am pregătit pentru ea. Zăresc deodată un plic pus la vedere pe care e scris, puțin tremurat, numele meu. Îl deschid

și citesc : „Drg. m. Fränzla, te rog înd. s. m. ierți pt. amărăciunea pe c. ți-o pricinuiesc. A ta B.“ Îmi mușc mîna, mă duc la ea și o mîngîi pe păr.

— Buni, îi spun, buni dragă, uite aici calmantul pentru ochi. Îi întind sticluța și o batistă cu care să-și șteargă lacrimile. Ce ciudat, mă gîndesc, că de la nașterea lui Sebastian îi spun buni, de parcă acea zi ar fi transpus-o brusc în categoria obiectelor.

O legăn puțin în brațele mele, ca pe un copil, și observ că ține în mînă cheia de la caseta ascunsă în dulăpior, în care păstrează toate hîrtiile legate de moartea ei.

— Trebuie neapărat, îmi spune, trage adînc aer în piept și sună din chei, trebuie neapărat să mai verificăm o dată hîrtiile. Tu uiți mereu totul.

— Da, da, spun și vocea mea sună din nou ostil, mai tîrziu ! Azi trebuie să vină profesorul. S-a invitat la cafea.

Se saltă mai sus, între perne, și glasul ei prinde puteri.

— La naiba cu mai tîrziul tău ! Cade din nou pe spate și vorbește cu respirația întretăiată : Totul trebuie să fie pregătit, cînd mi-o suna ceasul. Apoi îmi spune pentru a nu știu cîta oară : Mai bine nu mai merg la nici un oculist — ochiul ei este atît de congestionat că abia se mai vede — astăzi, continuă ea, nu văd nici cu ochiul bun nimic ! Arată spre podea : Uite o agrafă ! Se ridică brusc, se împiedică, răstoarnă lampadarul cu șapte brațe,

își pătează fusta cu suc de fructe, și exclamă furioasă pe neputința ei : Gloabă bătrînă ! Nu mai ești bună de nimic !

Puțin mai tîrziu traversează camera cu dinții încleștați, e gata să răstoarne măsuța telefonului, se lovește de masa din sufragerie și șuieră înăbușit :

— Opa a purtat șapte bătălii... să dezertezi ? ! Asta nu se poate.

Își adună din nou puterile și ajunge la telefon fără ajutorul meu.

Eu dau la o parte draperiile de catifea mov, perdelele de muselină, împăturesc șalul și cămașa.

— Și Hella e de părere că nu mai e cazul la vîrsta mea. Pune telefonul în furcă : Acum încă o operație, mi-a spus categoric, nu.

Formează iar un număr și vorbește, ascuțit, cu glasul ei tipic de telefon, cu domnișoara Interwald.

După ce termină convorbirea izbucnește revoltată :

— Pe cea mai amărîtă s-au găsit s-o deporteze tocmai acolo, la dracu' în praznic. Nici unul dintre vechii prieteni nu mai poate s-o viziteze, la treizeci de kilometri de München ! Cine mai conduce la nouăzeci de ani mașina ?

Domnișoara Interwald i-a spus : Asta e, aici nu mai încape nici o discuție. Păcat de fiecare pfenig !

În timp ce se îmbracă toată în mov, culoarea preferată, vorbește despre înmormîntarea ei :

— Să slujească preotul cel bătrîn, nu tinerelul ăla. Cu el am terminat-o. Tînărul, îmi povestește ea, a deranjat-o noaptea trecută din somn : Ăsta nici măcar nu-și dă osteneala să vină pînă aici, la o zvîrlitură de praștie. Mă sună la ora nouă seara și e de părere să mă duc de bunăvoie la un azil de bătrîni, ca să-i ușurez situația nepoatei mele. Nu, mulțumesc, de la unul ca el nu aștept alinare !

— Cum și-a permis una ca asta ? întreb eu consternată.

— El spune că pretind prea mult.

Simt că mi se urcă sîngele la cap. Ieri oculistul, azi preotul :

— Cum îți închipui că am să te expediez așa, ca pe un colet ?

— Nici domnișoarei Interwald nu i-au spus înainte !

— Dar ți-am promis !

— N-am încredere în nimeni.

Apoi oftează cînd vede că a ajuns ea însăși o tragedie :

— Sînt în plus, rostește dezolată. Niciodată nu mi-am propus să-mi petrec toată ziua în pat. I-am spus preotului să-mi recomande o infirmieră, dacă vrea să facă ceva pentru mine și el a spus : „E o hotărîre înțeleaptă. În felul acesta vă mai eliberați nepoata, dacă tot nu vreți să mergeți la azil". Respiră greu, încearcă să aranjeze cutele cuverturii, treabă pe care înainte o făcea cu atîta îndemînare și acum îi reușește tot mai prost, de aceea cu-

vertura îmi pare, de data asta, mai ponosită. Își trece mîna prin păr : Nu-i mai înțeleg pe preoții din ziua de azi. Oare ce misiune mai au, dacă au vreuna ?

Sună de trei ori. Deschid.

Profesorul rămîne în vestibul, își umezește buzele și îi întinde bunicii o plăcintă cu brînză. Bunica i-o pune imediat înapoi în mînă, își suflă în palmă, de parcă ar vrea să alunge mirosul de brînză, face o grimasă în același timp disprețuitoare și alintată și spune aspru :

— V-am atras atenția că la mine în casă nu există plăcintă cu brînză. Pe asta v-o puneți singur pe farfurie, dacă nu mîncați zahăr ! Se întoarce spre mine : Cine vrea plăcintă cu brînză, să și-o aducă singur, așa l-am învățat, zîmbește amuzată. Este foarte neospitalieră, aproape respingătoare, dar profesorul o ascultă orbește și se duce la bucătărie.

— Vă fac imediat o cafea, îi spun eu ducîndu-mă după el.

Profesorul își îndreaptă capul pîndind parcă și șoptește :

— Mergeți mai bine la bunica dumneavoastră, mă descurc eu.

Bunica stă țeapănă și trage cu urechea. Zîmbește și îmi spune încet :

— Acum a găsit laptele... acum caută filtrul... acum e la prăjitură... acum se învîrte încoace și încolo cu plăcinta aia a lui. Aud pașii profesorului ușor tîrșiți. Ea își înalță capul : Acum fredonează. Are o voce frumoasă de bariton. Într-adevăr profesorul fredonează

„Licurici, licurici", și bunica exclamă : Minunat !
El mai trebăluiește cîteva minute, bunica își încordează mușchii gîtului. Iată-l apărînd cu o tavă pe care a așezat trei farfurii și trei cești.
— Văd că ați găsit tot ce trebuie, îl flatează bunica.
— Aș vrea să-l văd pe ăla care nu se descurcă într-o asemenea ordine, îi răspunde el.
— Dar știu că ați făcut zgomot, îl tachinează bunica. Nu-i nimic, pînă la urmă o să vă învățați !
Profesorul se înclină ușor — recunoaște — se duce în vestibul și se întoarce cu mîinile ascunse la spate :
— Dreapta sau stînga ?
— Stînga, unde e inima, spune ea cochet.
Profesorul scoate la iveală un buchet de trandafiri.
— Trandafiri, nu se poate, sînt superbi ! Acolo e vaza, puneți-i imediat în apă ! Mai întîi să le tăiați codițele ! Oblic !
Profesorul s-a executat imediat. Acum șade pe scaun și zîmbește mirat :
— Dar unde sînt ochelarii dumneavoastră de distanță ?
Bunica poartă acum ochelarii de citit. El se ridică, urmărind brațul ei întins.
— Unde, în altă parte, puteau să fie, spune el, smintit bătrîn ce sînt !

— Bătrîn, bătrîn, bătrîn, murmură bunica. Doamne dumnezeule, ce nenorocire pe capul nostru să îmbătrînim în halul ăsta !
Le adun vîrstele să văd cît de bătrîni sînt amîndoi și îmi dă o sută optzeci și trei de ani. Mai adun și vîrstele celor de la masa de prînz și se fac trei sute treizeci și trei. Bunicii i se întunecă vederea ; profesorul o sprijină și o conduce la canapea. Ea închide pleoapele, el îi sărută mîna.
— Ah, albumul ! spune ea. Puteți să-l răsfoiți puțin. Adu albumul generalului ! Musafirul nostru are azi voie să se uite la fotografiile de familie.
Profesorul își ia singur albumul și contemplă soldații cu ținuta lor țeapănă.
— Sînteți foarte amabilă, mulțumesc, spune în timp ce dă foile.
Bunica ține ochii închiși și mi se adresează acum mie :
— Asta îi face plăcere.
Profesorul se ridică, ia o ceașcă plină și o așează lîngă canapea.
— Mulțumesc, ea schițează un gest de refuz, am băut destul, puneți-o pe masă ! Eu răstorn totul ! Cuvertura alunecă de pe canapea. El se ridică și i-o aranjează ; ea șoptește cu efort : Mersi, acum și perdelele !
Profesorul trage cu grijă perdelele de muselină, se așază cu albumul pe genunchi, privește fotografiile.
— Ar trebui să fiu bucuroasă că îmi dă atenție tembelul ăsta, spune ea, de parcă el

nu s-ar afla în încăpere. O priveşte o clipă pe bunica, apoi se apleacă din nou, cu un zîmbet forţat, asupra fotografiilor.

— Ia să văd ! îi porunceşte. El se apropie. Ea loveşte brutal, cu arătătorul, o fotografie :

— Asta e generalul. Ştiţi, nu-i aşa, care-i ordinea gradelor ?

— Locotenent — locotenent-major — căpitan — maior — locotenent-colonel — colonel — general-maior — general-locotenent — general.

— Nepoata mea n-o să înveţe niciodată, i se plînge bunica. Asta, arată o altă fotografie, asta e generăleasa, îmbrăcată în pantaloni. El nu avea nici un cuvînt în casa aia, de aceea căuta mereu oameni cu care să poată sta de vorbă. Îmi amintesc de prima mea vizită în camera roşie — toată capitonată în pluş bordo — eram deja logodită cu Opa. Generalul trebuie să-şi fi spus atunci : În sfîrşit, o femeie care e obligată să mă asculte. Şi mi-a povestit despre războiul din şaizeci şi şase şi despre Versailles, pînă ce generăleasa i-a strigat de la celălalt capăt al mesei : „Termină odată, Luis, cu războaiele tale nesărate !“ Fusese din nou înfrînt. Bunica zîmbi şi repetă : Războaie nesărate... Uite-o aici, din nou, neagră ca tăciunele şi cu obrazul ciupit de vărsat. — Chicoteşte şi arată o altă fotografie de-a generălesei : Cînd ai ei îi strigau : „Mamă, foc !“ spunea „uff !“ şi lăsa să-i cadă ce avea ascuns. Mergea în fiecare zi la ceai şi cînd se întorcea acasă avea mereu ceva pitit în fustă.

El o întreba : „Ce mai e şi asta ?“ — „Pişcoturi, îi răspundea ea, nu vezi, le-am dosit !“ Strîngătoare femeie, şi iarna, cînd era ger şi polei, îşi înfăşura o cîrpă în jurul picioarelor şi încălţa cizmele băieţilor, toţi peste unu nouăzeci, purtau patruzeci şi şase la pantof. Nu era deloc năzuroasă.

Profesorul se duce în vestibul şi ia casetofonul :

— Dacă doriţi, vă pun puţină muzică. Apasă pe clapă ; bunica îşi potriveşte o mină de simfonie. Aşteaptă.

— Dar cînd vine simfonia ? întreabă după un timp.

— E o piesă comică, ascultaţi numai, o să vă amuze.

Ea nu găseşte nimic de rîs. El dă hărmălaia aceea mai încet şi spune jenat :

— De data asta n-am nimerit-o.

— Muzica trebuie să copleşească. O umbră de dispreţ se aşterne pe obrazul bunicii. Eşecul bărbatului îi dă un ascendent asupra lui.

Profesorul apasă pe clapa de oprire. Pune caseta în cutia ei de celuloid, pe care sînt lipite cîteva inimioare, şi i-o dăruieşte. E gata de plecare.

— Doar nu aveţi de gînd să plecaţi ? îi reproşează ea indignată. Ia caseta fără să-i mulţumească, apoi îl prinde de mînă ca şi cînd s-ar teme să nu-i scape : Cum să curmi o poveste atît de brusc ?

Profesorul se trage stînjenit de cravata cu picouri argintii şi îşi bîţîie nervos picioarele :

— Regret că v-am decepționat cu caseta mea umoristică ; era un fel de mică ceartă între o harfă și o trompetă, din care harfa iese învingătoare ; o bagatelă, fără pretenții.

Vorbele lui par să-i facă plăcere bunicii. El îi ia mîna și i-o sărută. Pe chipul ei apare o expresie de lăcomie — deci nu s-a terminat încă — și își lasă un timp mîna în mîna lui.

— Ce mult e de cînd n-am mai ținut astfel mîna unei femei, rostește el melancolic. Îmi amintiți de răposata mea soție. Ori de cîte ori îi luam mîna într-a mea simțeam o bucurie, ea dimpotrivă.

— Nu mai scormoniți trecutul, nu regretați nimic, exclamă bunica, sigură pe ea.

Profesorul o privește surprins.

— În ultima vreme n-am prea avut parte de asemenea raționamente logice, îi mărturisește, plin de recunoștință. Nici nu mai știu ce se întîmplă cu ființa mea, declinul... Își pierde firul gîndurilor. Ea își lasă mîna să-i lunece, încoace și încolo, în palma lui.

Îi privesc pe cei doi, pe furiș, din spatele unei șuvițe de păr. Ea s-a aplecat mult în față, atît de aproape de el încît bărbatul, el însuși într-o poziție instabilă, este nevoit să se sprijine de secretaire pentru a evita căderea lor paralelă : imaginea unei dorințe care a îmbătrînit, străveche și de nevindecat.

El amuțește, degetele ei îi cuprind palma, i-o pipăie atît de indiscret, încît încep să mă simt prost. Își apleacă încet căpșorul și zăresc minuscula porțiune cheală și, mai jos, aluzia unui coc prins cu un ac de sticlă.

Profesorul, ușor încurcat, face eforturi să-și ascundă oboseala.

— Sînteți un prost ! îi spune ea retrăgîndu-se. Îi cercetează sacoul : V-ați pus cel mai bun costum de vară pentru o babă.

Profesorul își lasă buza-n jos, ea îi prinde mîna din nou, apoi, deodată, epuizate de efort, trupurile lor se lasă în voia unor reflexe pe care nu pot să și le mai domine. Parcă purtați de valuri, mîinile le tremură, și le țin în fața gurii și chicotesc ; se balansează încoace și încolo, ca două pendule.

Bunica se rupe prima din acest joc și spune obosită :

— Nu o să ne vină niciodată mintea la cap !

Apoi valul vine din nou, trece, bunica pipăie după baston, se ridică brusc și dă buzna la baie, de unde se aud sunete ciudate pe care încearcă să le ascundă. Profesorul se face că se îneacă, cuprins pe neașteptate de un acces de tuse și obrazul lui, de obicei palid, se face roșu ca focul. Atunci aude un strigăt și se întrerupe din tușit :

— S-a întîmplat ceva ? Are nevoie de ceva ?

Pînă să ajung la baie, iese bunica. Rostește cu greu, pe un ton înalt, ascuțit :

— Eram gata-gata... să mă pun alături, apoi chicotește din nou.

— Ei și, se mai întîmplă..., spune profesorul prinzînd deodată curaj, dar imediat îl părăsesc iar puterile ; pufnește involuntar în rîs și se

îndreaptă spre ieșire. Eu închid ușa în urma lui.

Bunica își apasă mîna pe burtă :

— Ah ! oftează, își șterge ochii cu batista și face un gest în direcția casetei în care își ține banii.

Mă îndrept într-acolo și o privesc întrebător. Ea ridică două degete. Asta înseamnă douăzeci de mărci. Îi iau, semnez, îi vîr în poșetă, o sărut. Deodată se ridică, se duce la caseta cu mărunțiș, scoate o monedă de cinci mărci, mi-o pune în mînă și spune :

— Asta, ca să mă lași acum singură.

INSIGNELE DOMNILOR

— IMPOTENȚI ! Capete umplute cu cîlți ! Pute locul sub ei ! Nu-i duce mintea la nimic !

Așa vorbea bunica, de cînd o știu, despre bărbați.

Mereu spunea că n-a găsit niciodată sprijin în ei. A fost înconjurată de bărbați care nu ieșeau din rolul de „suspinători", „curtezani" și „cavaleri".

Așa se explica de ce în adîncul inimii ei bunica nu prea punea preț pe sexul bărbătesc. Ea, care era atît de întreprinzătoare, debordînd de vitalitate, se considera superioară bărbaților. Simplul fapt că aceștia aveau nevoie de îngrijirea și de ajutorul ei, părea să-i întărească convingerea că majoritatea bărbaților „nu erau în stare nici măcar să bată un cui în perete". Cînd rostea aceste cuvinte vocea ei căpăta un timbru disprețuitor. Cu excepția unchiului Max, cel snopit în bătăi, despre care îi plăcea să povestească, a tatălui și a bărbatului ei, puțini erau cei pe care-i admira.

— Rău cu rău, dar mai rău fără rău, spunea ea, cînd unul se anunța la cafea. Îi plăcea

grozav să fie curtată. Ah, dumnezeule doamne, suspina atît de înduioșător, sărmanul, e mort după mine.

Adesea zăbovea aplecată peste insignele firmelor de bere și șampanie din vremea cînd ea purta culorile unor corporații studențești.

— Astea mi-au fost dăruite personal de un domn, argint veritabil și gravate, trebuie să le curăț neapărat. În ochii mei un ofițer nu era nimic pe lîngă un student, membru al corporațiilor studențești. Apoi își trecea cărțile de vizită în revistă și murmura pentru sine : C. Goes, ăsta trebuie să fi fost Christophla, mort și el. Răsfoia în carnetul cu adrese, descoperea o cruce alături de nume : Da, da, mort de mult, decedat în 1938 — sau : Albastru închis — alb — bleu, ăștia erau bavarezii din Würzburg, un corp de elită. Cel mai vechi corp a fost Onoldia Erlangen. Acolo era Hans, Hans cel cu obrazul de ceară. A avut nevoie de protecție, nu glumă, ca să fie primit ; insigna lui nu valorează nimic. Am fost și la Isari în München, am fost pretutindeni. Cele mai multe insigne mi le-au furat „Ami", și nu insigne delicate de damă, ci de bere, pentru că astea cîntăresc mai greu. Aș putea să fac un studiu pe tema asta. Schmidt ? Da, da, Schmidt cel cu nasul mare...

Cădea pe gînduri și putea să stea așa ore în șir, aplecată peste insigne. Iat-o ridicînd una și fața i se strîmbă de repulsie :

— Pe asta cred că mi-a dat-o un catolic. Pe catolici nu-i puteam suferi. Vulpile alea de

maiori au mers la procesiunea de Joia verde cu săbiile scoase ; închipuiește-ți, ei care nu se bat niciodată, pentru că le-a interzis biserica, și-au scos săbiile din teacă. Ce m-am mai enervat atunci. Sigur, ăsta era puțoiul, von Hase, l-am poreclit puțoiul, pentru că era așa, o aia de nimic, altminteri de familie foarte bună.

Bunica avea mania ei să împartă bărbații în supuși, furtunoși și insistenți. Îi aprecia, ce-i drept, pe țărani, pe meșteșugari, în măsura în care erau tapițeri, fierari sau lăcătuși, pe curelarul de după colț sau pe cizmar, cu ăștia se avea bine, pentru că știau meserie și nu-i făceau mizerie în casă, dar ei nu erau, firește, „bărbați" pentru ea. Îi simțeai imediat disprețul cînd spunea : „Dar ăsta nu-i bărbat !" Îi plăcea să flirteze și flirta de cîte ori se ivea prilejul, la cumpărături sau la restaurant cu domnul de la masa vecină, în care descoperea totdeauna un cavaler.

Era înconjurată de „curtezani", pe care îi cunoștea de-o viață și cu care purta o corespondență îndelungată. Își păstra scrisorile în teancuri etichetate, sortate, legate cu panglică. Avea și un carnețel unde ținea evidența corespondenței ca nu cumva să uite să răspundă.

Marea ei plăcere era să refuze o invitație galantă. Potopită de lacrimi se așeza la măsuța de scris și își așternea refuzul pe hîrtie.

Unul din cei respinși i-a răspuns : „Cu această scrisoare mi-ați ucis cele mai frumoase speranțe din viața mea", o frază, care o umplea

de încîntare pe bunica ori de cîte ori o declama patetic într-o impecabilă germană literară ; curtezanul a trăit pînă acum doi-trei ani. Un altul a devenit consilier districtual la Windhuk și a continuat s-o iubească în ciuda depărtării ; unul era autorul volumului, pe care bunica îl aducea mereu în discuție *Puterea și taina iezuiților ;* s-a însurat cu o urîtă. Apoi un altul care întreținea legături extraconjugale cu soția pictorului Blos de lîngă Siegestor, așa că tot nu merita osteneala, și unul cu „niște ghetre superbe", a murit tînăr, și Max, „cel cu terțele și cuartele", care „s-a însurat cu Hilla, fiindcă era mai bogată", dar au rămas o viață întreagă prieteni.

— În relațiile mele cu bărbații am fost întotdeauna foarte scrupuloasă, spunea bunica. Uneori pomenea și de o „dublă evreică", una care se măritase cu fostul ei admirator, Weinbrenner din Windhuk : Cînd a murit Opa, Weinbrenner era de mult în serviciul colonial din Windhuk și m-am gîndit că puteam să reiau corespondența cu el. I-am scris deci că acum eram liberă ; mi-a răspuns că acum nu mai poate el, pentru că s-a însurat. O luase pe evreică. Cînd a rămas văduvă a încercat să se lipească de mine. Am mers cu ea în vizită la părintele Klostermann, care tocmai se străduia să repare căsnicia bietei Heide, aia căreia i-au tăiat sînul, cu Hirsch, un căpitan SS. Klostermann era iezuit ca toți cei trei frați ai săi, se trăgeau dintr-o familie foarte evlavioasă. Pe nepusă masă mă pomeneam că sună

la mine la ușă, urca cele patru trepte și dădea buzna în bucătărie : „Tanti Käthi, azi iar mi-au dat doar mizeriile alea de pesmeți, de parcă aveau pietriș în ei. Mor de foame." Și ce crezi, într-o bună zi intru în magazia din fund să-mi iau un pește, și pe cine văd — pe Klostermann cu aia a lui Weinbrenner. Abia s-au cunoscut și s-au și dus în magazia de pește ! Peste două zile sună la ușă. E Klostermann. Îngenunchează — să-l fi văzut, gunoiul — și strigă : „Tanti Käthi, cînd o cracă e uscată, nu e musai să fie tot trunchiul !" I-o retez imediat : Curat iezuit ! Uite ușa, mie nu-mi mai calcă de-acum picior de iezuit în casă !

Uneori aveam impresia că îi plăcuseră tocmai acei bărbați, care au respins-o sau au contrariat-o. De aceea repeta mereu fraza din scrisoarea lui Weinbrenner : „Acum nu mai pot eu, m-am însurat !" O amuza tot atît de mult ca și replica profesorului „pîrîcioasă bătrînă" și multe flirturi începuseră de la replici sau gesturi care o contrariaseră :

— Văd odată pe stradă un domn foarte bine, se-nțelege, și-i spun : „N-ați vrea să mă ajutați să traversez", și-i ofer brațul. Îmi răspunde : „Așa procedează deci femeile în ziua de azi !" Auzi, obraznicul. Acum stă mereu, la aceeași oră și mă așteaptă, un domn, dar nu unul de familie, mai degrabă un amărît crescut la orfelinat. — Mi-a povestit de nenumărate ori o altă întîmplare din perioada de după război : Lucram la spital — acolo era preot Klostermann — și pentru că aruncaseră în aer podul

din Grünwald, trebuia să treci pe un podeț care se legăna, ca să ajungi de partea cealaltă. Dedesubt apele sălbatice ale Isarului. Un tip se afla lîngă podeț și i-am spus : „Rămîneți, vă rog, acolo !“ Mi-a răspuns : „Doar nu vă închipuiți că am să m-arunc în apă după dumneavoastră“. Cine crezi că era individul, viitorul tău unchi Franz.

Erau perioade cînd toți acești „unchi“ dispăreau în uitare, dar numai pentru scurtă vreme ; la următorul deces bunica ștergea cu buretele orice răutate și orice jignire.

Despre fiecare bărbat, de care mă despărțeam, spunea : „N-aș vărsa o lacrimă după el“ sau : „De-alde ăștia găsești pe toate drumurile“, sau : „Mi-aș fi luat de mult lumea în cap“, sau sincer afectată, cu glas patetic : „Doamne, ce minunată trebuie să fie dragostea !“ și uneori laconic : „O altă mamă frumoasă, are și ea un copil frumos“.

SEMILUNA UNGHIEI

DUMINICĂ DIMINEAȚA, punctuală ca bătaia clopotului din turn, îi aduc bunicii bluza de mătase, pe care am călcat-o pentru ea. Își strecoară îndată degetele în răscroiala gulerului și a manșetelor ca să vadă dacă le-am netezit cum trebuie. Apoi își duce bluza la nas și spune : „De, asta e“. Nu pot să nu observ : E prima bluză de mătase, pe care nu și-a călcat-o singură.

O ajut să se pregătească pentru vizita părintelui Helmer și încep să regret că am părăsit biserica. Biserica o ajută mai mult decît își poate cineva închipui să rămînă credincioasă imaginii pe care și-a făcut-o despre sine. Siguranța îi vine din cunoașterea deșertăciunilor, din cuvinte ca „țărîna se-ntoarce în țărînă și cenușa în cenușă“, sau „odihnească-se în pace“. Disprețuiește fără ostentație tot ceea ce intră, după părerea ei, în sfera noțiunii de „modern“, un cuvînt pe care-l pronunță cu o melancolie narcisistă. Este convinsă că va regăsi în imortalitatea morții tot ceea ce e vechi și bun. Pentru ea nu mai există decît veșnicul neschim-

bător, ca și cînd acest cuvînt ar fi identic cu noțiunea de nemuritor, un fenomen obișnuit, un lucru pe care trebuie doar să-l aștepți și nu vei mai fi niciodată decepționat.

Încălzesc cazanul cu cocs și-i pregătesc ustensilele pentru baia lunară : Cele trei prosoape — unul pentru față, unul pentru „părțile de sus“ și unul pentru „părțile de jos“ —, loțiunea, șamponul Baby, sarea de baie, săpunul Eiapopaia, pe care nu-l schimbă în ruptul capului, spre amuzamentul fiului meu, pudra de talc, și praful pentru unghii. În timp ce așteptăm să se încălzească apa, îi perii părul.

— Te rog, numai în răspăr, îmi poruncește. Păcat, clatină din cap, că părintele Helmer nu mai oficiază la noi. Pe el îl alesesem — nici nu puteam concepe să fiu îngropată de un altul. Ce să-i faci ! După cum se vede, în problema asta nu mai ai dreptul să optezi ; l-au transferat la Düsseldorf. Ca să fiu sigură am notat totul pe hîrtie pentru puțoiul ăsta tînăr ; o să trebuiască să-l rog să mă înmormînteze el, deși în chestiunea asta e nevoie de un acord afectiv între cele două părți.

Îi masez pielea capului ; vocea îi vine de undeva de jos :

— Anunțul meu mortuar vreau să cuprindă aceleași cuvinte ca la Opa. Își ridică teatral capul și declamă : Azi, într-o pace deplină, puncte, puncte, textul e în casetă, și să nu scrii — ție trebuie să ți se spună tot — iubitul meu soț, în acest caz scrii : scumpa mea mamă,

scumpa noastră bunică, puncte, puncte. Masează, ce stai !

Își înclină capul și eu îi mișc pielea subțire pe țeastă și mă scarpin repede cu o mînă la umăr. Observă imediat și mă apostrofează :

— Cu ambele mîini ! Și textul de mulțumire : „Le mulțumesc tuturor celor ce au prețuit-o pe scumpa mea mamă, pe scumpa noastră bunică atît în viață, cît și în moarte“. Apoi mă respinge : Gata, destul ! Apa e fierbinte.

Las jetul să-mi curgă mai multă vreme pe încheietura mîinii, ca să-mi dau seama dacă am potrivit bine temperatura. Deși folosită exclusiv de bunica mea, camera de baie este împărțită prin trei draperii de plastic în trei compartimente : zona pentru spălatul zilnic, zona căzii și zona closetului. Trebuie să închid zona căzii, să capitonez fundul vanei cu o țesătură făcută din noduri ca să nu alunece, și să agăț de cîrligele care înconjoară marginea vanei diverse ustensile de îndepărtat murdăria : adevărate perii de frecat scînduri — e suficient doar să mi le imaginez pe pielea subțire a bunicii, și simt un fior de groază pe șira spinării —, un burete aspru, o rolă minusculă de lemn ca pentru întins foaia de tăiețel într-o bucătărie de păpuși, o invenție de-a bunicii pe care-o folosește de patruzeci de ani împotriva ridurilor feței, o sticlă cu un mîner ciudat conținînd un dezinfectant universal pe bază de calium, și două polonice, pe care le-am sterilizat în prealabil prin fierbere, urmînd să-i fac cu ele dușuri alternative pe obraz. Pentru această operație

sînt pregătite pe marginea vanei două găletuşe, una roşie şi alta albastră cu apă fierbinte şi rece. Mai e şi o pernă lucrată de ea a cărei îmbrăcăminte o schimbăm la fiecare baie; acum îmi pare prea mare şi prea înaltă pentru căpşorul fragil al bunicii.

Las apa să curgă, torn sarea de baie. În timp ce o ajut pe bunica să intre în vană, mă gîndesc dacă nu a existat cîndva o poveste cu un puişor, un şoricel sau vreo pasăre mititică care a trebuit să treacă printr-o supă ca să-i dea gust. Geme stins, cînd apa creşte deasupra ei şi se face din ce în ce mai mică.

— Prea plină, prea fierbinte! îmi reproşează.

O salvez ridicînd-o mai sus, scot dopul de la vană şi las să mai curgă apă rece.

— Gata, gata! ţipă. Pun din nou dopul şi ritualul spălatului începe. Pare mai degrabă un fel de jupuire, atît de brutal trebuie să umblu cu ea. Paradoxal, nu ţipă decît atunci cînd n-o apuc destul de tare. Are ceva eroic în ea, aşa cum stă cu obrazul ridicat în sus, aşteptînd să i-l „rolez“, după ce l-am presărat cu un soi de nisip.

— „Frumuseţea care te-a însoţit din fragedă tinereţe, nu vrea să te părăsească nici acum, la sfîrşitul zilelor“, ce zici, ce vorbe minunate mi-a adresat deunăzi profesorul — dă-i drumul, înainte de-a mă acoperi iarba.

Îi masez părul cu şamponul Baby şi-i torn cu polonicul jeturi alternative pe ceafă pentru activarea circulaţiei. Îi iau braţele osoase în mînă şi i le săpunesc. Coatele i le frec fără

milă cu piatra, la fel şi tălpile, deşi nu se simte nevoia.

Toate aceste violenţe par a-i face bine bunicii. Suspină:

— Trebuie să fiu fericită, cît mă mai pot ţine pe picioare. În timp ce o frămînt şi-i lustruiesc unghiile: Acum am nişte gheare, dar pe vremuri erau frumoase — oricum, să fiu fericită că mai pot să apuc cu ele. Păcat că tu îţi pictezi mîinile alea de călău. O unghie tînără e un lucru atît de frumos, arcul acela alb, apoi rozul şi iar marginea aceea delicată sidefie, un adevărat miracol.

Cînd o săpunesc se saltă-n sus ca pentru o îmbrăţişare. Îşi cunoaşte bine trupul, şi-l priveşte cu luciditate:

— Picioarele mi-au slăbit, ar fi trebuit să-mi cumpăr bicicleta aia pentru gimnastică medicală de acum zece ani! Comandanta mi-a arătat deunăzi burta ei, la şaptezeci şi cinci de ani are pielea încă elastică şi întinsă, fiindcă a înotat tot timpul.

Vorbim despre profesiile femeilor şi-mi spune:

— Poate e mai bine azi că se fac poliţiste, alergătoare, săritoare în înălţime, caratiste, trăgătoare, să înveţe de toate, lumea a devenit prea rea. O frec pe piept şi se scutură: Dumnezeule, cum arată sînii ăştia, ca de hoaşcă! Oricum mai bine decît amputaţi. Unde-i ailaltă, peria cea nouă?

O iau şi o masez cu ea pe spate, în jos (în jos, doar în jos, niciodată în sus, altfel devine o adevărată furie).

— Ah, dacă aș vedea mai bine, aș putea măcar să dau din nou pasiențe. Adu-mi o oglindă, cea mare, frumoasă, cu ramă de aur de la Opa, nu porcăria aia de plastic !

Se privește, și eu, aplecată peste spinarea ei, pot vedea cum își contemplă chipul — un sentiment straniu, de parcă eu însămi m-aș privi de-a lungul unui secol, m-aș privi prin pielea ei, de pe care am dat jos un strat, pentru că acum îmi pare mai subțire și mai transparentă.

— De prost gust, spune bunica, în timp ce-i șamponez părul cu spuma Baby și i-l clătesc de zece ori, ultima dată cu oțet, de prost gust sînt lentilele astea groase și ochiul ăsta scurs e de-a dreptul penibil ! Și dantura îmi strică tot obrazul. Nu se potrivește cu restul, spună cine ce-o vrea, plasticul rămîne plastic. Probabil că tu nu te pricepi, dacă îi iei apărarea dentistului. Orice material artificial este incompatibil cu trupul uman. Deodată o văd cum își schimbă mina și-și ia un aer cochet : Dar, spre deosebire de domnișoara Interwald, eu mi-am pus-o abia la optzeci și nouă de ani ! Îi admir tenul trandafiriu. Am dreptul să fiu mîndră de asta, nu — îmi face un semn cu degetul spre bărbia ei, iau penseta și smulg — în definitiv e normal să faci totul ca să-ți menții sănătatea. Niciodată nu am făcut excese ca tine cu tabletele tale ! N-am luat în viața mea o singură pilulă, n-am făcut o singură injecție. Ceea ce mi se întîmplă acum, nu mai depinde, din păcate, de mine.

Încerc s-o contrazic, spunîndu-i că se ocupă încă destul de mult de trupul ei, dar îmi răspunde printr-un mormăit nemulțumit : „Mmm.“ Declinul corpului ei o indispune. Luciditatea cu care și-a privit ofilirea, a fost înlocuită treptat cu nerăbdarea de-a avea în sfîrșit totul în urma ei. Neliniștea mișcărilor o trădează.

Cînd îi săpunesc pîntecul și coapsele îmi spune :

— Deunăzi, la ginecolog, l-am întrebat din nou : Nu auziți nimic ? Oare nu e glasul teniei, care vorbește din măruntaiele mele ? Doamne, cum mai bolborosește, mereu această clipoceală, această bolboroseală — și urmează iar povestea, repetată de zeci de ori, care mi-a întunecat copilăria, cu tenia lungă de trei metri din burta vărului meu Michael. — Ginecologul a rîs și mi-a spus : „Doamnă von Krönlein, dar atunci s-ar vedea ouăle !“ M-a obligat să-i răspund, că regret, dar pe astea nu mai pot să le văd, cu toată bunăvoința mea.

Ajung cu săpunitul cam în acel punct căruia bunica obișnuiește să-i spună „ținta“ ; sora ei, pentru că purta pe vremuri, mai tot timpul, pantaloni, îi zicea „șlițul“. Rostește ca pentru sine mîndră și satisfăcută :

— Oricum, înăuntru e totul intact. Pe mine nu m-a cotrobăit și nu m-a golit nimeni ! Mă pune să scot lădița cu lucrurile pregătite pentru ceasul morții ei de sub pat, să deschid punga de plastic și să frec bine cu săpun mu-

șamaua păstrată acolo : Nu suport gîndul că sfincterul meu ar putea să cedeze cînd îmi voi da sufletul. Îmi ordonă să fierb canula, furtunul de cauciuc și cilindrul irigatorului. Face o mină îngrozită, ca de fiecare dată cînd o năpădesc gînduri legate de murdărie, fie că e vorba de viermi intestinali sau de cine știe ce alte născociri diavolești.

Corpul ei e curat, în baie e cald. Mă simt eliberată, pentru că simt mereu acea barieră interioară pe care o trec — pe care trebuie s-o trec cu ajutorul unor gesturi binecunoscute — și acest lucru mă epuizează, umplîndu-mă în același timp de satisfacție, că am reușit și de data aceasta.

— Nu poți să-ți faci o ideie clară despre propriul tău trup decît după ce ai îmbătrînit, oftează bunica ușurată. Apoi adaugă : Deasupra mea și a lui Opa, doar o piatră, nici o plantă ! Tu nu uzi florile niciodată.

Frec, netezesc venele umflate de pe brațe și gambe (așa, numai dinspre picioare în sus), o șterg cu prosopul, îi masez pielea încrețită pe beregată, o ung cu cremă, o înfășor în capotul ei de pluș colorat strident, în motive cubiste, cumpărat prin anii cincizeci și mă gîndesc că acum treizeci de ani poate mai aștepta ceva, poate mai avea niște iluzii legate de cumpărarea acestui halat atît de excentric.

— Toate orificiile trupului sînt amenințate, spune bunica și cere bețișorul de scos ceara din urechi.

Îi curăț pavilionul urechii cu ulei Baby.

— E foarte important să le speli zilnic pe toate de la laringe pînă la sfincter.

Îi întind paharul destinat spălării pe dinți, l-am umplut cu o treime bicarbonat de potasiu și două treimi apă. Își clătește gîtlejul cu zgomot, pune paharul jos, își continuă gargara, o dată și încă o dată ca să le vină de hac impurităților ce-i iau cu asalt traheea. Îi umplu din nou paharul — de data aceasta cu trei sferturi apă și un sfert bicarbonat de potasiu și-i torn conținutul în palma făcută căuș pe care o ține în dreptul nasului. Trage apa pe nări și fornăie, repetă figura asta de trei ori, ca să-și curețe fosele nazale de bacterii. Cînd dă apa afară trebuie s-o apăs cu o batistă sterilizată cînd pe o nară, cînd pe cealaltă, să fie sigură că murdăria a fost definitiv absorbită și poate fi expulzată odată cu apa în chiuvetă. Mai trage o ultimă dată pe nas.

— Chinezii fac asta de trei ori pe zi și trăiesc o sută de ani.

În sfîrșit toate impuritățile din regiunea capului au fost înlăturate, dar gargara singură n-ar fi avut nici un rost fără curățirea cu ajutorul periei. Îi întind periuța și praful de dinți. Își întoarce fața de la mine, să nu văd cînd își curăță proteza. Apoi și-o pune discret la loc și-mi cere ca de obicei sarea, o presară pe periuță și își freacă bine dinții, de astă dată fără să se mai ascundă :

— Azi nu mai știe nimeni că sarea este mai bună decît praful de dinți. Își duce peria mult

în fundul gurii, pe gîtlej în jos: Majoritatea oamenilor nu țin seamă de trahee, cînd se spală, de aceea e plină lumea de polipi laringieni. Îmi cere cutiuța emailată în care se află o alifie roz miraculoasă, și-o întinde sub limbă, în cavitatea bucală, pe cerul gurii: Cavitatea bucală este foarte neglijată, mai toți oamenii au ciupercă în gură.

Mă grăbesc să-i pudrez picioarele cu talc, pentru că părul îi e aproape uscat și trebuie s-o ondulez.

Trecem în bucătărie în fața oglinzii înalte, o așez pe scaun, îi ud bucla de pe frunte, o răsucesc pe un bigudiu minuscul, încing fierul de frezat la spirtieră și mă frig ca de obicei la degete.

— În sfîrșit, iată-mă curată, spune bunica mulțumită, și nici o dungă de murdărie pe pereții vanei!

Mie în schimb mi se pare că a reintrat în vechea ei piele, de parcă nu i-aș fi luat trei straturi cu frecatul. Îi apuc o șuviță subțire, îi răsucesc capătul pe fierul de frezat, apoi alta și alta, onduleuri după onduleuri în părul ei, care arată acum ca o spumă de mare.

Deodată se înfurie și mă lovește cu piciorul:

— Fii atentă, acolo e crusta aia de la ultima căzătură, vită încălțată!

Părul ei nu mă mai interesează, mă ascund în umbra acestui cap pe care îl urăsc, să nu-mi poată vedea expresia feței în oglindă. Din fericire sînt aproape gata.

Iau prosopul curat, îl vîntur de două ori prin aer, să-i fac în ciudă, pentru că știu că stîrnește praful, i-l așez pe umeri și o pieptăn cu atenție peste crusta aceea misterioasă, modelez puful alb, vaporos, într-un coc lejer și-l prind cu un ac de păr. Iat-o cum se irită din nou, își răsucește bine codița și înfige acul pînă-n pielea capului, scoțînd un „Iiii". Iau din cutiuța, pe care o are de pe vremea primului război mondial, praful pentru unghii, vechi și el de patruzeci de ani (ce bine, că am întotdeauna o rezervă), periuța minusculă pentru luciu și creionul alb pentru accentuarea semilunei și a marginii albe a unghiilor.

De abia și-a pus bunica bluza de mătase și fusta de camgarn, că sună telefonul.

— Doar n-are de gînd să contramandeze, rostește ca pentru sine. Du-te tu, ca să nu mă mai deplasez!

Ridic receptorul, fără chef, la gîndul că ar putea fi una din „tantele" acelea, pe care le tutuiesc de vreo treizeci și cinci de ani încoace împotriva voinței mele.

— Pompele funebre „Pacea", domnișoara von Rauch, se prezintă la telefon o voce amabilă. Vă rog aș putea vorbi cu doamna von Krönlein?

Pun receptorul pe masă și mă duc s-o anunț pe bunica.

— Ah, domnișoara von Rauch, se grăbește ea cu pași mărunți și obrazul iradiind de plăcere la telefon, ce drăguț din partea ei.

În timp ce vorbește, aud apa picurînd la baie. Mă duc să strîng robinetul.

Cînd mă întorc, o văd pe bunica stînd împietrită pe scaun, doar mîinile i se mișcă mecanic pe tivul fustei.

— Nu mai înțeleg nimic, murmură stins, tocmai a sunat drăguța domnișoară von Rauch să-mi spună că e un fiasco, și că trebuie să plătesc patru sute de mărci în plus, pentru că încă mai trăiesc și cheltuielile de înmormîntare au crescut. „Tocmai acum, i-am spus, cînd moartea-mi bate la ușă?" Doar am fost acum cîțiva ani acolo și mi-au spus că veți putea recupera o parte din bani. După cum vezi, inflație pînă și aici. Vrea să vină să revizuim actele împreună.

Deschid gura, o închid la loc.

— E angajată de douăzeci de ani la firma „Pacea"; numărul de telefon e pus la vedere. Arată spre un lănțișor de metal cu care e prinsă o carte de vizită de disc. Pe ea se poate vedea o cruce neagră pictată de mînă, iar pe cealaltă parte emblema serviciului de pompe funebre, și imaginea unui sicriu înconjurat de trei torțe aprinse. De îndată ce vei constata moartea mea, trebuie să te uiți la ceas, să formezi numărul de pe cartea de vizită și să indici exact ora morții mele. De rest se ocupă domnișoara von Rauch. Ea preia toate formalitățile cu competență și conștiinciozitate, de la anunțarea medicului și organizarea înmormîntării (Fără muzică! Textul pentru discursul mortuar e în casetă!) pînă la ferpar, fotografii,

primele răsaduri pe mormînt. Și pietrarul este plătit. Apoi dă din nou intrigată din cap: Nu înțeleg, chiar dacă s-a scumpit totul, cum era și firesc, cele o mie de mărci, pe care ar urma să le primești de la casa de ajutor, ar trebui totuși să ajungă...

Nu spun nimic.

— Actele necesare la moartea mea, polițele de asigurare, cu ultima chitanță, testamentul, certificatul de naștere, contul meu, le găsești pe toate în casetă. Să știi că m-am decis pentru ceva foarte ieftin. Și cel mai bun sicriu de lemn tot putrezește pînă la urmă, așa că să cheltuiești banii pe unul scump e o tîmpenie, dacă nu ai un cavou în care să se păstreze și după cincisprezece ani. Mormîntul și toată îngrijirea lui sînt plătite pînă în anul 2000. Bunica clatină îngrijorată din cap: Ce-i drept, nu este decît o groapă de duzină la marginea aleii, dar dacă i se întîmplă ceva ăluia mic, nu poate intra în pămîntul sfințit, asta mă necăjește. Aș fi vrut să am copilul lîngă mine, dacă ar fi să... doamne ferește, dar cu atîta timp înainte, nu-și iau nici o obligație. Așa cum e acum, un mic păgîn, nu va fi primit nicăieri — asta nu mai e conform cu vremurile, așa ceva nu fac decît vagabonzii și sărăntocii, și dacă aștepți pînă s-o face de optsprezece ani, cum vrei să se hotărască, dacă nu a primit de mic nici o educație religioasă?

Sună, bunica radiază și spune:

— El trebuie să fie, e el, și nu renunță la plăcerea de a-i deschide chiar ea.

Mă duc la vitrina cu porțelanuri, unde sînt așezate ceștile în culori gingașe, pictate cu trandafiri și coșulețe, ornate cu frunze de laur, pentru zaharicale, doamna cu turnură în care se pune zahărul, păstorița cu flautul, de fapt o căniță grațioasă pentru servirea laptelui, căprița scobită în interior în chip de solniță, ceașca specială pentru bărbații cu barbă, pregătită anume pentru preot, și suportul de servit pîinea prăjită alcătuit din petale diafane de trandafir cu margine aurită.

Îl salut pe părintele Helmer, și-l invidiez pentru atenția deosebită de care se bucură, în timp ce el își scoate trenciul de culoare închisă șoptindu-i bunicii cuvinte tandre, pline de evlavie creștinească. Poartă haine civile, de un albastru închis și o cravată extravagantă cu motive religioase.

— Am impresia că vă e frig, spune preotul cu glasul moale și așază șalul violet în jurul umerilor bunicii.

Mă duc la bucătărie să pregătesc cafeaua și pesmeciorii preparați după rețeta Hawai, foarte căutați pe vremea cînd s-au cunoscut ei.

În timp ce servesc, preotul își încrucișează mîinile peste burtă și înghite în sec :

— A, pesmeți Hawai, n-o să uit niciodată aroma aceasta !

Și bunica se lasă ademenită în trecut și exclamă :

— Doamne dumnezeule, Kläusla ! Pe vremuri erai tot timpul flămînd. Cum o scoți la

capăt cu noul salariu ? Dar hai, așază-te mai întîi !

Preotul păstrează distanța :

— Foarte frumoase mușcatele dumneavoastră, remarcă el, la care bunica ripostează scurt :

— Mușcatele mele sînt totdeauna frumoase.

Găsesc cleștele din fier forjat, pe care i l-a dăruit pe vremuri preotul — era așezat special la vedere — și mă servesc de el cînd îi pun pesmeții în mijlocul farfuriei de porțelan ornată cu trandafiri. Amîndoi se luptă cu șunca, brînza și ananasul, nici unul nu se uită la celălalt, să vadă cum se descurcă.

— Ce comod e la dumneavoastră, spune preotul înghițind totul de-a valma, iar bunica îi răspunde tăios că totdeauna a fost așa.

Stau lîngă ei și torn cafeaua. Bunica îmi spune peste umăr ca o adevărată stăpînă a casei.

— Mersi, Fränzla. Poți să-ți iei și tu o porție.

Îi mulțumesc, îmi iau ceașca și mă așez la masa din bucătărie. Las ușa întredeschisă. Bunica se înfierbîntă și povestește despre chiaburoaică, și cum spune ea, de fiecare dată, la masa de prînz, aleluia.

Îl întreabă pe preot, dacă aceasta nu e cumva o blasfemie, dar părintele găsește dimpotrivă gestul lăudabil. E foarte normal ca spiritul îmbătrînind și îndepărtîndu-se de cele trupești să-și manifeste această stare și prin exclamații, fie ele și inconștiente, totuși de venerație. Dar bunica nu se lasă și continuă pe un ton răutăcios :

— Vorbește atît de neinteligibil, încît poți la fel de bine să crezi că spune „alifia“ în loc de aleluia, și pronunță așa ori de cîte ori e furioasă. Preotul e de părere că s-ar putea să fie vorba de o exteriorizare a fricii de moarte, acea „timor mortis“ care își arată limitele. Și dacă e așa, atunci avem de-a face mai degrabă cu o formă superstițioasă prin care individul se leapădă de ceea ce este bine cunoscut oricărui creștin catolic, și anume că pămîntul ne-a fost dat spre a ne fi mormînt și nu doar pentru potolirea materială a acelui „timor“. Bunica se declară satisfăcută și bîrfește mai departe că ea, chiaburoaica, are o înclinație exagerată să se înfrupte din toate și că se dă în vînt după crabi și lucruri crocante, ceea ce, trebuie să recunoaștem, e un lux.

Preotul stă picior peste picior, își trece mîna prin părul lung, ondulat de la natură, împărțit egal în două părți peste urechi, arată cu țigara, pe care i-am pregătit-o pentru „mai încolo“, un punct oarecare în aer și spune într-un tîrziu :

— Nu vă lăsați coruptă ! Lăcomia și gurmanzii sînt subiecte vulgare, pe care nu vreau să le discut cu dumneavoastră. Bunica zîmbește acru :

— Nimeni nu vă cere asta. Eu i-am spus și nepoatei mele : „O să vină părintele Helmer, cu el port numai discuții religioase“.

Aruncă o privire vicleană spre mine și înghite repede un cornuleț cu vanilie pe care i l-am pus în stînga, pe măsuța de servit, special pentru asemenea ocazii. I se adresează din nou preotului pe un ton pedant :

— M-am hotărît să-mi pun o placă pe mormînt. Numai piatră și-atît. Pentru copii, e mai practic.

— Dar minunatele noastre proiecte, îngerul de marmură ? o întreabă preotul cu o nuanță de regret în glas și scoate din servietă cîteva schițe : Mi-am dat atîta silință ! Arată foile pline de desene.

Ea își compune o mină indiferentă :

— Ce să-i faci, ăsta e progresul. Puneți-vă foile la loc în geantă, îi spune fără să se uite la ele.

— Vă opuneți din tot sufletul ? insistă preotul.

— Vreți să fiu sinceră ? Nu sînt sigură. Dar pe de altă parte scap de o grijă. Nu mai îmi pun întrebarea, cine o să ude vegetația de la piciorul îngerului — și dacă nu-i vegetație, nu-i nici înger.

Preotul nu ia în seamă vorbele ei :

— Nu cumva se ascunde aici o mică criză religioasă ? și o amenință blînd cu țigara.

— Cine mai are azi timp pentru asta ? — strînsă cu ușa, aruncă fraza la întîmplare.

— Nu sînt de aceeași părere.

— Poate, spune bunica, pe picior de război, totul se datorează faptului că succesorul dumneavoastră a vrut pur și simplu să mă trimită la azilul de bătrîni, ca să nu mai vorbim că închide ochii cînd un mucos cu pantaloni

scurţi şi cu braţele goale de i se vede părul de la subsuori, împarte sfînta împărtăşanie.

— Nici eu nu pot înţelege astfel de abateri. Preotul priveşte mustrător : N-aţi încercat să vorbiţi cu succesorul meu ?

— E în concediu. Bunica pronunţă ultimul cuvînt cu vădit dispreţ.

— Nu-mi pot imagina că bateţi la uşi închise.

— Nu mă mai duc acolo, pentru că mi se pare umilitor. Tînărul are fără îndoială un caracter ireproşabil... poate a vrut doar să facă o excursie în munţi sau să iasă pur şi simplu în natură...

— Nu încercaţi să schimbaţi vorba. De cînd n-aţi mai fost să vă împărtăşiţi ?

— Din... din februarie, adică nu, din martie.

— Deci de acum şase luni. Preotul simte nevoia să ia un cornuleţ cu vanilie şi se serveşte, fără să aştepte invitaţia, direct de pe măsuţă. Îl înfulecă dintr-o înghiţitură : Vă comportaţi ciudat ; cu siguranţă că atitudinea dumneavoastră agresivă l-a jignit pe succesorul meu.

— V-aţi şi găsit cine să observe aşa ceva, îi replică bunica rămînînd la părerea ei.

— Şi nu aveţi nici o remuşcare ?

Întrebarea şi-a făcut efectul. Îi răspunde încruntată cu o faţă de geambaş :

— M-am împărtăşit la biserica protestantă.

Preotul se hotărăşte să treacă cu vederea acest *faux pas* şi mai fură un cornuleţ cu vanilie.

— Ştiu că, fiind copilul unei căsnicii mixte, mergeţi la ambele biserici, ceea ce demonstrează o solidaritate lăudabilă cu părinţii dumneavoastră. Pentru că există, totuşi, o deosebire uriaşă.

Începe o argumentaţie furibundă. Nu i-o spune direct, dar în urechile ei sună aşa de parcă ar fi făcut un gest ordinar, ca şi cînd ar fi intrat într-o cîrciumă să ia o gură de rachiu. Vorbeşte de un „alt" fel de întărire pe care ţi-o dă numai hostia. Uită să mai zîmbească atunci cînd vorbeşte de sacralizare, dar cînd dă cu ochii de chipul îngrozit al bunicii, devine din nou tolerant.

— Bineînţeles că puteţi merge acolo să mîncaţi o hostie, dar trebuie să vă fie clar că nu mîncaţi decît hostia goală goluţă, aşa cum iese ea din cuptorul brutarului ; sigur că puteţi s-o consumaţi liniştită, dar nu vă ajută la nimic, pentru că nu este sfinţită. Mîncaţi pur şi simplu o hostie, care nu vă costă nimic, la fel cum luaţi şi o înghiţitură de vin. În timp ce la noi primiţi adevăratul trup al lui Hristos, al cărui sînge îl bea preotul odată cu vinul sfinţit.

Bunica e din nou de partea lui. Îi povesteşte că fiul meu nu e botezat.

— Trebuie să vă menţineţi tare pe poziţie ! Se apleacă spre ea şi-i şuieră în urechi : Asta e debandadă pentru că e politică — ei vor să desfiinţeze biserica, cel mai puternic pilon pe care se sprijină omenirea, şi cine crede în ea, e greu să devină terorist. Să-i spuneţi asta nepoatei dumneavoastră !

Bunica arată ca un arici într-o cursă cu un iepure. Îi spune drăgălaș :

— Am să mă plîng preotului de băiatul acela cu pantaloni scurți și brațe goale, de îndată ce se-ntoarce din concediu.

Face o grimasă care lasă să se înțeleagă că discuția s-a încheiat și își ia rămas bun de la preot cu un gest obosit.

Încui ușa. Îmi dă o biblie de voiaj înaltă de zece centimetri și cinci monede de argint :

— Trebuie să fii de-a dreptul bătută-n cap, dacă nu tragi nici o concluzie din vorbele preotului — și-apoi mai pleci și mîncată acasă.

ÎNSEMNARE 4

MAI SÎNT ȘI EU AICI !

Azi mi-a strecurat iar unul dintre răvașele ei clandestine, cu textul : „D. m. Fränzla, sc. — m. te rog pt. chestia cu pămătuful, Buni". N-am nevoie de biletele ei. Ia-ți-le cu tine în groapă, biletele tale ! Dar ia-l și pe ăsta pe care-l scriu acum :

Dragă bunico, fă-mi odată loc ! Lasă-mă să respir ! Mă strivești. Îmi răpești timpul. Pretinzi prea mult, să-ți ascult zi de zi văicărelile. E un chin să nu pot ajunge să trăiesc, pentru că tu nu te hotărăști să mori. Vrei să mă reduci la zero, să-mi sugi tot sîngele. Noaptea scrîșnesc din dinți. Mă sustragi de la tot : de la bărbat, de la copil, de la serviciu. Lupta e pe viață și pe moarte, și în cazul meu. Ia seama : Eu notez totul, fiecare cuvînt ; în timp ce tu încerci să mă devorezi, am să te înghit, dar pe altă cale. Este groaznic să fiu obligată să-ți respir zilnic praful, groaznic. Îmi vine să vărs cînd mă gîndesc la moartea ta care nu mai face doi bani. Notez totul, singura mea armă îndreptată împotriva ta, în rest nu mai am nici o putere.

GARANŢIA PE STICLĂ

„NU VREAU SĂ-I RĂMÎN nimănui datoare“ spunea bunica cu un aer războinic, cînd ne asmuţea împotriva vreunuia din cele douăzeci de tante, să-i facem o „atenţie“ : o pălărie de pai lucrată de ea sau, la Crăciun, un prunc de ceară, cu scutec auriu, din seria „Copilul Isus într-o coajă de nucă aurită“, tot opera ei.

Îmi amintesc de cînd eram mică de toate acele buchete, cutii de fondante, invitaţii, primite drept mulţumire. Cadourile erau un fel de bumerang şi trebuie să recunosc că aşteptam să primim ceva mai substanţial decît ceea ce trimiteam. Cam la fel proceda bunica şi în relaţiile ei cu Dumnezeu : Din capul locului ne-a învăţat că Domnul nostru aplică proverbul : „Do ut des“. Cînd bunica păcătuia, cantitatea de lumînări pe care o dona bisericii devenea la fel de importantă ca şi spovedania. Adesea am auzit-o rugîndu-se şi ameninţînd : „Dacă îmi faci rău, îţi fac şi eu Ţie“. Uneori îşi cumpăra o bucăţică de rai dînd mită Celui de sus : „Am să fac aşa, doar dacă Tu...“ Acest

mod de a-i promite daruri lui Dumnezeu cu un scop anume m-a făcut să-l socotesc egalul meu, totul părîndu-mi-se firesc, pentru că vedeam în aceasta adevărata credinţă. Dar vai de cel care, nefiind Dumnezeu, îndrăznea să i-o ia înainte bunicii mele. Îi arăta ea, atunci, de ce era în stare. Parcă mă văd bătînd drumurile împreună cu sora mea. Eram îmbrăcate şi pieptănate la fel. Abia mergeam sub povara contra-darurilor cu care trebuia să ne anihilăm adversarul pe căi ocolite ; alegeam cu precădere acele zile, în care victima zăcea la pat (de preferat : în spital, total imobilizată, cu fractură de femur sau aproape în comă). Uneori, cînd eram în vacanţă, transformate într-un fel de iobagi ai bunicii, trebuia să pătrundem, în mod clandestin, în locuinţa vreunui „unchi“ sau a vreunei „tanti“, imobilizaţi la pat, pentru a le scoate, cu slabele noastre puteri, grămada de gunoaie din casă. După cîte îmi amintesc nu prea eram răsplătite cu laude pentru aceste intervenţii. Arma folosită cel mai des era descinderea noastră în dublu exemplar la spital : înflorate, dantelate, cu şorţuleţe, parcă văd cum ne aşezam pe paturi şi scoteam din geanta bunicii — taşca de moaşă, cum o numeam — cadourile, înşirîndu-le în jurul nostru, despachetîndu-le, împăturind hîrtiile („Să aduceţi hîrtia asta scumpă înapoi !“), strîngînd sforicelele şi făcîndu-le să dispară, pe neobservate, înapoi în geantă, apoi căutînd apă pentru flori („Soră, vă rog, o vază...“), stropind din belşug trupul

bolnavului cu apă de colonie, fără cea mai mică intenție de a umili pe cineva. Gîndindu-mă la toate acestea, încep să cred că am fost angajate pe postul de „Marlenchen pe front", în dublu exemplar, spre a o ajuta pe bunica să obțină pensia de văduvă de colonel. Așa am apărut la frageda vîrstă de șase și opt ani într-un spectacol organizat în cinstea soldaților veterani. Amîndouă aveam în gură niște aparate metalice oribile pentru îndreptarea dinților și ne sileam din răsputeri să-i distrăm cu un iodel — o idee frumoasă, dar, din păcate, nu tocmai fericită.

Stăpîna noastră ne trimitea destul de des la culesul fructelor. Deoarece nu aveam o grădină proprie, eram angajate cu ziua la „tanti" Carola, care trebuia să fie bucuroasă că îi strîngeam recolta : „În nădejdea ei oricum se duce totul de rîpă și ar fi păcat de fructele alea frumoase".

Bunica ne povestea adesea cum culegea împreună cu fratele ei violetele din grădina părintească, și cum le legau în buchete ca să le vîndă la piață : „Ce palmă am mai primit atunci ! De așa o palmă nu mai au parte copiii în ziua de azi, altfel n-ar fi toți niște căzături !"

Mie îmi plăcea mai mult altă istorioară pentru că dădea la iveală legătura strînsă care exista între străbunica și bunica : „De îndată ce se coceau coacăzele și agrișele, toate cinci surorile ne apucam de treabă și, dacă era prea multă liniște, mama ne striga pe fereastra de

la bucătărie : Fluierați ! Fluierați ! Să vă aud, ca să fiu sigură că nu aveți gura plină."

Bunica primea în fiecare săptămînă un maldăr de prospecte publicitare. Le citea pe îndelete, le sorta și punea cîte-o cruciuliță din loc în loc. Spunea că reușitele noastre la școală demonstrează că nu sîntem bătute-n cap și că nu se poate să nu fim în stare să facem și noi ce fac ăia. Ne punea să trimitem texte de reclamă diferitelor firme. „Dacă o să scrieți în fiecare săptămînă un text, într-un an deveniți milionare". Am scris fel de fel de reclame ca de pildă : „Cînd bărbatul întîrzie, caută-l la berărie"; desenul la acest text (ideea îmi aparținea) înfățișa o halbă uriașă în spatele căreia se întindea deșertul, altceva mai bun n-am găsit. O altă reclamă suna așa : „La marile magazine de vei intra, vei avea ce înmagazina". Pentru firma Lodenfrey nu-mi venea nici o idee mai de doamne-ajută. Știu însă că ne-am încăpățînat să trimitem, de trei ori la rînd, textul „Nici o fată nepudrată" pentru că ni se părea o găselniță excelentă. În cele din urmă firma ne-a trimis un baticuț minuscul de cea mai proastă calitate. Și cînd te gîndești că acolo, în vitrină, erau expuse cele mai extravagante pălării în fața cărora bunica visa ore în șir. Rezultatele muncii noastre n-au întîrziat să se arate. Au început să curgă sticluțe miniaturale cu eșantioane de bere sau lichior, pixuri, șervețele de hîrtie, flacoane liliputane de produse cosmetice, un tampon de probă de la firma Camelia și — cred că acesta a fost cel

mai gras peşte — un plic auriu cu o pereche de ciorapi de la firma Arwa. „Vedeţi că a meritat", ne-a spus bunica.

Ne duceam la zarzavagioaică şi o întrebam, luîndu-ne o mină de oameni nevoiaşi, dacă nu are, din întîmplare, ceva pentru doamna von Krönlein. Obţineam „pe sub mînă" (o expresie care o încîntă şi azi pe bunica) o căpăţînă de varză ofilită. Ne duceam la Gluck, măcelarul, şi-i ceream nişte „resturi pentru doamna von Krönlein, dacă se poate, pentru un gulaş"; privirile noastre, care ar fi mişcat şi pietrele, şi felul cum rosteam „mulţumesc", intonîndu-l pe -mesc în terţă la mulţu- ne garantau reuşita. Mergeam la Caritas * ; ne dădeam bine pe lîngă soră, căreia îi duceam, ca din întîmplare, un buchet de gălbenele, culese cu mîna noastră, şi ne întorceam cu două perechi de şosete albe. O însoţeam pe bunica la o întrunire de cucoane şi ne aruncam de gîtul unei „tanti" care era gazda. Se înţelege că ne primeam trataţia (nu mergeam niciodată în vizită „mîncate"), iar bunicii i se oferea pe deasupra şi un pahar de coniac. Apăream la dr. Pündter, cînd ea se convingea cu ochii ei că acesta s-a întors. („În sfîrşit şi-a terminat plimbarea pe Leopoldstrasse, a venit acasă".) Aveam, pentru orice eventualitate, declaraţia fiscală la noi („Numai în cazul, cînd are timp"). Neajutorarea noastră era autentică doar cînd ni se strica aspiratorul sau radioul începea să aibă pa-

---

* Societate pentru ajutorarea săracilor.

raziţi : Atunci îl „vizitam" pe „unchiul" Horzak şi totul se termina cu bine. Acesta venea cu noi „sus" şi controla „stricăciunea". Cuvintele „garanţie" şi „patent" rostite de bunica iradiau o forţă magnetică ; cînd ceva prezenta garanţie, era întocmai ca o rugăciune, te ridica mai aproape de cer.

Acum doi ani a simţit, pentru întîia oară, că o lasă puterile ; a făcut atunci, de hatîrul meu, ultima ei călătorie în Altötting, unde locuise, o perioadă mai lungă, în timpul războiului. Şi-a făcut rost de un bilet printr-un oficiu de voiaj care oferea o excursie frumoasă cu autocarul inclusiv vizitarea unei fabrici de obiecte de cult. Ajunsă în capitala industriei religioase din Bavaria a închiriat şi ea — ca să nu facă opinie separată — o cruce, pe care a purtat-o un ministrant în jurul bisericii.

Pe vremuri, cînd era încă în puteri, şi-o ducea singură şi nu se sfia să se tîrască în genunchi, văitîndu-se în jurul urnelor princiare şi a madonei negre — o privelişte care avea ceva nesănătos, obscur, medieval.

Seara bunica făcea vizite acolo unde o mînau anumite interese : la Gretl şi la Mudl. Nu-i ieşea din cap caseta pe care o lăsase în păstrare la Gretl în 1945 : „I-am cerut caseta, pentru că era sculptată de mînă şi pe vremuri ne ţineam cărţile de rugăciuni în ea. Ce crezi că mi-a răspuns : «Darul rămîne dar, şi ce ne-ai dat, ne aparţine. De altfel caseta s-a desfăcut demult în bucăţi !» Nici nu s-a uitat la mine cînd îmi vorbea".

Deci n-am să văd niciodată caseta aceea.

Şi a doua manevră de a recupera un obiect „lăsat în păstrare" era cît pe-aci să eşueze.

— Am avut o copie valoroasă după un tablou de Murillo. Înfăţişa Sfînta Familie. Această pictură reprezenta pentru tata binecuvîntarea casei noastre. Doamna Dongrätz, care a ţinut la ea tabloul în timpul războiului, mi-a spus într-o zi : „Kathi, ascultă-mă şi ia pictura la tine, noi tot o să murim." Mudl tocmai îşi aranjase locuinţa. Mi-a venit o idee : „Foarte bine, Mudl, ţi-o dăruiesc să ţi-o pui în casă." În ultima zi pe care am petrecut-o în Altötting m-am dus la ea şi i-am spus : „Mudl, ştii ce m-am gîndit ? Să lipesc pe spatele cadoului un bilet — îl aveam în geantă — că ţi l-am dăruit. Cu o singură condiţie — tu n-ai copii, eşti trecută de şaptezeci, nu vreau să ajungă în mîini străine, ci în mîinile nepoatei mele, care are un băiat. Ce spui, eşti de acord să-l lipesc ?" Voiam să rezolv chestiunea fără alte formalităţi. A făcut o mutră, dumnezeule, ce mutră ! I-am repetat : „Mudl, îl lipesc chiar acum, să se ştie că ţi l-am dăruit. În felul acesta ai dovada negru pe alb şi scapi de necazuri mai tîrziu !"

A doua zi, în staţia de autobuz, mă pomenesc cu Sepp. Face şi ăsta o mutră şi îmi vorbeşte cum nu şi-ar fi permis nimeni să-mi vorbească vreodată. I-am repetat că n-am făcut decît să-mi exprim o dorinţă, ceea ce nu este ceva neobişnuit în cazul unui cadou, dar Sepp o ţinea pe-a lui : „Uite-l aici, împachetat, mi-a spus, ia-l şi drum bun ! Ce nu-i al nostru, n-are ce căuta la noi în casă !"

Nu mă las : „Mentalitate de ţăran". Şi el : „Copiii tăi abia aşteaptă să mori". Eu : „Copiii mei habar n-au nici de tablou, nici de moarte, aşa că tacă-ţi gura !".

Cînd o să moară ea, tabloul îmi rămîne mie, pentru că e de la tatăl ei şi reprezintă, în continuare, binecuvîntarea căminului. Abia acum am venit acasă ! Ce tenacitate franconă se ascunde aici, ce forţă, ce viclenie de văduvă mi se dezvăluie : viclenia de a supravieţui, de a păstra. Şi povestea se termină, şi de data asta, la fel. Bunica îmi dă sticlele cu o mină de contrabandă, aşa că-mi dau seama imediat că ceva nu e în regulă.

— Fii atentă să nu te înşele Trautendorfer ! Ăla îşi opreşte totdeauna garanţia, trebuie să i-o smulgi de fiecare dată cu cleştele. Dacă încearcă din nou, îi spui că e dreptul tău şi garanţia pe care o scoţi de la el îţi aparţine.

Vorbele ei sună aşa de parcă ar fi o prinţesă care mă supune la proba hotărîtoare ; dacă trec examenul obţin mîna ei şi întregul regat : şaizeci de pfenigi garanţia pe sticlă.

MUCURILE DE ȚIGARĂ

ÎN DIMINEAȚA următoare nu mă duc la slujbă. Am avut o noapte neliniștită. Plec imediat la ea.

Șovăind, mă strecor pe vîrfuri pînă la patul ei. Bunica se trezește și-mi spune imediat :

— Cine-i individul de pe pieptul tău ?

Sînt surprinsă și mă uit în jos să văd la ce se referă. E vorba de noul meu tricou.

— În fine, oftează și își freacă ochii, cred că ar cam trebui să... Se ridică în șezut. Ce mai e și asta ? Nu-și ia privirea de pe cizmele mele western. La fiecare cuvînt al ei simt cum crește în mine indignarea, mă întreabă : Piele veritabilă ?

Deci nu e vorba de țintele aurii. Zîmbesc și scot din geantă șosetele pe care i le-am cumpărat.

Le ia în mînă și le cercetează cu atenție.

— Astea-s din alea supraelastice, nu-s bune de nimic, îmi strîng degetele deasupra năzii. Le aruncă cît colo.

Mă aplec și le ridic, le pun în geantă ca să le schimb.

— Să nu văd șosete din astea în casa mea — șosetele astea îmi grăbesc sfîrșitul.

Cînd e gata îmbrăcată și pieptănată („Știu că le vine ușor azi femeilor tunse, așa, *à la garçon*") căutăm bastonul.

— Uite, bastonul nostru. Îl pescuiește de undeva, din fundul subpatului. Tare aș vrea să știu cum se umblă cu un baston, pentru că nimeni nu ne învață așa ceva. Bunica mînuiește bastonul prin casă ca pe o floretă, îl agită deasupra scaunelor de parcă s-ar teme că sînt ocupate ; îl ridică-n sus, în chip de paratrăsnet, și te lovește cu el peste fluierul piciorului, dacă o superi, sau îl lasă din mînă, în clipa cînd își pune pălăria... atunci trebuie să vin repede în spatele ei, cu grijă să n-o sperii, ca un paznic al acestui trup nesigur și s-o prind la timp, dacă își pierde echilibrul. În parc îi împinge pe copii cu bastonul să-i dea locul.

Așa se întîmplă și de data asta. Aș spune chiar că se stăpînește să nu-l lase schilod pe copilul care-și înfulecă sandviciul. El sare ca ars de pe scaun și urlă cît îl ține gura frecîndu-și piciorul, pîinea îi cade pe jos desfăcîndu-se în două felii.

Locul nostru obișnuit, pe care nu-l schimbăm pentru nimic în lume, e liber.

Avem patru asemenea locuri. Cînd ieșim la plimbare mă întreabă mereu la fel :

— Unde mergem azi ? În Orient, la africanii zuluși, la circ sau la azil ? și de fiecare dată simt că începe să mă mănînce pielea.

Azi ne-am hotărît pentru Orient. În timp ce ne așezăm bunica spune satisfăcută :

— Alții călătoresc special pînă acolo, cheltuiesc bani, nu glumă.

— Mamă, iar a venit doamna aia bătrînă cu baston.

Aud strigăte de dojană într-o limbă străină, văd gesturile de amenințare ale mamei. Grijulie îi împing bunicii o foaie de plastic sub fund ; „noi“ nu ne facem iluzii, copiii ăștia se comportă și aici la fel ca la ei acasă.

— Curat asediu ! strigă bunica. Sărmană Germanie ! Unde mai găsești azi în cimitir un îngrijitor german, îl întreb pe un creștin, unde ? Privește vizavi spre azil, zărește un turc care mătură gunoiul din care sclipesc capsulele din plastic colorat ale unor ouă-surpriză.

În Orient e o larmă asurzitoare. Copii tunși se distrează alergînd pe pietriș, încoace și încolo. Mame, care „ar trebui să se întoarcă de unde au venit“, îi privesc cu îngăduință, ceea ce îi dă bunicii de gîndit. Mormîntul lui Theodor Trautwein, unul din fondatorii Asociației alpilor, este împodobit cu un peisaj Lego *.

— Și nu orice Lego, ci unul american, spune bunica, îți dai seama că ocupă și mai mult spațiu !

Un plod tuciuriu își face nevoile pe jos ; peste zece ani o să facă la fel.

---

* Joc de copii format din felurite piese cu ajutorul cărora se pot realiza diverse construcții.

— Dar e complet dezbrăcat, remarcă bunica. După o pauză : Ce e, băiat sau fetiță ?

Îmi încordez privirea să văd mai bine, dar nu pot să disting.

— Imaginează-ți că e băiat, constată ea în sfîrșit.

De la azil vine spre noi o fetiță neagră plină de candoare. Îi zîmbim înduioșate.

— Știi că te joci pe ogorul lui Dumnezeu ? o întrebă bunica. Aici nu e un parc, e lăcașul morților. Un cimitir.

Fetița a adunat mucuri de țigară în șorțuleț.

— Asta e frumos din partea ta, că te-ai gîndit să strîngi gunoiul ăsta, o laudă bunica. Așa ceva nu se face, să arunci mucurile pe jos, darămite pe morți.

Fetița zîmbește și înșiră chiștoacele la picioarele îngerului de marmură, din apropiere, care ține între gleznele lui un sarcofag de copil dintr-o piatră cu striuri albe și roșii.

— Nu-i voie să faci așa ceva, țipă bunica și dă să lovească fetița cu bastonul. Mămica ta cred că nu aruncă mucurile de țigară pe jos.

— Mămica, ba da, mămica nu are vreme.

Bunica trage aer în piept :

— Așa, n-are timp. Aștia sînt oameni, oameni sînt ăștia ! După o pauză de gîndire : Dar în casă folosește totuși scrumiera, nu ?

— Mămica, nu, o ține fetița pe-a ei.

— Pfui ! cu asta se încheie discuția.

Un negru în haină de piele neagră se oprește în fața noastră.

— Trebuie să ne ținem gura, șoptește bunica.

Bărbatul traversează ; vizavi sporovăiesc cîțiva africani zuluși și-și caută capetele de păduchi.

Printre ei mișună micii lor cimpanzei care se cațără din creangă în creangă.

O hughenotă și o hotentotă se ceartă cu unul din Itaca în fața mormîntului familiei Wittelsbach. Ne uităm una la alta. Cu siguranță că morții se răsucesc acum în groapă.

Nu mai îndrăznim să ne legăm de copilul care se joacă cu pietrele Lego. Bunica aruncă o privire prudentă spre negru care tot își mai pierde vremea pe acolo fumînd în compania unei negrese în bikini. Lego-ul american împodobește acum placa de marmură de lîngă noi, pe care se poate citi că sculptorului i-au murit întîi un copil, apoi nevasta. Copilul, dăltuit în marmură de tatăl său, stă pe un sarcofag purtat de patru figuri asemănătoare sfincșilor. Două din ele au aceleași chipuri ca și îndoliata mamă-înger, cu haina numai cute mărunte, prinsă doar pe un umăr într-o agrafă, atît de lejer, încît i se vede un sîn gol — poate că cineva s-o fi gîndit să mai fie și în cimitir un lucru vesel, ca acest sîn de femeie.

Observ că cei doi sfincși din spatele sarcofagului sînt decapitați. Opera prietenilor noștri americanii ! Copilul tuns scurt se cațără pe un palmier de piatră.

Trebuie să recunosc, bunica e suverană. Își ia andrelele, ghemul albastru și trei sculuri

de lînă mov, roz și roșie pentru „ultima ei cuvertură". Îmi dă sculul mov să-i caut capătul, dar lîna e atît de încurcată că nu-l găsesc. Nerăbdătoare, apuc firul fals, mereu un fir fals, în timp ce bunica se lasă mai comod pe speteaza băncii.

O femeie cu un cărut de copil ne strigă în batjocură „polaci", copilul ne arată cu degetul. Bunica smucește firele, încercînd să le desfășoare și e gata să-mi taie degetele.

— Unde e cimitirul ? Negrul e din nou în fața noastră. Bunica îl ia peste picior :

— Sperați să căpătați un loc aici cînd veți închide ochii ? Așa, unul peste altul ca-n junglă ? Noi nu sîntem societate filantropică.

Negrul se îndepărtează și ne salută scurt cu o floare.

— E o adevărată tortură, murmură bunica.

Ne mai înveninăm puțin comentîndu-l pe cel din junglă să ne treacă ora. Apoi ne plîngem la îngrijitorul turc și mergem acasă.

De astă dată primesc de la bunica zece mărci într-un plic și un dar pentru fiul meu : o legătură mică, multicoloră, formată din fîșii de plastic, cum se folosesc la legatul pungilor și al sacoșelor, agrafe de prins ermetic ambalajul în care se împachetează feliile de pîine, lingurițe roz și bleu, bețișoare galbene de plastic, pe care scrie MELITTA, o clemă, țepușe de lemn, întrebuințate odinioară la delicioasele sardele Rollmops, o plăcuță colorată de plastic, cu o floare pe ea, avînd următorul text : *Rap-*

sodia — Violete de Uzambara originale. Menținerea florilor garantată, și un obiect lunguieț tot din plastic cu vîrful în formă de stea pe care se află pictat un copil cu flori colorate. Pe suprafața obiectului, de jur împrejur, se poate citi : *Poinsettia (Crăciunică). A se păstra în locuri umede și luminoase. Se va uda regulat cu apă călduță. MB Sedert 1889 Olanda.*

Fiul meu aruncă obiectul în coșul de hîrtii. Eu îl scot de acolo și-l folosesc la presatul scrisorilor.

CARNEȚELUL CU ADRESE

— PE ASTA ÎL ȘTERGEM !

Bunica cere guma. Am deschis în fața ei carnețelul cu adrese. Ultimul nume la litera E e DR. VON EIBLE, notat fin cu creionul.

Carnețelul cu adrese al bunicii, îmbrăcat cu mîna ei în brocart și prins în margini aurite de metal, cuprinde numele și adresele prietenelor, ale adoratorilor și doctorilor ei. Aici, între aceste coperți, fiecare are de parcurs diverse stadii. Nenumăratele decepții, pe care i le-au pricinuit oamenii, au determinat-o să noteze numele mai întîi cu creionul. Abia cînd unul își dovedește meritele, devine demn de trăsătura suplă, grațioasă a peniței de stilou. În caz de deces acest nume se șterge printr-o linie și în dreptul lui se face o cruciuliță. Numele scrise cu creionul se șterg simplu cu guma atunci cînd bunica constată o abatere. Carnețelul cu adrese seamănă cu un cimitir.

Reflectează un timp ; toate gîndurile ei se concentrează asupra lui Dr. von Eible. Ezită o clipă : „A fost totuși un domn“. Începe să folosească guma la prefixul DR. care formează,

împreună cu numele un bloc orizontal perfect : „Un Dr. în cazul unui medic este oricum lipsit de sens". Particula „DR" este înlăturată cu ajutorul radierei care alunecă acum peste cuvîntul VON : „Și așa e de rang modest". Apoi îl exclude definitiv și pe EIBLE din viața ei.

Funcția de demiurg pe care și-o exercită bunica în carnețelul ei de adrese i-a făcut pe mulți medici să parcurgă între aceste coperți stadii de viață identice cu cele reale. Captiv în indexul ei de adrese, insul trebuie să ducă o luptă permanentă, care se sfîrșește de obicei cu victoria bunicii. De cînd o știu, relația ei cu medicii a fost conflictuală ; oscilează între supunere agasantă și neîncredere, sfîrșind de cele mai multe ori pe picior de război : „Ăla nu e bun de nimic".

În ierarhia ei personală, imediat după Dumnezeu urmează preotul și abia după aceea medicul. A cunoscut specialiști de renume pe care i-a transformat, cu o simplă mișcare de mînă, în firimituri de radieră ; au fost vraci, la care s-a dus în pelerinaj și i-a obligat să capituleze în fața încăpățînării ei. Chiar și un oftalmolog, în care a crezut orbește vreme de douăzeci de ani, nu a fost în stare să poarte lupta cu ea pînă la capăt. Mulți ginecologi și medici interniști i-au murit pe parcurs sau au fost înfrînți de ea și scoși din rînduri ; în asemenea situații, nu se dădea în lături nici de la intrigi.

Doar radiologul, care poate privi prin cușca pieptului în interiorul omului, este, după părerea ei, cel mai aproape de Dumnezeu. Pentru un asemenea medic bunica e gata să cadă într-un extaz mistic.

De douăzeci de ani își admiră constant medicul casei — înscris în carnețel la litera X, deoarece i se adresează familiar pe numele mic, Xaver — care, ce-i drept, nu reușește să se lase de băut și de fumat, dar pe ea o consideră mai expertă în probleme de sănătate decît este el însuși. Sînt amîndoi de aceeași părere în privința aiurelii superstițioase legată de consumul de hapuri, care nu ajută la nimic. Tonul lui colțos o încîntă pe bunica. Cu Xaver bea totdeauna un coniac dublu în timp ce el îi prescrie valeriană (de care nu se folosește niciodată) și vată. Medicul casei este un adevărat căpitan al timpului liber și nu suportă nici o femeie pe vasul lui. Și în război a luptat pe mare, avîndu-i pe ruși în ceafă. Cei doi se înțeleg de minune cînd e vorba de abuzul meu de tranchilizante. I-am văzut odată împreună la cîrciumă ; ședeau la masă și sporovăiau despre război. Cînd bate föhnul, doctorul obișnuiește să se cam chercheleasacă. Atunci poartă chipiul de căpitan și strigă în sala de așteptare :

„Înainte, la luptă, camarado !" Bunica se ridică, își îndreaptă ținuta și îl urmează, lăsîndu-i pe bolnavii „civili" să aștepte. I-a prescris mereu felurite băi și cure de ape minerale în centre balneare frecventate de veterani.

Cînd doctorului i se ridică prea mult vinul la cap și nu poate părăsi patul, bunica îl vizitează, înarmată cu tașca ei de moașă, doldora de prăjituri și de vin. De cele mai multe ori, după plecarea ei, doctorul reușește să se pună iar pe picioare: „Trei săptămîni a zăcut broscoiul! își spune singur. Acum, slavă Domnului, fumează din nou!“

ÎNSEMNARE 5

FII RECUNOSCĂTOARE bunicii pentru toată grija pe care ți-a purtat-o!

Fii recunoscătoare pentru că a născut-o pe mama ta, și fii recunoscătoare mamei tale că te-a născut! Fii recunoascătoare străbunicii, deoarece fără ea nu ar fi existat bunica ta ș.a.m.d.

Deci: Fii recunoscătoare bunicii, care rumegă zi de zi alături de tine aceeași ordine, ca să-ți intre bine în cap.

CONCIUL

„SÎNT LA AUTOSERVIRE."

Găsesc biletul după ce descui tremurînd de frică pentru că din casă nu vine nici un semn de viață („poți să aștepți mult și bine, pînă...")

A ieșit în oraș. Semn bun. Pe biletul mîzgălit cu un scris dezordonat se află o rolă de bandă adezivă și deasupra următorul ordin : „Lipești tot, cum am convenit !" Mă apuc să lipesc locuința. Încep cu podeaua acoperită în întregime de covoare ce-și arată colțurile de sub preșurile întinse ca niște poteci de la care n-ai voie să te abați. Lipesc pînă și comoda în stil baroc, măsuța Biedermeier veritabil, vitrinele și policioarele dichisite cu milieuri, deoarece e mai normal să fixezi milieurile decît să ai în casă mobilă fără milieuri. Și pe mine mă scot din sărite aceste permanente împiedicări și alunecări, nu mai suport să văd mereu ceștile de cafea răsturnate ; în definitiv o locuință nu e un vapor.

Fac totul meticulos și temeinic.

Cînd am terminat treaba, apartamentul de două camere seamănă cu o mumie ; am lipit și husele pe fotoliile cu urechi și pe sofaua Biedermeier și pe noile calorifere cu petrol („Năclăiesc totul de sus pînă jos") și constat că fiecare obiect din casă poartă urmele degradării. Colțurile și canaturile dulapurilor, ale măsuțelor și comodelor au furnirul plesnit („Nu e colț în casa asta de care să nu mă fi lovit"), husele de catifea sînt uzate („Locuința asta n-a fost niciodată folosită atît de mult ; acum abia de mai sînt singură") vopseaua bej se jupoaie de pe calorifere și covoarele sînt pline de firimituri, pe care mă fac că nu le observ, cînd e bunica de față, pentru că e exclus ca tocmai ea să facă murdărie.

Curăț podeaua și mă gîndesc : Căminul ăsta al ei nu-i mai poate oferi securitate, nu mai există în el nici o ascunzătoare ; în fiecare crăpătură a intrat moartea luînd forma murdăriei sau a urmelor de degete. Pînă și draperiile de pluș sau pernele de mătase cu care și-a umplut casa sînt complet uzate ; porțelanul, abia acum observ, e ciobit la margini, cuvertura brodată de pe canapea s-a ponosit și zace aruncată acolo ca un semn al declinului.

În bucătărie totul e răscolit ; aceasta face parte din „Acțiunea veverița" : cutiile de urgență lipsesc sau sînt deschise, pe jumătate golite, orezul pentru vremuri de criză e de asemenea pe sfîrșite, ca și grișul pentru cazuri de forță majoră, și chiar „rezerva de fier" pe care o ținea ascunsă din motive de siguranță în colțul cel mai dosnic, pînă și acolo a umblat, a împins-o mai în față, a băut din pahare de

hîrtie provizia de apă minerală pentru eventualitatea unui asediu, și a mîncat din farfurii de carton cu lingurițe de plastic rațiile de terci care se poate prepara rece, în caz de bombardament, cînd se întrerupe curentul.

Nu-mi pot lua ochii de la sticla de coniac. Oare a început să bea ? Car cu grijă și fără să fac zgomot cinci sticle de vin goale, cutii și ambalaje de carton la gunoi. Deodată observ cele două păhărele. Sînt încă pe jumătate pline cu coniac. Ei, să fie... cu cine ?

Mă duc în cameră, direct la calendarul ei. E acolo, lîngă carnețelul cu adrese printre scrisori. Bunica primește zilnic scrisori, deoarece expediază în fiecare zi epistole ciudate și în cel mult trei zile îi vine răspunsul. În calendar își notează intrările și ieșirile scrisorilor sau vizitele.

Pentru azi nu a însemnat nimic.

Trag adînc aer în piept.

— Fränzla !

Tresar. Cred că am stat prea multă vreme cu ochii țintă la calendar. Bunica rîde de mine. Își ridică voaleta ruptă deasupra pălăriei, așa că pot vedea obrajii ei fardați, gura vopsită strîmb cu ruj roz.

Din spatele ei răsare ciuful galben oxigenat al vecinei. Doamna Weiser se sprijină cu o mînă vîrîtă în buzunarul bunicii, cu cealaltă agățată de brațul unei doamne înalte, complet lipsită de vlagă, pe care o vedeam pentru prima oară. Bunica dă drumul celor două cîrje ale

doamnei Weiser, pe care le purtase pînă atunci ca o pușcă pe umăr, și își scoate pălăria.

E limpede că a fost la coafor.

Are o tunsoare nouă, *à la garçon*. Părul ei argintiu e tăiat în scări la ceafă iar bucla de pe frunte s-a transformat într-un onduleu amplu. Bunica și-a făcut permanent. Niciodată părul ei nu mi s-a părut mai des și mai înfoiat.

Observ că are o bluză nouă de mătase mov, puțin pătată în față.

— *Ketchup,* spune triumfătoare, de la cîrnăciori. Am fost cu Erna — arată spre doamna Weiser — și cu noua ei însoțitoare — nu știu cum o cheamă — la Sassoon. E o tunsoare englezească autentică. Nu-i așa că-i grozavă ? Îi zîmbesc aprobator.

Bunica își scutură capul și se prinde repede de brațul Ernei Weiser.

— Mă chinuiesc o viață întreagă cu blestematul ăla de coc și trebuie să ajung aproape de o sută de ani ca să mă pot mișca în voie, fără să mă tem că-mi cade conciul ăla nenorocit din vîrful capului. Le tîrăște pe vecină și pe doamna cea lipsită de vlagă prin vestibul în bucătărie, umple două pahare de carton cu coniac, pentru mine și pentru noua îngrijitoare, și spune : Erna, noi nu ne-am golit paharele, prosit !

Amîndouă chicotesc. E rîndul Ernei să ridice paharul :

— Pentru Sassoon, spune, și pentru odihna veșnică !

— Da, de la vorbele astea ne-am luat, explică bunica. Erna, ce-i drept, nu prea poate merge, în schimb vede admirabil — mi-a adus azi dimineață o pernă pe care a brodat cu mîna ei cuvintele „veșnică odihnă“. Numai în cruciulițe. Am băut un rînd împreună. Perna era aici pe masă. Cînd am ajuns la jumătatea sticlei, Erna a izbucnit : „Nu vreau să mai văd perna asta. Ce mi-a venit să brodez cuvintele alea pe ea ?“

— Vreme de patruzeci de ani am lucrat clandestin și nu primesc decît o pensie socială, că bărbatul meu a murit, ce-i drept, în război, dar nu de glonț, ci de o boală internă, și așa poate oricine să ridice pretenții, deși cînd te gîndești că se risipesc anual o sută de milioane de litri de benzină în ambuteiaje, încearcă Erna să se scuze.

— Nu te mai justifica acum, că mereu repetai : „veșnică odihnă !“ Pe urmă am citit amîndouă de mai multe ori cuvintele brodate.

Erna strănută, încep amîndouă să rîdă, se plesnesc peste șolduri și țipă :

— Veșnică odihnă ! Veșnică odihnă !

Și mie mi se întîmplă asta. Cînd privesc multă vreme un cuvînt sau îl repet mecanic de mai multe ori, îmi pare din ce în ce mai caraghios.

— Ce mi-am zis, mi-ajunge atîta odihnă, și de veșnicie o să tot am parte, continuă Erna. Am sunat-o pe însoțitoarea mea să ne ajute să coborîm.

— Șoferița care ne-a dus cu mașina, intervine bunica, era foarte frumos coafată. M-am interesat la ce coafor își face părul ? Mi-a răspuns : „Numai la Sassoon“. I-am spus deci : „Duceți-ne la Sassoon !“

Erna își scutură mîndră părul ei galben.

— Îți închipui că eram cele mai tinere cliente, se amuză bunica. Celelalte ne găseau de-a dreptul copilăroase. Sassoon-șeful s-a uitat la părul meu și a decis : „Aici nu există decît o soluție : Tuns și permanent“. Pe urmă ne-am dus la „Urzica“, pe Leopoldstrasse, înainte am trecut și pe la Hertie. Bluza e de mătase naturală, pune mîna să vezi ! Am șters-o cu ea, cît ai clipi din ochi. Ăia nu se pot plînge că au făcut un schimb prost. Bluza mea gri era proaspăt spălată și călcată. Nu doriți o cafea ?

Doamna fără vlagă aprobă din cap ; acum pare complet epuizată.

Bunica toarnă în ceașcă apa caldă, direct de la robinet, peste o jumătate de linguriță de ness.

— Lapte ? Zahăr ? Să dăm gata și crabii ! Deschide frigiderul și pune pentru fiecare cîte trei crabi pe farfurioară.

— La întoarcere am urcat scara dansînd, nu-i așa, Erna ? Își bagă degetul în gîtul sticlei goale de coniac.

— S-a dus și asta ! Ne-am cam făcut de cap, ce zici ? Au, acum nu mai pot să scot degetul.

Sar s-o ajut ; Erna și cu mine tragem de bunica ; doamna, de sticlă.

— Nu așa tare, strigă bunica, în definitiv, nu-i nici o nenorocire.

Apucă cu mîna stîngă sticla goală care-i atîrnă de mîna dreaptă, se duce în cameră și se așează în fotoliu.

— Ce caraghios arată degetul tău în sticlă ! chicotește Erna.

— Seara, cînd se răcorește și mi se dezumflă degetul o să iasă mai ușor. Împinge măsuța de servit lîngă mine !

Fac ce-mi spune, Erna așează pe masă sticla cu mîna înțepenită deasupra ei și nu se poate opri din rîs.

— Dați-mi cel puțin o sticlă plină, spune bunica. Curge apa undeva ?

Și eu aud un clipocit. Dar robinetul e închis.

— În noiembrie o să meargă cu siguranță, o consolează Erna, atunci se face frig de-a binelea.

— Tocmai, răspunde bunica.

— Uneori e rece și în septembrie, își continuă Erna reflecțiile despre starea vremii... Ea e nouă. Arată spre însoțitoare. Aceasta își păstrează în continuare expresia crispată. Imi dau seama imediat : Doamna Weiser este primul „caz" în cariera ei de îngrijitoare la bolnavi.

Nici una din noi nu se mai agită să elibereze degetul bunicii.

— Foarte bine, conchide ea, atunci să așteptăm pînă în septembrie. Nu ți se pare că aici miroase ceva ?

— E banda de lipit, îi răspund.

— Uneori am impresia că miros viermii din mațele mele, rostește ca pentru sine. Fac atîta larmă de parcă aș fi deja moartă. Oricum, primul strat s-a dus.

Erna ia un șal și-l drapează în jurul mîinii captive.

— Nu mai pot s-o văd, șoptește.

— Ce-i asta ? Bunica face semn spre un milieu de brocart : N-are ce căuta pe masă ! Ai auzit și tu ?

— Ce ?

— Bolboroseala din mine.

— Nu.

— Vrea să-și scoată capul, tenia, diavolul ăla blestemat ! Abia de mai țin minte, cum era, cînd Dumnezeu locuia încă în mine. Apropos, sun-o pe domnișoara von Rauch !

Bunica și Erna încep iar să chicotească.

— Atîta timp cît nu mă vizitează noaptea nici un răufăcător, trebuie să accepte ideea că o să mai dureze. M-am consultat și cu Erna în privința asta. Acum știu ce am de făcut. Formează-mi te rog numărul.

Sun la serviciul de pompe funebre „Pacea" și o conduc pe bunica pînă la măsuța pe care se află telefonul. Așez cu grijă lîngă aparat sticla cu degetul captiv.

— Aaa, uite-o c-a și venit vulpea asta șireată, exclamă bunica tare, în receptor. Bună dimineața, domnișoară von Rauch ! Cum ați dormit ? Privește spre Erna, așteptînd aplauze. Foarte bine, am vrut doar să vă spun ceva referitor la majorarea cheltuielilor mele de în-

mormîntare. Să presupunem că aş fi deja moartă şi aici ar mirosi deja a hoit şi nepoata mea vă anunţă... Ce faceţi în această situaţie ? Tocmai. Şi pe urmă, dacă începe să pută mai rău şi trebuie chemată poliţia ?... Tocmai... Şi pe urmă ? Da, dar dacă n-o să fie de acord şi nu vă plăteşte nici un pfenig, nici o leţcaie ? Înviere gratuită — frumos, n-am ce zice ! Îi face Ernei cu ochiul. Ştiţi ceva, în ce mă priveşte, nepoata mea poate să mă lase să zac aici pînă mă descompun de tot : Copia după contract va fi trimisă îndată ce voi muri împreună cu contestaţia mea la Direcţia poliţiei. O să vedem noi atunci, cine plăteşte. Pînă la urmă va trebui să mă şi îmbălsămaţi ; o să primiţi ceea ce meritaţi, nici o grijă !

Bunica pune receptorul în furcă ; obrazul îi radiază.

— Cred că domnişoara von Rauch a rămas perplexă, spune Erna.

Bunica îmi întinde mîna cu sticla şi o conduc înapoi la scaunul ei, lîngă măsuţa de servit. Se uită la doamna fără vlagă şi spune :

— Data viitoare o să-i ofer cozonac.

Doamna se scoală de pe scaun şi o ridică şi pe Erna.

— Deci aşa rămîne cum ne-am înţeles, Erna, îi aminteşte bunica, dacă la ora opt ziarul tău e încă în faţa uşii, e semn că ai păţit ceva şi vin într-un suflet la tine.

— Şi viceversa : Dacă n-ai luat semnul din faţa uşii tale, mă reped eu pînă la tine, o linişteşte Erna. Dar să nu uiţi să-l pui ! Face

un semn discret cu mîna, ca nu cumva să ne prindem, însoţitoarea şi cu mine, despre ce este vorba.

— Şi roag-o pe doamna să ia din uşă biletul pe care i l-ai scris poştaşului, îi atrage bunica atenţia, în timp ce le conducem pe cele două, spre ieşire. Dacă biletul cade în mîna unui cerşetor şi află că nu mai poţi umbla şi de aceea renunţi bucuroasă la toate fleacurile alea pe care ţi le aduce poştaşul, o să-ţi spargă uşa nemaivorbind că şi pe mine mă va paşte acelaşi pericol. Trebuie să te adresezi la Direcţia poştelor. Nu mai fii atît de încăpăţînată, ce dumnezeu !

— Mersi, la fel ! Erna îi face o mică strîmbătură şi o trage pe doamna cea nouă, după ea, în vestibul.

— De n-aş avea picioarele atît de reci ! se vaită bunica scuturîndu-se de frig. Stăm toate patru de vorbă în vestibul. Doamna fără vlagă îi arată doamnei Weiser ceasul. Aceasta se face că nu observă. Atunci, doamna o ciupeşte de braţ. Erna îi face cu ochiul bunicii :

— Te rog, mai vino şi pe la mine să bem un păhărel !

— Ca să-mi povestească iar de suferinţele ei, de război şi de pensie, se trezeşte bunica gîndind cu glas tare.

— Putem vorbi şi despre prietenul tău Max şi cum a zburat el cu avionul la cel mai mare oftalmolog din lume, fără nici un folos, îi răspunde prompt Erna.

— Ăla e milionar, ce vrei, își poate permite să zboare.

Bunica are o aversiune față de avioane.

— Sau, dacă preferi, despre sora ta. Ochii Ernei devin deodată strălucitori : Ce zici ?

— Mîine vine iar nemîncată, pentru că aruncă mîncarea pe care i-o face fiică-sa. Aici, în schimb, cum se face șase, începe să întrebe : „Cînd mîncăm și noi ceva ?" Bunica a rămas pe gînduri.

— Ar fi un subiect interesant, nu ? sugerează Erna.

— Aia, care nu mai termină cu discuțiile despre bani, cu nebunia ei de a face avere ? Care nu se jenează să-și alinte pisica în fața musafirilor. Îi trage întruna cu palavrele alea învățate de la televizor, fiindcă dumneaei vrea să știe ce se petrece în Beirut și să mă aducă în situația să nu vreau să mai văd și să mai aud nimic de război. Ea cu veșnicii ei noduli, ba aici, ba acolo. Sau cu știrile despre calamități, mi-a împuiat capul cu ele. Să aud iar cîți bărbați a avut începînd din 1909, salteaua asta ofițerească, sau din 1918, cînd a fost prima femeie-pilot într-o cursă automobilistică, îmbrăcată în chestia aia oribilă de piele... Bunica face un pas energic înainte.

— E isterică, izbucnește Erna.

— Îți dai silința să rămîi cel puțin un simbol și vine una ca ea și distruge tot, continuă bunica. Așa, nu se mai poate. Sau povestea aceea, cum chestionează pensionarele ca să afle ce-au făcut ca să obțină o pensie mai mare, și pe urmă o vezi că își încasează suma de la autorități. Sau cum le întreabă pe paciente cînd se duce la doctor : „Cu ce semne începe boala ?" După aceea are și ea aceleași simptome și cere să i se prescrie același tratament.

Erna face un semn mustrător cu degetul.

— N-au lovit-o cu nuiaua unde trebuie, asta e, conchide bunica pe un ton ridicat. Sau cum se curvăsărea cu băiatul ăla de ovrei, în drum spre mănăstire — că a învățat la maici —, știi doar, în cartierul jidovesc, unde putea de-ți lua nasul din loc, pentru că ăia își afumau casele cu pucioasă.

Doamna Weiser pare că-și simte brusc unul din picioare, deoarece se scarpină la genunchi.

— N-a fost niciodată supusă ca mine, spune bunica și-și aruncă pe spate capul tuns, ducîndu-și mîna la gît unde e totdeauna descheiată. Cu toate astea mă port frumos cu ea, deși a fost cuiul la cușciugul părinților mei. La mine găsește oricînd o felie de pîine cu unt și nu vreau s-o vorbesc de rău ; în definitiv e sora mea. Dar ca să mai aud încă o dată toate astea, fie și povestite de mine, și să mă las torturată din nou de... nu, mulțumesc, mi-ajunge !

Încuiem ușa în urma lor.

Bunica traversează camera lipită în lung și-n lat și spune :

— Dacă mai cădeam odată nu mai scăpam. Ce-i drept, asta — și arată spre opera mea — nu e în stilul meu, dar oricum mai bine decît cu fractură de femur cum a pățit domnișoara Interwald. Acum nu-ți rămîne decît să mă li-

pești sau să mă prinzi într-un bold și pe mine ca pe un fluture mort ; din punct de vedere clinic, se pare că, după toate aparențele, sînt deja un cadavru. Oricum, cred că e o performanță mult mai mare să te descurci cu un singur ochi la vîrsta mea, decît dacă m-aş fi născut fără văz.

Face brusc o mişcare cu mîna şi deodată îi scapă degetul din sticlă.

— Vezi, asta e din cauza nervilor. E destul să mă gîndesc la soră-mea și slăbesc cîțiva pfunzi, poți să te și otrăvești, fiindcă pe toate le face în ascuns și își vîră nasul pretutindeni. O să mă distrugă definitiv. Cum, n-ai lipit ghiveciul de flori ? Păi ăsta e cel mai periculos, dacă uit de el şi îl lovesc, şi cade de aici de sus, nu omoară un om ? Cum de nu te-ai gîndit la asta ? Mare sărăcie trebuie să fie în sufletul tău. Doamne ajută ! strigă deodată și aruncă ghiveciul în stradă, privindu-mă peste ochelari. Ia uită-te, dacă n-am nimerit pe cineva !

Din fericire nu a trecut nimeni prin fața casei.

— În fond e mai bine așa, mormăie bunica pentru sine. Oraşul ăsta e un morman de cranii pe care ea n-ar călca pentru nimic în lume cu picioarele goale, pot ei să-l acopere și răsacopere cu verdeață, că ea nu a pus nici în propria ei casă, vreme de patruzeci de ani, piciorul gol pe podea.

Îmi cere botoșeii pentru dormit.

Dau cuvertura la o parte. Se lasă pe marginea patului și spune :

— Erna, are măcar răbdare. Iar zace așa cu membrele neputincioase și eu mă uit la ea și nu pot scoate un cuvînt, „ca un bou“. O ajut să se întindă pe pat și începe iar să vorbească :

— Ciudat, că nu simt nici o rezistență, cînd mă culc, asta e ceva nou la mine. Înainte simțeam întotdeauna o rezistență, un fel de reacție ostilă față de pat. Mă așez lîngă ea în timp ce se roagă : Și ne iartă nouă greșalele noastre, precum și noi... miluiește-ne, Dumnezeule, după mare mila ta.

De data asta nu-mi primesc bacșișul. Cînd plec zace deja țeapănă ca o scîndură în pat. Doarme în poziție de drepți ca un soldat și salută cu bastonul.

CARTEA DE VIZITĂ ȘI RIDICHILE

BUNICA STĂ ADESEA aplecată asupra unei cărți de vizită pe care i-a trimis-o viitorul ei soț în anul 1905.

— Bietul Otto, nu s-a despărțit de ea decît în clipa morții. A purtat-o o viață întreagă în buzunarul de la haină.

Părinții au măritat-o la șaptesprezece ani cu admiratorul ei din Betburg, tînărul von Krönlein.

— Doamne, dumnezeule, ce vremuri! Ce curte-mi mai făcea! Opa m-a văzut pentru prima dată în grădină, aveam cincisprezece ani. S-a gîndit imediat cum să facă să mă cunoască. Atunci i-a venit o idee: A trimis un băiat să-i dau chipurile ridichi din seră. „Asta nu e treaba mea, i-am spus băiatului, adresați-vă tatălui meu la birou!“ Tata m-a chemat la el și m-a luat la rost: „Să nu te prind că te încurci cu haimanaua aia de ulan! Oi fi tu domnișoară, dar de ulani nu vreau să aud!“ Slavă domnului, că pînă la urmă și-a schimbat părerea. După un timp m-am întîlnit cu Otto pe aleea cu vișini. Tocmai mă așezasem pe o

bancă și atîrnasem scutecele frățiorului meu — erau toate ude și miroseau — pe crengile unui pom. Și iată-l că vine la mine și-mi spune: „Ce mai face copilul nostru?“ I-am răspuns abia ținîndu-mă să nu-l obrăznicesc: „Copilul nostru? Ce vorbe-s astea?“ Peste un an, cînd am fost în vizită la Berlin, ce mi-am zis: Cît a umblat tînărul von Krönlein după mine și nu s-a ales cu nimic. N-ar fi rău să-i trimit o carte de vizită, să-i fac o bucurie. Imediat mi-a răspuns chiar pe spatele cărții de vizită: „Vin, porumbița mea!“ Așa a început.

Își strînge cartea de vizită la piept și-mi ordonă să-mi scriu numele pe douăzeci de plicuri și să le pun la îndemînă lîngă caseta cu bani.

— Din păcate Opa nu era student, a fost un simplu ofițer, dar cavalerist. Ieșeau la instrucție dis-de-dimineață, pe la patru sau cinci, și pînă la zece seara erau gata beți și călăriseră deja trei cai! Pe urmă îmi arată o fotografie în care împăratul dăruiește regimentului o tobă: Ăsta de aici e Kaiserul, cu țigara în colțul gurii, nimeni în afară de el nu și-ar fi permis așa ceva, și aici e Opa. Kaiserul tocmai îi spune lui Otto, știe pesemne că e bavarez: „Aveți grijă să nu umpleți toba cu bere!“, dar Opa nu se lasă intimidat: „Cel mult cu șampanie, maiestate!“

Își privește mîinile:

— Ce m-a mai răsfățat. Numai el ducea gunoiul, eu nu aveam voie să mă ating de murdărie. „Mîinile tale sînt prea gingașe“, spunea mereu.

Cu toate astea Mudl din Altötting o auzise adesea în toiul nopții pe bunica strigînd : „Nu, Otto, nu !“ Totdeauna a fost o femeie foarte arătoasă, dar nu mi-o puteam închipui senzuală. Fusese frumoasă, cu un corp bine clădit, cu sînii plini și obraznici, în contrast cu expresia chipului ei de călugăriță. Ce nu-mi puteam explica în copilărie, erau ieșirile ei violente de furie, acele crize însoțite de bufeuri insuportabile. „Mă sufoc !“ urla și deschidea toate ferestrele. Fusese o femeie care nu făcea haz de jocuri, iar simțul umorului l-a dobîndit abia cu vîrsta. Dar a avut întotdeauna ceva vulgar în ea, ceva teluric, poate că nici nu era atît de rece, pe cît voia să pară, nu știu de ce. O măgulea cînd se spunea despre ea că este o „frumusețe rece“, la fel ca și epitetul „severă“.

— Ascultă-mă pe mine, e mai bine să respingi decît să cedezi. Cînd spune asta, îmi face ștrengărește cu ochiul ei sănătos. Pune cartea de vizită la loc în caseta plină de comori trecătoare.

SECRETUL

BUNICA ȘTIE LUCRURI pe care nu mi le dezvăluie.

— Povestea asta nu se poate spune decît mistificînd-o, dar ea e totuși adevărată, pentru că Opa adăuga de fiecare dată cînd mi-o povestea : „E purul adevăr, Käthla, așa a fost, dar adevărul e periculos, de aceea lasă-l mai bine să rămînă acolo în casetă.“

Știe de pildă cum s-au petrecut lucrurile atunci cînd a venit la putere „parvenitul ăla de Hitler“, pentru că soarta Bavariei era pe atunci în mîna bunicului. Se punea problema „Berlin sau München ?“ și Opa a optat, firește, pentru München. Puciul din noiembrie 1923, din celebra berărie, nici nu a eșuat ; focul de armă tras de Hitler în tavan a fost doar un bluff. În realitate, Opa nu s-a temut nici o clipă și n-a făcut decît să joace teatru ca de altfel și comisarul general de atunci Gustav Ritter von Kahr sau comandantul poliției statului, colonelul Seisser. În realitate, nici unul din ei nu s-a grăbit să facă ce le cerea Hitler, iar Luden-

dorff, care se căsătorise a doua oară, cu Mathilde, fosta nevastă a lui von Kemnitz — îl știi doar pe Onkel Fritz, fiul lor — ea era de familie burgheză, de aceea Ludendorff a luptat alături de ea, pe bună dreptate, împotriva iezuiților, vrînd să ajungă la credința adevărată, și pe Ludendorff ăsta, Kaiserul l-a concecediat în 1918. Asta a fost o greșeală, deoarece Ludendorff a devenit, de atunci, dușmanul oricărei puteri suprastatale, pierzînd însă din vedere faptul că Opa a fost, în cartierul său general, întotdeauna contra lui Hitler și pentru Kaiser. În realitate a fost cu totul altfel, dacă aș ști unde am pus scrisoarea. De fapt, în realitate, lucrurile s-au petrecut așa : Cînd oamenii lui Röhm au defilat, a doua zi după faimoasa întîmplare de la berărie, traversînd Marienplatz și îndreptîndu-se spre Odeonsplatz, s-a tras un foc de revolver. Toți și-au pierdut nervii, în afară de Ludendorff ; Hitler însuși a fugit ca un laș. Și azi se mai fac cercetări să se afle cine a tras primul, iar Seisser a murit abia acum cîțiva ani, dar nimeni nu l-a întrebat nimic în legătură cu asta.

În Augsburg trăiește unul care se ocupă cu genealogia familiilor germane, din păcate acesta deține de la bunica doar varianta falsă. Adevărul nu-l cunoaște decît ea, deoarece posedă o scrisoare redactată în comun de Opa și Ludendorff. Acolo se spune totul negru pe alb.

Cu scrisoarea aceasta ar fi putut să obțină, de mult, o pensie mai mare ; familia Stauffenberg primește și azi o sută de mii de mărci anual doar pe motiv că numitul conte nu și-a atins ținta. Și bunica spune :

— Cînd o să mor, poate că lumea o să afle, de asta Opa a așternut totul pe hîrtie, exact cum a fost în realitate. Dar adevărul n-o să-l cunoască nimeni. Așa de bine l-am ascuns, încît uneori nici eu nu-l mai găsesc, și nici pînă azi nu știu dacă n-ar fi mai bine să-l ard.

ÎNSEMNARE 6

ÎN TIMP CE ERA la masă am cotrobăit din nou peste tot, dar n-am reușit să găsesc pînă acum vreo notiță despre cum s-au petrecut lucrurile în realitate, în noiembrie 1923. Îmi dau seama că are ascunzători pe care nu i le pot dibui.

N-ar fi exclus, merge atît de departe cu viclenia, încît va trebui să deschid sicriul putred, ca să scot întreaga poveste la lumină.

LISTA

HOBBY-UL BUNICII MELE nu are o valoare socială. De fapt nu are nici un fel de valoare. Doar dacă ne încăpățînăm să-i atribuim noi o calitate celui ce caută cu stăruință ceva.

Pasiunea ei e cotrobăiala.

De cîte ori are chef începe să scotocească. Își găsește nenumărate pretexte, dar și condiții ca să răstoarne casa. Lupta împotriva dezordinei devine astfel mai variată, mai interesantă.

Cînd bunica e prost dispusă, caută un lucru anume, un inel sau un șervețel. Între timp uită ce caută, deși își notează în prealabil pe o foaie de caiet obiectele respective, dar ori pierde bilețelele, ori dă de ele, mai tîrziu, în coșul cu hîrtii, sau sub mașina de tocat, ori renunță să mai caute, fiind convinsă că a și găsit ceea ce căuta. Uneori găsește bilețelele după ce obiectul cu pricina a apărut, dar a dispărut din nou, așa că se apucă iar de scotocit. Cînd dă în sfîrșit, de el, tot procesul

acesta complicat, care e opera ei, poate fi considerat încheiat.

După aceste victorii, ce i drept, devine alt om, dar nu se poate spune că e pe deplin satisfăcută. Din păcate, obiectul găsit apare prea tîrziu ; această mică izbîndă o lasă rece.

Ceea ce îmi place, de fapt, în toată nebunia asta, e acest soi de cotrobăială în cerc, o căutare, în centrul căreia nu se află obiectul dispărut, ci noi două.

Totul începe, de cele mai multe ori, cu obişnuita frază a bunicii : „Azi am chef să cotrobăiesc." Ştiu atunci că avem timp berechet. Nelimitarea temporală ascunde în ea un fel de emoţie a incertitudinii. În realitate poate să dureze un an sau mai mulţi pînă reuşim să recuperăm totul.

Bunica a refuzat totdeauna să arunce ceva. În amintirile ei păstrează o lume, în care oamenii erau indisolubil legaţi de obiectele lor. Apoi a venit potopul şi a fost aruncat peste bord tot ceea ce nu avea o valoare economică. Chiar şi în vremurile acelea bunica s-a ţinut tare pe poziţie. A luat cu ea în arcă, cît putea duce şi bineînţeles ce se afla încă în stare bună („Ami" distrugeau totul, de bună seamă trebuie să fi fost şi piei roşii printre ei").

A meritat osteneala. Acum e din nou nevoie de toate astea. Nu a dormit, a păstrat. Se află iar pe solul sigur al convingerilor ei, este iar capabilă să se gospodărească înconjurată

de teancurile ei de hîrtii, de sticlele luate pe garanţie de la Coop., de gajuri şi eşantioane.

Tot ce a moştenit, achiziţionat şi depozitat, e trecut pe „liste".

Nu poţi scotoci decît cu ajutorul listelor.

Există fel de fel de liste.

Prima e LISTA PROPRIU-ZISĂ. Ea conţine o enumerare a tuturor obiectelor, care ar trebui să mai aparţină locuinţei bunicii, dacă imaginea pe care şi-a făcut-o la nuntă despre „prosperitatea vieţii ei" nu ar fi fost desfigurată de războaie şi alte prăbuşiri. Atunci moştenirea mea ar fi fost de zece ori mai mare.

În clipele noastre cele mai frumoase lucrăm cu această listă curentă din anul 1906. Uneori trăim o adevărată revelaţie. Cu totul pe neaşteptate dăm peste acele superbe huse de brocart, cuverturi de mătase şi perne de dantelă şi le drapăm, le transformăm, le înnoim. Bucuria noastră este atunci desăvîrşită.

Ziua este compromisă, cînd trebuie să parcurgem LISTA DE ÎNVĂLUIRE. Sensul ei strict militar constă în necesitatea de a ascunde de duşman poziţiile, mişcările şi deplasările de la locul iniţial al mobilelor, paharelor şi al altor obiecte de valoare aparţinînd bunicii. Această mascare minuţioasă este necesară în caz de război, cum au fost cele două pe care le-a trăit pînă acum şi cum va fi în curînd şi al treilea — lucru de care este absolut sigură. În acest scop se întocmesc liste secundare, aduse la zi, în

care bunurile ei sînt trecute ca obiecte izolate, astfel încît un venetic de „Ami" ar putea părăsi locuința, neștiind că alături de masa Biedermeier mai există și o comodă în stil baroc. Bunica încearcă să înșele și să oprească dușmanul, încă din prag, cu ajutorul unei LISTE DE ÎNVĂLUIRE OFENSIVĂ, scrisă cu caractere de tipar în limbile germană și engleză, pe care a atîrnat-o, în spatele unei foi de plastic, chiar lîngă ușa de la intrare. Această listă cuprinde enumerarea obiectelor unei locuințe de oameni nevoiași. Din motive de „corectitudine" bunica a trecut în dreapta numelui fiecărui obiect puncte de suspensie. S-a gîndit pînă și la „bietul Ami care nu-și face decît datoria" și a atîrnat pentru el, lîngă listă, o rație de campanie conținînd pîine de front (se găsește iar în prăvălii pentru că se păstrează proaspătă zile în șir), ceapă și ovăz pentru cal. Alături de toate acestea a agățat și „rația spartană redusă" destinată nevoilor proprii, cuprinzînd biscuiți și conserve de carne, în cazul unui atac prin surprindere din răsărit. În acest fel, ar fi destul ca Ami, folosindu-se de asistența acordată, să-și arunce privirea pe listă, pentru ca să plece lăsîndu-și treaba neterminată, dar sătul.

Cea de-a patra listă, LISTA, reflectă întocmai așa-numita realitate. De aceea alcătuirea ei a fost atît de complicată. Ea se află la loc secret, în plic sigilat, iar copia e depusă în safeul unei bănci.

Bunica a conceput-o după toate normele exactității, așa încît chiar și cei ce se îndoiesc de veridicitatea datelor să fie convinși că o anumită denumire indică un anumit șervețel de brocart și nu altul. Cine citește lista trebuie să aibă imediat în minte imaginea respectivului obiect. În acest scop bunica a folosit creioane speciale și culori, motiv pentru care munca a durat foarte mult.

LISTA e un formular dintr-o hîrtie groasă, rezistentă. Pe frontispiciu figurează numele, adresa și data nașterii bunicii, la care se mai adaugă un număr, al cărui sens secret nu mi l-a dezvăluit nici pînă azi. (Dacă există în paralel și o altă listă falsă sau dacă aceasta pe care o cunosc ascunde ceva scapă cunoștințelor mele.) Coala e împărțită în patru rubrici prin linii trase cu creion roșu. În rubrica din stînga se află denumirea obiectului. A doua rubrică de la stînga spre dreapta cuprinde descrierea exactă a acestuia. Aici se mai menționează de unde provine obiectul, locul și anul cînd a fost confecționat. A treia rubrică indică prețul inițial dar și prețul la care obiectul este evaluat azi, în majoritatea cazurilor o sumă enormă.

Rubrica din dreapta, pe care nu o reproducem aici, înfățișează imaginea obiectului. Bunica a desenat fiecare lucru cît mai exact cu putință, folosind pentru aceasta culorile corespunzătoare.

Față de pernă.	albă, damasc de prima calitate (Bernheimer, München 1909), 1 x 1 m ; Model : motive turcești cu trandafiri (imprimate în țesătură), semnat K. v. K. + blazonul familiei (coroana cu șapte colțuri) : Broderie de saten (lucru de mînă, domnișoara Humserer, Betburg), margine cu tiv ajurat, garnisită cu colțișori de dantelă (croșetați de mîna mea) * *) nefolosită ; ultimul spălat : 1982.	1909 : RM 2,40 1983 DM 80, —

Rufăria nefolosită din zestrea bunicii, cuprinzînd lenjerie și așternuturi de pat pentru optsprezece persoane, se spală și se calcă, din doi în doi ani, ca să nu-și piardă din strălucire și să nu se îngălbenească. Dacă cei de la spălătorie își închipuie că o pot păcăli, se înșală amarnic. Bunica anexează la predarea rufelor o listă de control scrisă de mîna ei.

Odată au încercat să-i strecoare în locul feței de pernă care este o adevărată operă de artă, una de calitate mai proastă și fără tiv ajurat pe margine ; n-au ținut pesemne cont de listă. În prezent avem o spălătorească foarte bună, pe Rosa. Ne telefonează special :

— Ce lucru frumos, doamnă von Krönlein, ca nou ! Îți dau lacrimile nu alta ! Și această listă nemaipomenită ! O raritate, ar trebui pusă în ramă aurită, zău așa !

Bunica e încîntată și-i descrie Rosei rochia ei de casă din mătase crem cu care își primea musafirii și porțelanurile chinezești și evantaiul negru din pene de struț, prins în panglici de atlaz și ștraifuri din lemn de abanos pictate cu lac auriu, lucrătură chinezească veritabilă. „Ah !" oftează Rosa nostalgic de la celălalt capăt al firului. Bunica ține să sublinieze că acum trebuie să întrerupă convorbirea, deoarece are de numărat rufele, și nu e chiar atît de oarbă să nu observe absența vreunei rozete. Garantează că și de data asta lipsește una. Și are dreptate. Îi punem pe toți în mișcare ca s-o găsim, dar căutările noastre sînt zadarnice. Rozeta este pierdută definitiv, pierdută e ziua, viața ! Și fiindcă m-am arătat profund indignată și am promis că, pînă la urmă, tot vom da de urmele rozetei, bunica îmi dăruiește un plic pe care stă scris PERSONAL și mai jos, caligrafiată cu cerneală roșie, lozinca PESTE NOAPTE DEVII MILIONAR. În stînga este imprimată o siglă. Deschid plicul și-mi explică :

— Aici, în text, se spune că fiecare al doilea număr e cîștigător, și acolo sînt trei. Loteria de stat este o instituție serioasă și mi-a oprit special pentru tine trei lozuri la alegere !

Mă duc la poștă și plătesc pentru această atenție o sută douăzeci de mărci.

ÎNSEMNARE 7

MI-AM PROPUS să acord pînă și celui mai neînsemnat moment din viața bunicii mele o atenție minuțioasă. Am încercat să mă pun pe mine însămi în umbră.

Dar culmea, în ciuda prinosului de fărîme divine pe care reușeam să i le smulg pentru scurtă vreme, ca să le aștern pe hîrtie, am constatat că propriul meu eu devine tot mai sărac. Nu aveam în mînă lucruri mărunte, aveam doar idei mari în cap.

Zgîrcita, în schimb, își încleșta tot mai mult mîinile în jurul obiectelor ei.

PANGLICA DE ATLAZ

— CE VEZI TU AICI, e ruina frumuseții mele de odinioară ! exclamă bunica, privindu-se în oglinda barocă, dar de logodnă de la Opa, și își prinde părul creț cu o panglică ponosită de atlaz alb, pe care și-o petrece în jurul frunții.

Cînd stau azi și privesc această ruină, frumusețea ei trecută se reîncheagă, aproape neatinsă, sub ochii mei. Uneori, în anumite momente, la o mișcare oarecare, îmi pare a fi însăși forma goală a acestei frumuseți, o fotografie la minut, o variantă surprinsă în clipa morții și atît de palpabilă, o anulare a timpului. Ceea ce a dispărut acum trei decenii, definitiv, de pe pămînt, poate astfel să reînvie pentru cîteva secunde.

— În biserică s-au urcat pe bănci să mă vadă, atît eram de frumoasă !

Îmi place să ascult povestea asta și cea de la nunta ei ; au străbătut în trăsură orașul și un prieten al lui Opa călărea în fața cortegiului strigînd : „Vine Viktoria Luise !“ Treceau pe străzile ornate cu ghirlande și steaguri. Mulțimea arunca buchete de flori și chiuia. Apoi

celelalte istorioare, ce bărbați neasemuit de frumoși îi făcuseră curte : ofițerii aceia unguri cu barbișon à la Menjou, și iuncherii prusaci cu epoleții lor, și baronul acela celebru, și prințul cu tîmplele cărunte, și alt nobil din cap pînă-n picioare numai alb și auriu, care se plimba, în sus și-n jos, prin fața casei ei, în sus și-n jos, și doar cînd și cînd, își ridica ochii spre locul de unde îl pîndea ea, ascunsă în spatele perdelelor de muselină, în capotul de dantelă. Doamne, cît era de frumos !

Bunica își coboară pleoapele ofilite și se lasă în voia gîndurilor. Eu o îndemn nerăbdătoare : „și mai departe, mai departe !" Vreau să aud cuvintele acelea aprinse de dorință, iată-le în sfîrșit : o să fugă de acasă.

A fost la un pas de a fugi cu el, fără să fi schimbat o vorbă împreună. Ce sfîntă sălășluia în ea, de n-a făcut-o ! Trecem la alt subiect, și revenim. Iată-l vine în galop pe aleea parcului, descalecă, băiatul prinde calul de căpăstru. Auzim zgomotul copitelor. Din nou el, în alb, prințul și bunica mea, prințesa. Mai păstrează încă biletul pe care scria : „Doar cel ce cunoaște dorința...". Străbunica l-a găsit acum optzeci de ani în cartea de rugăciuni și a bătut-o pe bunica. Doamne ce-a mai bătut-o, „ca niciodată în viață". Cu toate astea el a continuat să apară în fiecare zi în fața ferestrei ei și ani în șir s-a plimbat în sus și-n jos. Uneori complică povestea, începe să inventeze, spune că a fugit cu el și iată-i străbătînd în trăsură, deșerturi, înaintînd, ca-n vis, pe țărmuri de mare pînă la orizont. Atunci își pierde șirul. Să fi avut el un balon ? Cum puteau să se înalțe deasupra orizontului ? Nu, cu siguranță, a încurcat lucrurile, un balon ar fi fost prea scump.

Apoi se înfierbîntă din nou. Bunica purta corsajul ei de dantelă și rochia verde de bumbac cu broderie albă lucrată de domnișoara Humserer : verde și alb, pe vremuri, culorile ei preferate. În părul ridicat în sus, își prinsese o panglică albă de atlaz. Ducea pe braț un coș cu lăptuci. Tocmai atunci a apărut Opa călare, a salutat-o din șa și i-a spus : „Lăptucă, lăptucă, nu vi se pare că inima dumneavoastră e prea jos ?" și a plecat. Roșind pînă-n vîrful urechilor, bunica și-a coborît privirea și, într-adevăr, tocmai în mijlocul fustei i se agățase de broderie, în timp ce lucra în grădină, o inimă de lăptucă. Un obraznic, Opa, un venetic, piei drace !

Îmi cere să-i aduc caietul, legat în piele, cu poeziile lui. Citesc : „De-o fi să mă despart cîndva de tine, fetița mea". Ea răsfoiește mai departe și suspină.

— Am presărat trandafiri roz pe mormîntul acelei femei în numele lui, cînd era pe front și nu aflase încă de moartea ei, trandafiri roz pentru frumoasa Hudot, fosta lui iubită, care a murit de oftică după ce a divorțat de un fabricant de coniac.

Trandafirii roz mă apasă ; mă obligă s-o admir.

— N-a uitat asta niciodată și mi-a dăruit, în schimb, în fiecare an, de ziua morții ei, trandafiri roșii.

Bineînțeles. Era clar. Clar ca lumina zilei. Numai bunica putea să facă demonstrația unui asemenea tact, incluzînd-o și pe frumoasa Hudot în stratagema ei : trandafiri roz, pentru că o iubită primește numai roz, pe cînd o soție primește roșii.

Își scoate panglica de atlaz și o așază pe măsuță, sub oglinda barocă, deasupra pelerinei cu buline, din batist și dantelă, pe care-o pune pe umeri cînd se coafează.

ASPIRATORUL

— GERMANIA nu mai e demnă de mine, spune bunica în timp ce scot din debara aspiratorul cel nou. E destul să te uiți la lucrurile astea și-ți dai seama imediat ce marfă mizerabilă ți se vîră pe gît.

Cîndva eram un popor care producea bunuri durabile. Acele, șnururile și ața realizate în fabrica străbunicului sînt bune și azi.

Dar acum, să luăm de pildă aspiratorul ăsta, cumpărat doar cu cincisprezece ani în urmă, care a devenit un monstru pus pe distrugere. In loc să aspire, împrăștie praf în toată casa.

Și să nu credeți că a fost ales la întîmplare. Bunica s-a documentat în prealabil, a supus aparatul la probă și, după nenumărate verificări, s-a convins că aspiratorul acesta este cel mai bun.

La fel i s-a întîmplat și cu „bețișorul magic", cu fierbătorul de ouă, cu rîșnița de piper, cu presa de portocale, cu mașina de prăjit și măcinat cafeaua, cu aparatul de făcut napolitane și cu prăjitorul de pîine, ca să numesc doar cîteva.

În clipa de față însă nu o enervează decît aspiratorul. Acest monstru subminează supremația bunicii mele asupra prafului. De trei ori a fost la firma respectivă, a reclamat, a scris un memoriu, a chemat specialiștii la fața locului, să-l verifice. Toți parcă aveau ochelari de cai. O țineau morțiș pe-a lor : că aspiratorul funcționează perfect. Nici n-auzeau ce spune bunica.

Chiar și prietenele ei foloseau neobosite aspiratorul, fără să observe că gunoiul le-a ajuns pînă la gît.

Bineînțeles că în această situație apar prompt și justificat cele trei întrebări capitale ale bunicii : Cum de au toți ochelari de cai ? Cîte sînt dispuși să înghită oamenii ăștia ? Și cum se face că mai și cred orbește că au cumpărat tot ce-i mai bun ?

După teoria bunicii, omul de azi nu se revoltă suficient împotriva lipsei de valoare care-l asaltează din toate părțile, pentru că s-a învățat, de mic, cu lucruri proaste, cu ciurucuri. E de așteptat deci, că va alege din sac ciurucul care i se va pare mai colorat și mai sclipitor decît celelalte — o concepție bazată pe relativitatea ciurucurilor ce ni se pun la dispoziție. În fond această adunătură de lucruri viu colorate și fără valoare are drept unic scop, după părerea bunicii, să le fixeze și mai bine oamenilor apărătoarele pentru ochi, răpindu-le astfel vederea clară și făcîndu-i incapabili să reacționeze în vreun chip, împotriva producției de ciurucuri.

Bunica mea continuă să se revolte împotriva acestei industrii de aruncat praf în ochii lumii. De fapt revolta ei împotriva aspiratorului exista chiar înainte ca acesta să fi fost inventat. Dintotdeauna a simțit un fel de respingere față de obiectele din crom sau tablă care înlocuiesc mîna omului. Dacă aceste lucruri nu răspund exigențelor ei și nu durează veșnic, bunica se vede obligată să ia atitudine.

Această reacție se leagă de o nevoie permanentă de a-și extinde furia nobilă, declanșată de aceste mărfuri proaste, asupra oricărui tip de existență lipsită de valoare. În acest fel încearcă să găsească o ieșire din labirint, declarîndu-se adepta unui nou circuit biologic bazat pe metoda verificată : cărăbușul mănîncă păduchele de frunză, șoarecele îl mănîncă pe cărăbuș, pisica prinde șoarecele, vulpea prinde pisica, bunica îi vine de hac aspiratorului.

Mînia îi e întreținută de faptul că lumea continuă să facă mereu același lucru. Fără distrugerea zilnică a unei specii animale sau vegetale, fără betonarea zilnică a unui kilometru pătrat de pămînt și fără producerea în serie a aspiratorului, bunica nu ar fi ajuns niciodată la intensitatea acestui strigăt lăuntric care îi dă puterea să lovească.

Blestemele și rugăciunile ei țintesc deopotrivă cîinii ce-și lasă excrementele peste tot, vagabondind printre mașini cu priviri chinuite, hăituite, ca și pe primarul care e satana în persoană fiindcă nu-i pasă că blocurile din oraș

se prăbușesc peste cetățeni ; țintesc și poliția care, în loc să vegheze spațiile verzi, îngăduie cimentarea lentă a bieților orășeni, ba chiar și pe preoții ce nu mai pridideșc să-și facă datoria lor morală — să predice, din amvon, sfîntul cuvînt al cîrtiței.

Faptul că își dă seama că nu se rezolvă nimic și că lumea este ferm hotărîtă, în pofida tuturor intervențiilor, să se autodistrugă, ar trebui s-o facă mai rezonabilă. Dar nu ! Nu va renunța să fie o rebelă atîta timp cît o vor ține puterile.

Așa încearcă bunica să-și impună punctul de vedere. Corespondența ei cu autoritățile — cu funcționarii de la primărie și cu primarul însuși — referitoare la blocuri va intra în analele orașului. Vai de cel ce îi rănește orgoliul, vai de primarul care nu renovează imediat blocul ! Va primi scrisori de amenințare în care bunica îl numește călăul omenirii, și nu peste mult va fi invitat să-și admire cadavrele strivite sub dărîmături. Pînă acum a mai reușit, ce-i drept, să se impună, dar ce noroc că epoca aceea de aur, respingătoare, sterilă, lipsită de bacterii și de praf nu a sosit încă.

Aspiratorul ăsta o îmbolnăvește. Îi vine să moară numai cînd se gîndește la el, de atîta iritare ! Lucru dracului, un adevărat blestem !

Nu destul că bunica a fost obligată să-și pună ea însăși ochelari de cai, cînd a înlocuit aspiratorul, chipurile uzat, cu unul nou, dar, silită de împrejurări, și-a modificat și punctul de

vedere să nu sesizeze că așa-zisul aspirator nou se va îndrepta într-un ritm mai alert spre declin decît predecesorul său. L-a cumpărat, a jucat rolul clientului, l-a plătit.

— A trebuit să ajung de nouăzeci și patru de ani ca să plătesc cu bani gheață — două sute patruzeci și nouă de mărci și cincizeci de pfenigi pentru un aspirator nou : Mai scutește-mă de porcăriile astea ! Și nu e vorba doar de preț ; ca să-l ducă acasă a trebuit să ia un om care pretinde bacșiș și pe deasupra îi află adresa și „individul", știind unde locuiește bunica, ar putea oricînd să comită o spargere. Pînă acum a fost totul în regulă, pentru că nici un bărbat străin nu i-a trecut pragul. Dar dacă ne gîndim la biata Alice pe care a atacat-o negustorul de mărunțișuri, ca să nu mai vorbim de puștiul ăla de șaisprezece ani despre care scria în ziar că a violat patru octogenare în locuințele lor, „pe toate patru" !

Deci „individul", căruia îi spusese, în prealabil, de cîte ori trebuie să sune — altfel nu i-ar fi deschis — se prezintă, sună de trei ori, dar nu așa cum au convenit la început, altfel, cu totul altfel, așa că nu l-a lăsat să intre. A telefonat mai întîi la magazin, să se intereseze dacă e chiar omul pe care l-a tocmit. Dar cei de acolo nu știau ! Sîmbăta viitoare a început totul de la capăt. Omul a sunat fix la opt și, din nou, altfel de cum stabiliseră. Dar bunica mă postase jos în fața intrării ca să spionez trecătorii ; în cele din urmă am sunat eu corect.

Omul cară sus obiectul cel nou, ambalat într-o cutie uriașă, o cutie atît de mare nu a văzut bunica niciodată ; îi cere s-o ia imediat de aici, pentru că ea nu o poate duce jos. Și omul spune că n-are loc în mașină și ea-i răspunde :

— Dar l-ați adus pînă aici cu mașina, deci puteți lua cutia înapoi. Eu îi sînt martor. Înfrînt cu propriile-i argumente, băiatul cedează în silă.

Bunica despachetează obiectul în fața lui.

— Dacă nu funcționează vă dau pe mîna poliției, îl amenință ea.

„Individul" bagă ștecherul în priză și face aspiratorul să uruie ca s-o convingă. Dar ea mai are ceva de adăugat. Scoate aspiratorul cel vechi care arată ca un șarpe cu o burtă enormă, spune că e ca nou și-l roagă politicos pe tînăr să-l ia cu el :

— Am pregătit totul, aici sînt toate accesoriile și certificatul de garanție, puteți avea și un profit, îl puteți vinde. „Individul" nici nu se uită la obiect, și răspunde că s-a învoit să ia cutia, dar în mașină n-are loc și mai suferă și de discopatie.

Acum trebuie să fac sluj și să-l demasc că are un Combi mare ; mă ofer chiar să-l ajut să care aspiratorul cel vechi pînă jos, numai să-l ia.

Cu cît sînt mai tineri cu atît sînt mai ai dracului, conchide bunica. Toți au cîte ceva, societatea noastră e formată numai din infirmi, să te ferească dumnezeu să ai nevoie de ei !

Băiatul e foarte grăbit. A și ajuns la ușă. Renunță și la bacșiș. Ușa se închide cu zgomot. Bunica îmi dăruiește „zece mărci și nici un pfenig în plus", pentru că primesc pe deasupra aspiratorul. Îl car pînă jos și-l atîrn de bicicletă. Îmi spune din prag, clătinînd din cap :

— Abia aștepta s-o șteargă de aici. Nici dușmanilor nu le doresc să îmbătrînească în halul ăsta, ca să nu ajungă să-și dea seama ce tare se grăbesc tinerii să scape de bătrîni.

TAŞCA DE MOAŞĂ

— IA TAŞCA DE MOAŞĂ, mergem la tîrguieli !

Ori de cîte ori se simte bine, trebuie să ies cu ea.

Ne ducem la prăvălia lui Weiss ; îmi face semn cu cotul să vorbesc :

— O jumătate de Camembert mai moale, vă rog, pentru doamna von Krönlein.

Ea stă lîngă mine, vrea să demonstreze că e clientă şi nu parazită. De aceea îmi mai dă un ghiont ca să continui :

— Şi vă rog să faceţi plata şi pentru doamna von Krönlein.

Negustorul trebuie să vadă că noi ne achităm separat cheltuielile, deoarece bunica nu vrea să accepte de la nimeni nimic pe gratis.

Din acelaşi motiv repetă cu glas tare, după ce am terminat cumpărăturile :

— Trebuie neapărat să ne socotim, aminteşte-mi să nu uit ! Sau mă întreabă de cîteva ori : Îţi mai datorez ceva ?

Respect regula jocului şi o asigur cît mai convingător că nu-mi datorează nimic.

În asemenea ocazii am învăţat să nu dau atenţie celorlalţi clienţi care ne privesc părînd a spune : Ah, ce impresionant, că aveţi atîta grijă de făptura asta neputincioasă, săraca de ea, mai bine ar lua-o Dumnezeu !

Cînd taşca de moaşă e plină, respir uşurată.

Abia ne tîrîm pe trotuar. Pe stradă observ aceleaşi priviri compătimitoare. Îmi pun braţul pe după umerii bunicii ca s-o ocrotesc de ochii trecătorilor.

BOCCEAUA CU GUNOAIE

— VREAU SĂ-MI DUC ORDINEA cu mine în mormînt, spune bunica, bătînd cu sete pernele. Cine păstrează ordine în jurul lui are ordine și în suflet, cine e ordonat în viață, e ordonat și în moarte.

Trece la perna următoare. La ea ordinea nu poate fi concepută fără obiectele ei. Obiectele sînt mai demne de încredere decît oamenii. Ele știu să tacă. Se lasă mîngîiate, se lasă chinuite.

Dacă și-ar pierde lucrurile, ar fi definitiv pierdută.

Pînă și gunoiul zilnic e o pierdere. Gunoiul e moartea. O pată e moartea. Murdăria e moartea.

Nimeni nu o poate înțelege pe bunica, dacă nu știe ce legături există între ea și toată mizeria aceea pe care o numim cu un termen general — gunoi.

Iau bocceaua : o pungă de plastic ce urmează să fie sacrificată. E legată cu un șiret petrecut de trei ori de jur-împrejur, avînd la capăt un nod triplu, deoarece conținutul e secret. Nimeni nu trebuie să vadă ce aruncă bunica. Ca o pisică își acoperă murdăria să nu lase urme, ca

o vrăjitoare își strînge fiecare fir de păr să nu i-l ia vîntul, altfel ar ajunge în iad.

Părul, unghiile și ciornele scrisorilor se ard. Mă joc cu capătul boccelei și aștept.

Înainte de a o arunca trebuie să o controlăm de trei ori. În timpul acestei operații, tragem perdeaua, ca nici un ochi străin să nu privească pe fereastră înăuntru.

Duminica nu scoatem rufăria afară, ar fi o impertinență. Nimeni nu-și aerisește duminica rufăria, la vedere ; bunica și-a educat în acest sens vecinii, și ei nu i-au ieșit din cuvînt vreme de treizeci și cinci de ani.

E groaznic să privești cum „tipul de vizavi face dragoste cu farfuza aia de alături, duminica dimineața pe stradă.“ Cînd cobor să le atrag atenția, au și dispărut ; nu mai apuc să văd decît cefele celor doi cu părul tuns scurt și periat spre spate, în clipa cînd dau colțul.

Dacă atîrnăm în cursul săptămînii ceva pe balcon, să zicem că e vorba de o cîrpă pătată, o întorceam în așa fel ca pata să nu se vadă de la ferestrele casei de vizavi. Dacă pata se vede totuși, o mascăm cu altă cîrpă.

Cînd gătim, spălăm și curățăm totul atît de bine, încît nu avem gunoi. Cojile de cartofi curățate, spălate și fierte — apa o păstrăm pentru supa de legume — le dăm doamnei Leibl, care, fiind de la țară, ține găini. Ce rămîne, să arunce ea la gunoi.

Resturile de pîine și mîncare le ia poștașul. Crește porumbei în grădina lui de la margi-

nea orașului. Rămășițele de lînă, ață, nasturi, vechiturile merg toate la Caritas. Paharele goale de iaurt, bine spălate și sterilizate, lingurițele de plastic pentru înghețată, ambalajele de fursecuri și cutiuțele în care se vînd semipreparate, le predau la grădiniță să se joace copiii cu ele. Toate cutiile se păstrează, toate șnururile le facem ghem și le punem bine. Doar ciornele bilețelelor, ale scrisorilor și ale tuturor listelor ei se distrug. În acest scop bunica și-a procurat chiar o mașină de tocat hîrtia.

Încă de acum douăzeci de ani mă trimitea să predau bateriile consumate la magazinele cu obiecte electrice, dar pe atunci nu mi le lua nimeni.

Aș vrea să văd pe cineva în stare să facă pachete ca ea pentru colectarea hîrtiei ! Drepte ca lumînările stau încolonate ziarele militare, flancate de stivele de gazete bulevardiere.

Uneori mai aruncăm cîte ceva. Atunci bunica pare complet distrusă.

Sacrificarea unui obiect cunoaște mai multe stadii. Mai întîi lucrului în cauză i se dă o primă mustrare.

— Asta e ! spune bunica și-i dă un ghiont, de fapt tot nu mai avem ce face cu el.

Obiectul mai suportă și alte avertismente, ca să fie pregătit. Este mutat disciplinar în rîndul din fund. Mustrare simplă, mustrare cu avertisment, arest și domiciliu forțat. Obiectul face o vreme penitență într-un fel de anticameră a iadului, în dulapul din hol. Uneori îl iertăm și-l aducem iar în casă. Cînd cade definitiv în dizgrație, soarta lui e pecetluită. Se procedează totuși cu delicatețe. Nu mai contenim să ne scuzăm una față de cealaltă și în acest timp obiectul este spălat, împachetat și depus.

Dar ce e de fapt gunoiul ? O materie într-un spațiu nepotrivit ? Și locul unde și-a găsit rostul atîția zeci de ani, ce a fost ? Cum a ajuns acolo ? Stătea în puterea noastră să înlăturăm această materie ? Și dacă locuința asta fusese un loc nepotrivit, pentru ea, unde ar fi fost locul ei adevărat ?

De cîte ori nu s-a înșelat considerînd inutil un obiect, care s-a dovedit mai tîrziu a avea o valoare eternă. Numai cînd se gîndește la istoria acelui tablou de Murillo ; din fericire îl voi moșteni totuși. Va fi — cu certitudine — declarat de un expert, în cel mai scurt timp, lucrare originală sau cel puțin o copie renumită. Cînd se uită azi la el, exclamă satisfăcută : „Ce noroc, că este iarăși al meu".

Cea mai bună dovadă rămîne însă petecul acela de mătase cu scena execuției Mariei-Antoaneta ; capul reginei a căzut, corpul îi atîrnă deasupra ghilotinei, șuvoiul de sînge se scurge de pe postamentul de scînduri peste mulțimea de oameni dornici de spectacol. (Bunicul i l-a dăruit împotriva migrenei). Tabloul, încadrat într-o ramă Biedermeier veritabil, ocupă azi un loc de cinste deasupra fotoliului. Cum ar fi descoperit bunica valoarea acestui petec de mă-

tase, dacă nu ar fi apărut atunci, din întîmplare — lăudat fie cerul — asociatul unei mici fabrici de tîmplărie, un experimentat restaurator, și nu ar fi privit cu atîta interes tabloul cu pricina, cînd „Ami" tocmai se pregătea să-l împacheteze în hîrtia aceea ordinară, folosită imediat după război. Vremuri grele ; prețul de cumpărare — o pîine — în care bunica își și înfipsese dinții. Cum și-ar fi putut da seama ce duh sălășluiește în petecul acela, care părea doar o simplă bucată de mătase ? Cui i-ar fi trecut pe atunci prin minte că această execuție avea un viitor, că acest obiect deținea o putere în stare să-l ridice din nou la suprafață și să-i confere brusc valoare ? (Expertiza specialistului : Original din epoca victoriană. Valoare inestimabilă.)

Așa se explică slăbiciunea bunicii pentru acele „nimicuri" pe care le numim gunoi. Nu și-ar fi iertat niciodată greșeala fundamentală, și de fapt nici nu i-a fost ușor să-și susțină obiectul în neașteptatele lui salturi calitative, cu atît mai mult cu cît „Ami" nu mai voia să ia înapoi bucata de pîine din care ea mușcase. Dar unde există acel obstacol care să poată să-i stea în cale bunicii mele.

Cei care aruncă tot, au ceea ce merită.

Primesc exact ce le trebuie : gunoi, murdărie, zdrențe și tărîțe. Sînt mai rău ca porcii, care înfulecă tot ce li se aruncă.

Această tagmă nu cunoaște categorii.

Și ordinea își are ordinea ei.

Fiecare obiect are în principiu un loc al lui, acolo unde se cuvine să stea.

Multe lucruri se află azi în locuri nepotrivite. Copii în cimitir : eroare. Gladiole printre lalele : eroare. Bach printre corurile prietenilor munților : eroare. Plastic între pulpițele sugarilor : eroare. Arpagic în mărar : eroare.

Trăiască telalul, negustătorul de fiare vechi, tinichigiul, spoitorul de tingiri, ascuțitorul de foarfeci, magazinul unde se calcă pălării, atelierul de recondiționat vechituri, arhiva, grămada de bălegar, mînecuțele negre care împiedică uzura stofei la coate, poamele uscate, biscuiții ! Trăiască tot ceea ce durează !

Da, e vorba de lucrurile simple și importante, cele mai umile, e vorba de universul obiectelor : crude, fierte, opărite, reglate, sterilizate, acționate, obiecte binecuvîntate, obiecte fără identitate și fără echivoc.

— Fiecare lucru are un loc al lui.

Stau pe scaunul Biedermeier, locul destinat mie, și ascult.

— Fiecare lucru are limitele lui.

— Bine dar omul ? Omul ?

— Nu mai face atîta caz de asta ! Ce se vede, e doar învelișul. Cînd voi muri, am să-mi părăsesc învelișul. Atunci voi adormi pentru ultima oară. Firește, nu voi mai reveni în carne și oase, dar tu o să mă vezi, altfel, refăcută, odihnită, plină de vigoare.

— Cum ? Cum am să te simt ? Cum o să vii ?

— Să zicem — chipul bunicii se luminează de satisfacție — că atunci cînd voi întîlni viața

din nou, o să-mi caut, în ciclul încolțirii mele, un trup tînăr, în el voi intra, cu forțe noi.

— În cine ? În cine vrei să intri ?

— În băiatul tău, spune bunica și-mi pîndește respirația, bineînțeles cu condiția să-l botezați pînă atunci.

Cît pe ce să răstorn scaunul în graba mea de-a fugi cît mai repede de-acolo. Sînt deja la ușă ; mă strigă să-mi dea bocceaua cu gunoi și plicul cu cincisprezece mărci. Cobor scările și mă cheamă iar înapoi.

— Ține aici două mărci să-ți cumperi un măr.

Mai înfășor a patra sfoară în jurul boccelii și o arunc.

STELUȚELE

— UN EVREU RĂMÎNE un evreu, spune ea în timp ce frecăm brațele lustrei din alamă cu frunze de coada calului ; am făcut o oră jumătate cu autobuzul pentru procurarea lor deși nu se folosesc decît la curățarea obiectelor de cositor. Lampa e un dar de la colega ei de școală, Betty. Numită și Glückl.

— Evreul ține întotdeauna cu ai lui. Glückl a fost singura evreică divorțată. S-a despărțit fiindcă așa a vrut ea, că nu era în stare să aibă urmași — în rest nu s-a pomenit în tot Betburgul să existe un singur evreu divorțat.

Din toți nearienii, care au locuit în vremea aceea la Betburg, azi nu mai trăiește acolo decît Glücklbetty *.

— Acum trei ani, pe strada Polarbär, zăresc o femeie ; mai fac cîțiva pași și mă opresc. Ah, ce des ți se întîmplă asta în orașul tău natal. Mergi pe stradă și vezi un om, începi să-ți storci creierii : Pe ăsta sau pe asta, parcă îi cunosc de undeva". E dureros că nu mai știi de unde să-i iei.

---

* În traducere „Betty cea cu noroc".

Bunica își șterge cu o batistă ochiul bolnav și își trece mîna prin păr.

— De data asa n-a fost așa. M-am oprit și m-am uitat în urma ei. S-a oprit și ea să vadă ce fac. Fiecare am făcut trei pași una spre alta și ne-am căzut în brațe : „Käthla ! Glückl ! Käthla ! Glücklbetty ! De unde ai apărut ?“ o întreb. Și ne umflă plînsul pe amîndouă. Glückl nu mai contenește să povestească de una, de alta și scoate din geantă un caiet ; caietul ei cu amintiri. Pe prima pagină a scris : „Evreii din Betburg“.

Nici unul din ei nu mai e, nimeni, doar singură ea ! Caietul e un cimitir unic ; în loc de cruce, în dreptul fiecărui nume o steluță.

Bunica plînge.

— Doamne, biata Glückl ! Ultima oară o văzusem în cel de-al doilea război, a trecut pe lîngă mine acoperindu-și obrazul cu palma și mi-a șoptit : „Îți mulțumesc Käthla că mă mai saluți, îți mulțumesc, dar nu te opri, mergi înainte, grăbește pasul !“ Ce oameni fini evreii ăștia : Grünbaumotto mort, Rosenwalzjenny moartă, Fuchsbaumdavid mort, Ebenwaldbernhard și Wassermannjulius, care mi-au făcut curte, uciși mișelește, asasinată întreaga familie Reichmann, pe Gimpeltheo l-au omorît zdrobindu-i capul de zid, cum își omoară țăranii pisicile. Răsfoiesc cu lacrimi în ochi caietul, cunosc fiecare nume, cei din familia Ginsberg, morți în lagăr, familia Ehrlich gazată, distinsa și eleganta Brenerheddy, care avea două slujnice, un grădinar și un șofer — în fiecare zi la ora opt fix îi venea moașa să o spele jos — moartă și ea, soțul ei gazat, un evreu textilist din Lodz, ce bărbat elegant, parcă-l văd cînd trecea pe stradă cu căciula lui înaltă și cu gulerul mare de blană !

În Betburg existau patru categorii de evrei : evreii pielari, evreii textiliști, evreii bancheri și evreii negustori de hamei. Toți comercianți, care foloseau salariați. Soțiile lor nu mișcau nici un deget. Poate că există o fărîmă de adevăr în povestea aceea cu poporul ales, mai cu seamă în ce privește știința lor de a face bani ! Erau bogați, atît de bogați, încît foloseau cîte trei covoare veritabile suprapuse ; de pildă Wertmann sau Tatzhermann au și azi magazine, oameni grei, bogătași.

Foarte aproape de casa părintească a bunicii mele se afla sinagoga unde se celebrau slujbele iudaice, logodnele și nunțile.

— Numai căsnicii trainice. Așa sînt ei toți. Bărbatul își apără căsnicia. În comparație cu noi, evreul e mult mai credincios, mai fidel, mai serios. Sînt legați ca tusea cu junghiul. Din acest punct de vedere le sînt superiori germanilor. Apropo, ce mi-e dat să aud azi la radio : „Fiecare al doilea german e un delapidator“. Asta li se spune oamenilor. Nici unul nu protestează ! Mersi de așa critică. Nici o căsnicie evreiască desfăcută, îți dai seama ?

Poate că tocmai de aceea a fost evreul hulit și prigonit de „știi tu cine“ pentru că are un simț al familiei atît de puternic. Ce altceva li se putea reproșa ? Azi, cînd Betburgul a fost „epurat de evrei“, nu mai vezi oameni eleganți : Evreicele nu ar fi umblat niciodată în blugi pe stradă !

În 1896, bunica avea pe atunci șapte ani, a ieșit cu tatăl ei la promenadă.

— L-am văzut pe Schattenfrohjosef și am strigat : „Papa, Papa, tare mi-ar plăcea să fiu palidă ca ăla, e așa frumos palid“. Am încasat pe loc o palmă, de mi s-a înroșit tot obrazul. Vorbele mele însemnau o încălcare a celor definitiv hotărîte : „A fi așa cum ne-a creat Dumnezeu“.

Bunica admiră la ei mai ales frumusețea copiilor :

— Copiii de evrei, ce copii superbi ! Atît de palizi și cu părul acela negru. Rosenwalzjenny purta încă din clasa întîi părul tuns. Îi stătea minunat. M-am dus la coaforul mamei și ce crezi că-mi zice : „Ți-a dat în scris că mă lasă să te tund ? Dacă nu, șterge-o !“ Rosenwalzjenny mi-a spus : „Hai cu mine.“ Am mers cu ea la coaforul ei evreu, care m-a tuns fără multă vorbă. Să te ții după aceea. Mama : „Katharina nu-ți scoți bascul ?“ Eu : „Nu, mi-e frig !“, „Scoate-ți imediat bascul !“ a țipat mama și trosc o palmă.

Rîde cu poftă la amintirea acestei întîmplări. Rosenwalzjenny avea o piele tare frumoasă și

pe pomeți o nuanță roș-brună splendidă. Am aflat de la ea că cicoarea — aia de se vindea în batoane pentru cafeaua cu lapte — colora pielea feței. M-am frecat cu ea pe obraz, cît am putut. Dar a venit ploaia și vopseaua mi s-a scurs pe bluză.

Întîlnirea cu Glückl nu-i iese din cap.

— Mi-a spus : „Käthla, îți dai seama, sînt singura care s-a întors, toți ceilalți au fost uciși. Aici se vede negru pe alb.“ Ne-am așezat pe o bancă și-am răsfoit împreună caietul cu amintiri. „Unicul document al decăderii epocii noastre“, așa spunea. Toți erau acolo : Rosenzweigjenny, care își pictase numele cu scrisul ei de copil și alături o crenguță ; deasupra a lipit o petală veștedă de trandafir, Gimblermari cu un scris spălăcit, Hillmannlilly, cu literele ei mari importante, vanitoasă ca de obicei, doar făcea parte din elita orașului, Tatzhenriette a scris ușor înclinat : O inima nobilă nu scoate scîntei / ci arde tăcut în profunzimile ei / Goethe ; Ginsberg, fata pielarului a lipit în caiet o bucată de piele. Apoi am dat de bucla neagră legată cu fundă roz a micuței Eichbergwalli — toate îmi fuseseră colege de școală, multe locuiau chiar pe strada noastră. Un adevărat cîmp de luptă acest caiet plin cu fantome. Erau și tații acolo, pe foile acelea îngălbenite, cu literele lor armonioase, și mamele cu trăsături fine, rotunjite de peniță, scrisul lor elegant în cerneală neagră — morți ! Morți

toți ! A fost o lectură amară pentru mine. Mai erau și cîțiva caporali, care-mi făcuseră curte, doi frați, Grünebaumhans și Grünebaumjosef, parcă-i văd cum mă pîndeau din spatele perdelei, cînd mergeam la școală ; și Käppla,* așa îi spuneam lui Hirschferdi fiindcă taică-su, negustorul de hamei, nu ieșea niciodată din casă cu capul descoperit ; și apoi Eibischfranz, care a scris ceva americănește în caiet ; Glückl l-a întîlnit din întîmplare la New York, la aeroport, cînd a emigrat, și fratele lui figura acolo printre file pe o foaie lipită ulterior ; locuia în Canada și i-a trimis lui Glückl biletelul. Și Hochschiedfritz, care era în drum spre casă, dar, cum a ajuns la Betburg, s-a întins pe șine și și-a luat viața. La fel și Grünbaumotto : În 1952 eram la Betburg și mi-a trimis vorbă prin menajera lui, o creștină — care îl salvase de la moarte în timpul războiului — să mă roage să vin pînă la el : „Doar să-mi iau rămas bun“, așa spunea. Eu n-aveam cum să știu că asta însemna pentru totdeauna ! Ziua următoare și-a pus pistolul la tîmplă.

Parcă se trezește dintr-un coșmar : Tot Betburgul deratizat, dezinfectat, sterilizat de evrei.

Mă trece un fior pe șira spinării, cînd o aud povestind. Niciodată n-am s-o uit pe Rosenwalzjenny sau pe Hillmannlilly îmbrăcată din cap pînă-n picioare în mov ; se căsătorise cu un prieten de-al lui Opa.

---

* Șepcuță *(germ. reg.)*.

— Cînd o evreică lua un ulan, acela își poleia coroana cu aur ! așa se spunea în Betburg. Evreii erau obligați să presteze serviciul militar, dar nu puteau depăși gradul de caporal. Nu existau ofițeri evrei. Un evreu nu putea face carieră militară. Totdeauna a fost așa.

La fel era și cu titlurile nobiliare.

— Nu există nobilime evreiască, eu habar n-aveam de toate astea, spune bunica, dar e foarte probabil că, dacă un ulan își poleia coroana cu aur, sîngele evreiesc să fi pătruns pe această cale în armată și în nobilime.

În general aceste căsătorii mixte se făceau cu prăpădiții ăia de toacă cizme de la infanterie, foarte rar cu cavaleriștii.

— Și dacă totuși se întîmpla ca o evreică să ia un cavalerist, acesta nu putea face parte decît din cavaleria ușoară. Oameni mici cu cai mici. Cît despre ulanii imperiali, la ei nu se pomenea așa ceva. Opa avea doi metri și titlul nobiliar — coroana cu șapte colțuri. Călărea un pur sînge solid și șeful lui direct era Kaiserul Wilhelm în persoană. Sărmana Hillmannlilly ! exclamă deodată. Nici căsătoria cu ulanul nu a salvat-o. Au omorît-o și pe ea. Asta n-ar fi trebuit să se întîmple.

Dar adăugă imediat prevenitor : Să nu te abați nici măcar în gînd pe un teren atît de primejdios ! Eu am spus totdeauna : Lasă-l în pace pe știi tu cine : firește n-am uitat ce nenorociri ne-a adus, dar e mai bine să nu-l mai dezgropăm ! Apoi îmi șuieră confidențial

la ureche : Să nu-i mai rostești niciodată numele, auzi, niciodată !

De data asta nu-mi dă nici un pfenig. Primesc în schimb o vestă dintr-un postav de uniformă și o copie de mînă a arborelui ei genealogic.

— Asta o să-ți prindă bine cîndva, în viitor, ție și băiatului. Să-l păstrezi cu sfințenie pentru eventualitatea că ăia vin iar la putere. E certificatul tău de ariană. E mai prețios ca orice !

ÎNSEMNARE 8

DINTOTDEAUNA M-A CHINUIT spaima că aș putea orbi. Pînă și un ulcior la ochi mă face să-mi pierd mințile.

Bunica nu a făcut tapaj cînd a aflat că va fi operată de cataractă pe 18 aprilie anul acesta. Firește, am sperat că în urma intervenției își va recăpăta vederea.

Dar n-a fost așa : cu un ochi vede ca prin ceață, iar celălalt este complet mort.

În fața acestei situații m-a cuprins groaza. Disperarea mea purta în ea germenele fricii că într-o zi ar putea să mi se întîmple și mie același lucru.

PRAF DE PUȘCĂ ȘI MIERE

ÎN FIECARE AN, cu prilejul aniversării Kaiserului, cînd scoatem paharele de argint cu emblema regimentului lui Opa, bunica spune :

— Cu siguranță că după cel de-al doilea urmează și al treilea război mondial — așa s-a întîmplat mereu, de la Hanibal încoace !

Bem șampanie împreună cu Erna care serbează cu noi acest eveniment. Cînd dopul sare din sticlă și se-aude detunătura, războiul devine iminent.

De cîte ori bunica întîlnește pe stradă un soldat de la aviație îl roagă să-i transmită salutări lui Opa, acolo sus, în cer :

— Dacă o merge tot așa, o să-l vadă ei înaintea mea.

Răsfoim jurnalul de război al bunicului, sortăm cărțile poștale de pe front din 1914—1918, aflăm ce a spus Kaiserul după bătălia de la Tannenberg : „Toți cei căzuți, în picioare ! Avem nevoie de fiecare bărbat !" — avea umor marele Wilhelm. Erna ridică paharul de argint, bem „în sănătatea Kaiserului", așteptînd nerăbdătoare să ne povestească bunica aventurile ei de pe front.

— Veniți mai aproape, dacă vreți să aflați ceva despre război.

Îi aduc Ernei scaunul de piele, care își avea locul pe vremuri în camera de lucru a lui Opa, și-l împing cît mai lîngă masă.

— Ascultați de ce erau în stare femeile în timpul războiului. Pe vremea aceea nu-și pierduseră încă instinctul de a ieși cu bine din orice situație. Cînd am fost bolnavă de difterie și eram gata-gata să mor sufocată — doctorul tocmai se pregătea să-mi facă o incizie în trahee — mama și-a făcut cruce, a spus : „Doamne ajută !", mi-a băgat pe gît o linguriță de miere cu praf de pușcă și m-am vindecat.

Își mai toarnă șampanie și ne îndeamnă și pe noi. Bem paharul pînă la fund.

— Ca femeie, trebuia să profit de prilejul pe care mi-l oferea primul război mondial. După doi ani, pînă și cea mai bună nevastă, cu cea mai fericită căsnicie, tot se plictisește. Totdeauna mi-am dorit să merg pe front. Mai întîi am fost soră de caritate într-un spital în Alb. M-au trimis la staționarul de bătrîne să le spăl și să le curăț. Doamne dumnezeule, n-am s-o uit niciodată pe mama Platscheder : în fiecare dimineață, mînjită pînă la gît, înotînd în rahat, mama Platscheder din Allgäu. Dar fiindcă o îngrijeam atît de bine mi-au dat în curînd

tot staționarul pe mînă. Sau biata Mari, tocătoarea de zdrențe : A murit mai mizerabil decît toate celelalte, din cauza muncii blestemate la mașina de tăiat cîrpe, i-a putrezit toată carnea pe ea, și-i curgea puroiul din degetele alea otrăvite ca la leproși, era neagră, neagră, neagră ! Ce să mai vorbim de moartea copiilor la staționarul lăuzelor ! Aceste sărmane făpturi muribunde, subponderale ! Toți intoxicați cu praf ! Familii întregi ! — Atunci a văzut bunica pentru prima oară o adevărată locuință de oameni săraci : Am vizitat-o pe Emma cea tăbăcită de praf la ea acasă ; o gaură murdară, sordidă, întunecată. Nici nu-i de mirare că se prindeau toate bolile de ea. Dar chiar ele, femeile, erau primele care se înghesuiau să lucreze pe mașini.

Ne relaxăm sprijinindu-ne ceafa de speteaza comodă a fotoliilor, îmbrăcată în huse dantelate, știm bine că, peste cîteva clipe, va trece la primul război mondial. Bunica plînge de fiecare dată cînd își amintește de invalizii de la spitalul militar :

— Băiețașul acela plăpînd, șaptesprezece ani, își pierduse ambele brațe în luptă contra flancului rusesc de nord. Eram abia de-o zi la staționar, nu trecuseră decît trei săptămîni de cînd se dăduse lupta de iarnă la lacurile mazuriene. Eram singura femeie între treizeci de bărbați și trebuia să-i dau băiețașului să bea din sticlă. Mă așez pe patul lui și-l țin așa cum se ține un sugar. Să fi văzut moacele

alea de bărbați din staționar, cum au început să se hlizească la mine și să rîdă. Doamne, ce-au mai rîs ! Și ce rușine mi-a fost ! Am fost pur și simplu șocată. Am fugit plîngînd la doctor și i-am spus : „Nu mai vreau să fiu soră, dacă soldații au astfel de maniere, și rîd cînd o biată femeie trebuie să facă așa ceva !“ Ce-am mai plîns ! Eram tare mîhnită. Dar și medicul-șef le-a făcut un tărăboi.

Bunica își șterge ochiul cu batista.

— Eram prea delicată, așa-mi spunea mereu medicul-șef : „Soră Katherina, sînteți prea delicată !“ Grămada aceea de răniți cu urletele lor, cînd trebuia să li se scoată bandajele, ah, cît suferearn de fiecare dată la smulsul pansamentului și la vederea rănilor sîngerînde ! Dar doctoru-mi spunea : „Treaba asta s-o faceți cît mai repede și fără să plîngeți, altfel nu sînteți bună de soră !“ Nu știam o mulțime de lucruri, dar acești oameni, fiecare cu soarta lui, erau acolo, în fața mea, atît de reali, pat lîngă pat, șase în fiecare rînd, și nu puteam să mă opresc din plîns și văicăreală. Atunci, chiar în camera în care vedeam de băiețașul acela, un soldat mi-a dăruit o suzetă. Doamne dumnezeule, ca să știți și voi, așa erau soldații !

Și pentru că la episodul acesta îi pun mereu aceeași întrebare, bunica povestește mai departe nelăsîndu-mă s-o întrerup :

— Asta m-a impresionat foarte mult. De atunci sînt împotriva războiului, deși îi înțe-

leg pe bărbații care spun că războiul îi oțelește. Primul război m-a călit atît de tare, încît în al doilea mulți și-au găsit un sprijin în mine și sînt sigură că și în al treilea aș fi mai dîrză decît tineretul de azi. Cînd mă gîndesc la toate astea ochiul meu orb nici nu mai contează atît de mult : Am văzut destule, am făcut totdeauna ce-am vrut și dacă azi pot sau nu să citesc ori să scriu, e totuna.

Erna dă aprobator din cap. În memoria bunicii stăruie pînă în cele mai mici amănunte episodul acela, cînd a pornit la drum să-și caute fratele. Mai bea o gură de șampanie. Bunica se așază mai bine în fotoliu și începe :

— Gunter, mezinul, zăcea rănit la Königsberg. Eu nu știam altceva decît „soțul meu e așa, soțul meu e pe dincolo" — acum era departe în Franța.

Schițează o mimică cu care vrea parcă să alunge replica mea dezaprobatoare, la care eu renunțasem de mult. Erna șoptește în spatele palmei puse la gură :

— În vremurile alea soții nu erau pe primul plan. Bunica îi ia vorba din gură :

— Dar fratele meu ! Îți dai seama, rănit la Königsberg ! Dumnezeule ! De cel puțin șase săptămîni nu mai știam de el. Tata mergea încoace și-n colo, încoace și-n colo ; grele zile, grele nopți ! Chipul palid, lipsit de expresie al mamei ! Și nici unul nu lua o hotărîre. Tăcerea asta putea să te înnebunească. Cineva trebuia să acționeze.

În dimineața următoare bunica găsește soluția :

— Cînd m-am trezit știam ce am de făcut. Peste noapte mi-am pus la punct strategia. Tata subvenționase inaugurarea unei secții la spitalul de front din Königsberg. El nu putea sau nu voia să recunoască, că aici trebuia căutată soluția.

Bunica era o fire aventurieră și ardea de curiozitate. Nu doar sentimentul ei familial o mîna în război. O priveam pline de admirație.

— Tata s-a împotrivit. Nu putea admite ca o femeie să plece de capul ei pe front. A trebuit să mă impun, de dragul fratelui meu. În sfîrșit, am obținut aprobarea lui și autorizația specială pentru călătoria la Königsberg. Eram fericită. Femeile care aveau posibilitatea să vadă cu propriii lor ochi războiul, erau păsări rare. Celelalte nu au cunoscut decît niște băieți răniți, simpli soldați.

În cîteva ore și-a făcut bagajul.

— Mă temeam că papà s-ar putea răzgîndi. Am plecat ca din pușcă !

Înarmată cu actul de donație al străbunicului și cu o recomandare specială din partea medicului-șef, în care acesta evidenția spiritul ei de sacrificiu, cu ultima scrisoare de pe front a lui Gunter „lîngă inimă", bunica a pornit spre cîmpul de luptă.

— Eram îmbrăcată într-un costum simplu de voiaj din camgarn gri-argintiu, și cu o bluză albă ; pe cap cu o pălărie tot gri de

voiaj la care purtam o voaletă cu picouri mărunte în aceeași culoare, mănuși glacé gri, ciorapi și pantofi negri. Îmi luasem în geantă trusa cu ruj, săpun, pasta și periuța de dinți, mănușa de prosop pentru baie, apă de colonie, și cămașa de noapte, atît. În geamantan două schimburi de lenjerie de corp, săpun de rezervă, două bluze, étui-ul de manicură, hipermanganatul împotriva infecțiilor, un pachet de „strictă utilitate pentru soldații noștri pe front" — hîrtie igienică germană —, bineînțeles marmelada de măceșe, fiartă de mine, o caserolă cu carne conservată, lebărvurștul de casă, untura de porc pentru Gunter și o pernă de voiaj cusută cu mîna mea special pentru rănitul nostru, pe care am brodat cuvintele: „Acea națiune va cîștiga al cărei consum de alcool este minim!" — o maximă a Kaiserului extrasă dintr-o cuvîntare ținută în fața corpului de armată german. Deasupra textului am aplicat un vultur cu aripile desfăcute. Mama mi-a dat o ilustrată superbă cu trei fetițe în așteptare.

Și iată-ne deci în drum spre răsărit, tronînd pe scaunele noastre confortabile: Berlin, Frankfurt pe Oder, Posen, Hohensalza, Allenstein, Insterburg, Königsberg.

— Călătoria a decurs fără incidente, toți se purtau plini de respect față de mine. Găsesc spitalul, îl găsesc pe Gunter — dumnezeule, nici nu mă mai cunoaște —, îi las merindele acolo... Ce găsești de rîs în asta, Fränzla, îți închipui că mi-a făcut plăcere după o călătorie atît de lungă, el să nu observe nimic, atît de grav era săracul!

L-a lăsat acolo cu alimentele, să rămînă unde e.

De aici încolo, Erna și cu mine trebuie să recunoaștem că ne cam lipsește instinctul războinic, fiindcă n-am fi fost în stare să folosim ca ea prilejul de a simți în nări mirosul aspru al cîmpului de luptă:

— Nu puteam să mă mulțumesc doar cu atît și să fac cale întoarsă; ca soră de caritate era de datoria mea să mă informez la fața locului, chiar dacă tu, Fränzla, mă privești cu atîta suspiciune!

Trag de sub masă taburetul brodat; Erna își întinde picioarele pe el.

— Era în 17 septembrie 1915, după retragerea rușilor. Ofensiva încetase de mult, de aceea armata putea să înainteze pe urmele lor, pînă la lacurile mazuriene. Călătoresc pînă la Angerburg, rămîn peste noapte la Schirwind, întîlnesc o pereche de bătrîni, singurii supraviețuitori ai orașului bombardat, îmi fac o cafea.

Bunica scoate din teancul de corespondență o ilustrată.

— Uite-mă aici, fotografiată de Kühlewind, fotograful curții și totodată fotograf de război, elegant, nu? 1915 în Pillkallen. Citește pe verso-ul vederii: „20 septembrie 1915, am vizitat paisprezece morminte de eroi germani, ora 13 și zece."

Noaptea următoare ajunge la Stallupönen, înnoptează într-o casă bombardată fără acoperiș.

— Uite cartea poștală, o întoarce, citește : „Vizitat piața, ora 5 și zece."

A doua zi e la Eydtkuhnen.

— Mi se fură geamantanul, dar mai am în geantă periuța, pasta de dinți și cămașa de noapte. În mînă țin o schijă masivă de grenadă. Asta e.

Ne arată presspapier-ul prelucrat din schija găsită la lacurile mazuriene. Pe postamentul de metal e o etichetă : „Schijă de grenadă de la atacul asupra rușilor, Angerburg, găsită la 18 septembrie 1915, ora șaisprezece și treizeci și cinci." În compartiment se urcă un soldat tînăr cu un trandafir roșu în mînă. Bunica intră în vorbă cu el, îi spune printre altele : „Am venit aici să-mi văd fratele", și cînd coboară, soldatul îi dă trandafirul ca talisman.

La Eydtkuhnen trebuie să-și întrerupă călătoria. Stație de graniță. Acolo e Rusia, îi arată domnul șef de gară. Erna și cu mine simțim un nod în gît, totul trebuie să fie îngrozitor de întins, de pustiu, de vast. Acum bunica vorbește cu domnul șef de gară, acesta spune : „Dacă-mi permiteți, v-aș da un sfat, să nu luați primul tren, să mai așteptați."

Așteaptă. Sosește trenul următor și cine coboară din el, nerăbdător să ajungă în stepa rusească, să-și mai dezmorțească puțin picioarele ? Kaiserul ! Coboară vioi, e foarte distins în ciuda călătoriei obositoare, foarte simpatic

și mai ales e ceea ce se cheamă un bărbat bine ; ce vreți, Kaiserul. O vede pe bunica ținînd într-o mînă trandafirul, în cealaltă schija de grenadă, și ce-i spune ? — „Dar dumneavoastră, ce căutați aici ?" Bunica nu se pierde : „Trebuie să învingem, maiestate !" El dă să-i sărute mîna, ea găsește iar replica cea mai bună : „Ce preferați, maiestate, grenada sau trandafirul ?" și face o mînă dulce de copil : „stînga sau dreapta ?" Și el spune : „De la dumneavoastră, trandafirul". Maiestatea sa mărșăluiește cu trandafirul roșu spre imperiul rusesc.

COLȚURILE

— DĂ CU PENSULA printre colțuri !

Stau cocoțată pe scară și curăț blazonul familiei sculptat în lemn care este fixat deasupra ușii.

— Stejar german, masiv, îmi strigă bunica de jos.

Blazonul lui Opa are două colțuri în plus, asta înseamnă că e din vremea cavalerilor rătăcitori, casta celei mai vechi nobilimi.

Îmi aruncă de jos cutia cu lac de mobile ; abia la a treia aruncare reușesc s-o prind.

Prin toată atitudinea ei, bunica a fost întotdeauna un fenomen de verticalitate.

— La noi nu exista să mergi strîmb, să stai strîmb, nici un lucru nu era strîmb. Toate drepte ca lumînarea. Așa am fost educați. Și dacă se întîmpla vreodată să-mi pierd timpul cu o carte, mamei îi sărea imediat țandăra. Să stai degeaba și să citești, așa ceva nu s-a pomenit la noi. Mama nu ne slăbea o clipă din ochi. Mereu neobosită, mereu la pîndă. Nu-mi permiteam să lîncezesc o secundă, imediat mă punea la treabă, de-mi ieșeau fulgii ! Nu cunoșteam „timpi morți", cît era ziua de mare.

Frumos, dacă ești făcut pentru asta...

	1898		1982
6,00	Scularea	6,00	Scularea Strînsul patului
6,15	Spălarea cu apă rece	6,15	Deschiderea ferestrelor la dormitor
6,20	Îmbrăcarea, strînsul patului	6,20	Spălarea oalei de noapte
6,45	Micul dejun	6,55	Știrile pentru cei mici
7,00	Drumul spre școală	7,00	Cafeaua Știrile de dimineață
7,15	Slujba religioasă la începerea orelor	7,30	Făcutul patului de zi Închiderea ferestrelor din spate Deschiderea ferestrelor din față
8,00	Orele de curs	8,00	Spălatul veselei de cafea
		9,00	Baia
10,00	Recreația	10,00	Pauza Picioarele în poziție ridicată
		10,15	Curățenie în camere
		10,45	Pe timp frumos scurtă plimbare în jurul blocului Cumpărături la băcănie
12,00	Terminarea cursurilor	11,30	Masa de prînz

1898		1982	
12,15	Masa de prînz	12,30	Drumul spre casă O plimbare în jurul blocului
12,45	Plimbare cu mama	13,00	Siesta de după masă Picioarele în poziţie ridicată
13,45	Drumul spre şcoală		
14,00	Orele de curs		
		15,00	Cafea cu fursecuri
		15,20	Spălarea veselei de cafea Prepararea cinei Eventual vizită
16,00	Terminarea cursurilor		
16,15	Cafea caldă cu pîine cu unt		
16,30	Cumpărături cu mama	16,30	Pregătirea cinei
17,30	Lecţiile pentru acasă sub supraveghere	17,30	Picioarele în poziţie ridicată
18,30	Cina	18,00	Cina
19,00	Culcarea — adormit imediat	19,00	Somn

E vorba aici de formarea unei atitudini de viaţă, de o continuă revigorare şi întinerire, ce nu poate fi atinsă decît prin punctualitate şi disciplină.

— Dacă această disciplină nu ţi se dă de acasă, cum să ajungi la un sentiment patriotic ? Iată cauza catastrofei actuale ! Cum să-şi iubească o mamă cu adevărat copilul, dacă nu-l naşte în chinuri ? Cum să căleşti un copil, dacă îl speli de mic cu apă caldă ? Cum să înveţi azi un tînăr să pună mîna pe armă, dacă nu a învăţat nici măcar să se trezească punctual ca un soldat ? Raportarea la viaţa militară îşi pune pecetea pe imaginea unui om. Germanul este prin firea lui ca un lac fără fund, de aceea trebuie să i se dea o formă precisă !

Ramura arborelui genealogic pe care stăm este de oţel. Încă din primele luni de viaţă bunica a fost călită, conform principiului natural, prin băi reci. Nu-şi aminteşte să fi venit în copilărie în contact cu apa caldă. Doar mama ei mergea o dată pe săptămînă la baia turcească din Betburg, acolo se făceau băi calde.

Odăile lor nu erau niciodată încălzite.

— Copiii de azi sînt crescuţi ca în seră. Nici nu-i de mirare că au ajuns să degenereze ca plantele din cauza tratamentului artificial şi a stropitului intensiv.

De mică îşi cunoştea îndatoririle : Noi am fost lăsaţi de la dumnezeu aşa, drepţi : copilul se foloseşte de exemplul părinţilor ca să înveţe cum să-şi folosească darurile. Părinţii noştri au fost oamenii cei mai severi şi cei mai cinstiţi. De neclintit ! Consecvenţi în îndrumările lor ! Binele ne-a intrat în sînge, vezi, asta înţeleg eu prin educaţie.

Să faci binele în mod voluntar și să ocolești răul ! Să nu te încovoi niciodată ! Să nu te lași îngenuncheat ! Plimbări de două ori pe zi ! Cu bastonul între umeri — drepți ca lumînarea ! Sugarii să doarmă în scutec ! Copiii în perioada de creștere să doarmă numai pe spate ! Mîinile întotdeauna deasupra cuverturii ! Elevi : Mîinile pe bancă ! Răul își arată colții de timpuriu !

Copilăria bunicii nu a fost năpădită de bălării și a dat doar muguri aleși. Nici o buruiană ! Viața e arta renunțării ! Să-ți refuzi mereu cîte ceva, totul ! Să nu te bucuri de nimic ! Să nu-ți permiți nimic ! Să exersezi duritatea ! Școala mersului pe jos ! Să nu-ți exteriorizezi sentimentele ! Copiii n-au ce căuta în societatea celor mari ! Copiii nu trebuie lăudați niciodată !

Scaune regulate ! Igiena digestiei ! Evacuarea în fiecare zi la șapte dimineața ! Nu se mănîncă și nu se bea nimic între mesele principale, nici apă ; ca să nu-ți strici pofta de mîncare ! Circulația perfectă ! Metabolismul perfect ! Refuzul preparatelor la grătar ! Control riguros ! Nici un fel de rafinament ! În fiecare recreație : exerciții fizice ! Supraveghere permanentă ! Aerisire ! Igiena jucăriilor ! Sterilizarea lor din timp în timp ! Hainele de joacă se fierb ! Nu orice fel de joc e util. Selecționarea jocurilor și supravegherea lor ! Încălcarea dispozițiilor se pedepsește ! Nici-o îngăduință pentru jocul de-a teatrul ! Fantezia nesănătoasă trebuie îngrădită ! Jocuri serioase !

Băi reci ! Vacanțe scurte. Excursii în familie ! Nici o abatere de la drumul drept ! Bărbia sus, capul sus ! Cinstea înainte de toate ! Cinstit și drept ! Părul strîns ! Să nu fluture nici o șuviță pe obraz ! Bretonul interzis ! (Bunica a descoperit că în magazine se vînd bretoane false, care se prind cu o sîrmuliță). Atenție la mișcările inutile ale mîinilor ! Cînd se vorbește, nu se gesticulează ! Nu se rîde cu glas tare — se zîmbește doar ! Pentru asteniile pubertății se recomandă : gimnastică, gimnastică ! Obligatoriu pentru fiecare copil în creștere : Niciodată nu va sta lungit pe pat, dacă e treaz sau pe jumătate treaz ! Dimineața : Scularea la comandă ! Ordonat și curat ! Spatele drept ! Respectul față de sine ! Hărnicie ! Ținută demnă ! Orice pedeapsă e justă, nici o palmă nu e în plus ! Copilul pedepsit trebuie să ceară iertare ! Răul trebuie să se distrugă prin el însuși ! Orice defect se combate ! Spovedania ! Bățul ! Cu elan ! Fără odihnă ! Corecție ! Spirit german ! Ireproșabil, fără cusur ! Răspundere ! Trezirea instinctelor soldățești în fiecare individ !

— Da, așa era pe vremea mea. „Viața ne oțelește, spunea tata, ne face de oțel !“ Bunica repetă propoziția accentuînd cuvintele și își înalță capul să vadă dacă dau bine cu pensula.

Azi îmi dăruiește un bilet de intrare la „Carnavalul bătrînilor“, care a avut loc astă-primăvară și zece mărci. Plec. Am uitat, mi-a dat voie să iau și o pensulă pentru acasă.

ÎNSEMNARE 9

APARȚIN UNEI SPECII de insecte devoratoare, dominate de femele grase și puternice regine, care se hrănesc cu urmașele lor plăpînde, de îndată ce acelea s-au înmulțit, asigurînd astfel continuitatea speciei.

Fiicele își trăiesc toată viața într-un fel de exil, de frica mamelor.

Cînd le sună ceasul, totul se răstoarnă cu susul în jos. Obosite de disputarea masculilor și epuizate de creșterea larvelor, fiicele se oferă de bunăvoie să fie devorate de mamele lor. Sînt mature pentru ultima contopire cu supraviețuitoarele.

În timp ce notez aceste gînduri, bunica mea de nouăzeci și patru de ani, pe jumătate oarbă, stă la plită și-mi prepară o omletă cu sparanghel și unt. E de părere că arăt prost pentru că mă hrănesc la ore neregulate și insuficient.

O mărturisire : Ar fi nedrept dacă n-aș recunoaște că, de cînd mă știu, cea mai bună mîncare am mîncat-o la bunica.

APĂ ȘI FOC

MAI INTÎI AVEM SPERANȚE.

Stăm și așteptăm :

Ca de obicei — nimic.

Atunci, simt nevoia să mă ridic.

În definitiv, zicem noi, Pia ar trebui să-i mulțumească lui Dumnezeu că are o soră la care găsește întotdeauna o cafea ; în genunchi ar trebui să se tîrască, dar cu ea nu mai e nimic de făcut.

Afară bate un vînt cumplit. Stau și mă uit prin fereastra întredeschisă, ca să nu intre frigul în cameră ; atît ar aștepta Pia.

Bunica se duce la telefon și o sună pe fata surorii ei : Ce face Pia de nu mai vine. Fata ei nu știe pe unde umblă maică-sa. E tipic pentru ele.

Eram naivă, dacă propuneam să sunăm direct la Pia acasă, pentru că asta ar fi fost calea cea mai comodă.

Așteptăm în continuare, pînă sună telefonul. Pia are obrăznicia să întrebe dacă să mai vină sau nu. Afară s-a lăsat ger. Și-apoi mai are și un genunchi umflat.

La toate astea bunica îi răspunde, pe bună dreptate, că așa pățesc femeile care se scaldă la tinerețe în pielea goală și ne fac să așteptăm ore-n șir. Îi trîntește telefonul.

Sună din nou. Pia ne anunță că lasă totul baltă și vine. Bunica mormăie printre dinți : Vreau s-o văd și pe asta.

Pia se plînge că bate un vînt îngrozitor.

Bunica o asigură că am remarcat și noi și închide telefonul.

Stau la pîndă. Bunica e convinsă că telefonul Piei a fost doar o formalitate, deoarece „stricata asta“ mai mult ca sigur că o să-și scutească drumul pînă la cofetărie și banii pentru prăjituri. Îi spun intrigată că am cumpărat destule prăjituri pentru noi trei : doar e vorba de „principiu“.

Principiul este că Pia profită de bunica.

Sună din nou să ne spună că e deja pe scară, în drum spre noi. Bunica o face mincinoasă ; șnurul telefonului nu poate fi atît de lung. Pia ripostează că nu a mințit niciodată. Bunica pune indignată receptorul în furcă.

Trebuie să-mi îndeplinesc cu și mai mult zel misiunea de cercetaș.

În sfîrșit, pot să raportez. Pia își face apariția, la capătul străzii, tîrînd un picior. Cotește în dreptul cafenelei, unde se vînd prăjituri. Umbrela și-a prins-o de spate cu bretelele rucsacului. Vîntul suflă cu atîta furie încît o ia pe sus.

Bunica se repede la telefon și o anunță pe fata Piei, că mama ei a fost reperată. Fiica

s-a liniștit. Musafira noastră așteaptă nehotărîtă în fața casei. Bunica îmi ordonă să strig fără jenă pe deasupra acoperișurilor : Tante Pia, ești așteptată !

Vizavi, privește cineva pe fereastră. Pia se smucește din tot trupul și sună.

Mă duc să-i deschid. Intră oftînd. Se scuză că iar trebuie să mă deranjeze. O eliberez, în partea de sus, de umbrelă, de cîrjă, de curelele de piele, de fluierul prins de un șnur în jurul gîtului, de palton ; în partea de jos, de două obiecte indefinibile prinse cu catarame de pantofii ei. Seamănă cu niște instrumente de tortură prevăzute cu zimți ascuțiți la tălpi. Aceste încălțări și le-a făcut după modelul bunicii, pentru că ea nu are niciodată idei, iar sora ei mai mare știe întotdeauna ce e practic. Chiar acum îi cad ochii pe sirena de buzunar pe care o folosește bunica, atunci cînd vrea să traverseze strada. Pia declară imediat că fluierul atîrnat de gît e demodat.

Precis o să-și cumpere chiar mîine una la fel.

Ne enervăm că n-am ascuns la timp sirena de buzunar, ca să n-o vadă.

Acum o despăturesc de tante Pia, o răvășesc de tot și apoi trebuie să mă trudesc să-i pun la loc toate părțile componente de la talonete pînă la mînecuțele negre și toate astea în prezența bunicii, care are mult mai multă nevoie de ajutorul meu pentru că stă acum în holul întunecat și nu vede „absolut nimic“. O sprijin pe tanti Pia de perete să nu cadă și mă reped la bunica fiindcă s-a lovit de ceva.

Deodată, sora ei începe să țipe că e gata să se prăbușească. O așez pe bunica pe canapea, dar nu vrea deloc să șadă ; o domină pe Pia din priviri ca să se potolească odată. O trag după mine pe musafiră, împreună cu cîrja ei și o depun pe scaunul acela incomod fără brațe, pe care e pedepsită să stea de fiecare dată. Mă întorc din nou la bunica, pe care o enervează canapeaua și o așez pe tronul ei, le servesc prăjituri și cafea, atentă să le mulțumesc pe amîndouă. Apoi începe conversația :

TANTE PIA : E un polei pe stradă...

BUNICA : Trebuie să te ții mai bine pe picioare.

TANTE PIA : Mi-e frig, mi-e frig.

BUNICA : Îmbracă-te mai bine și fă mai multă mișcare.

TANTE PIA : Știi doar că nu mai pot să mă mișc. Mi-e frig, mi-e frig.

Mă învîrt în jurul lor ca un titirez, le servesc. Mersi, spun, mersi și oftează.

TANTE PIA : Mi-ai pus și zahăr ?

BUNICA : Așa-i că mi-ai pus zahăr ?

(Acum încearcă Pia să o întreacă pe bunica la capitolul neajutorare, dar nu-i merge — asta e specialitatea noastră !)

TANTE PIA : Mi-ai pus și lapte ?

Îi răspund că nu știu cît obișnuiește. Bunica oftează ușurată și devine deodată vorbăreață :

— Ce noroc c-o am pe Fränzla, fără ea aș fi fără mîini și fără picioare !

Știm amîndouă că „măgărița asta de Pia" își bate joc întruna de fiică-sa, deoarece aruncă mîncarea pe care i-o pregătește zilnic biata femeie.

Acum spun amîndouă deodată :

— Nu vrei să-mi mai amesteci puțin cafeaua ?

Amestec și-i ofer bunicii ceașca, pentru că azi e total oarbă și pentru că tante Pia nu va înțelege niciodată că a avea artroză e o nimica toată pe lîngă a fi orb și a avea pe deasupra și artroză.

— E bună prăjitura, de unde e ? întreabă Pia obraznic și-și pocnește oasele.

— De la Schöne, ca de obicei, îi răspund.

— Ah da, spune Pia și tace.

Bunica izbucnește într-un acces de vorbărie, pentru că noi ne distrăm de minune cînd „Pia își ține gura". Povestește despre tatăl lor, ce bărbat era, un om de aur, un negustor galanton ca un rege ; zece pfenigi să fi cîștigat, îi lăsa intermediarului o jumătate de pfenig, dar azi, sulurile de hîrtie igienică sînt atît de lejer înfășurate, încît plătești și aerul din ele. Apoi trece pe nesimțite la cele două milioane de trîntori, care nu vor să muncească și la celelalte milioane care umplu sanatoriile fără să-și facă nici un scrupul din asta, ceea ce duce inevitabil statul la faliment.

O privește insistent pe soră-sa, care a profitat destul de pe urma artrozei. La cei optzeci și opt de ani ai ei a fost „spitalizată" de nouă ori mai des decît bunica : „La optzeci

de ani eram ca o fată mare" îi dă peste nas nonagenara. „Ăștia trimit la tratament oameni care n-au nici pe dracu !"

Din cine știe ce motiv Pia nu se lasă azi prinsă în joc. Mănîncă și spune :

— Mai dă-mi o bucățică !

Îi dau. În aceeași clipă bunicii îi cade o firimitură pe jos, chiar sub scaunul Piei. Musafira noastră nici n-apucă să înghită că trebuie s-o ridic de pe scaun și să înlătur corpul delict.

Cînd ne așezăm din nou, Pia spune pentru a suta oară :

— Ce se aude ?

E soba cu gaz care o costă pe bunica o sută de mărci pe lună „cum mă vezi și cum te văd". Oricum pe Pia încălzirea o costă mai puțin, pentru că folosește petrol și nu face foc decît într-una din cele cinci camere ale ei, dar oricîtă economie ar face, tot își iau ei partea leului pentru curentul electric sau pentru telefon, gangsteri, nu alta, de consumi sau nu tot aia e, și firul telefonic costă o avere, lună de lună !

— Trebuie să renunți la el, e de părere bunica.

Pia e dezolată că în acest caz nu ar mai avea posibilitatea să discute cu nimeni.

— Mereu vii cu aceeași placă, singurătatea ta, toate cunoștințele tale știu asta, nu faci decît să te repeți. Pe vremuri am trăit foarte bine și fără telefon, i-o retează bunica scurt.

Pia tace și amestecă în cafea. Mi se face frig.

— Ce picură ? întreabă ea deodată.

— N-are nici un rost să o ții întruna cu robinetul ăsta care picură, dacă picură, picură și basta, se răstește bunica la ea.

Amestecăm. Pia își amintește că și-a pierdut un cercel acum doisprezece ani. Bunica nu are răbdare s-o mai asculte, pentru că nu învață odată „să gîndească" ; ce s-a dus, s-a dus. E o risipă de energie prea mare să te mai gîndești după un deceniu la un lucru pierdut.

O întreb pe tante Pia ce mîncare i-a mai gătit fiica ei. Nu știu că, începînd de azi, își primește „mîncarea pe roți".

— Supă de orez, conopidă cu orez și jumări de ouă, sufleu de orez, un menu „ton sur ton", spune Pia.

Și bunica s-a plîns la rîndul ei de același lucru, dar acum își iese din fire :

— Și de ce, mă rog, ar trebui s-o duci tu mai bine ! ? Orez, orez, orez ! Ai să vezi, orez în fiecare zi. Toți avem același regim : Copilul lui Fränzla, bietul mormoloc, tot asta mănîncă la cămin, tu, eu, foarte bine, toți germanii să mănînce aceeași mîncare !

Bunica se ambalează. Pia trebuie să meargă la toaletă. Se uită în jos și constată că planșeul are valuri. O însoțesc la baie. În acest timp, bunica s-a ridicat singură, deoarece trebuie și ea să meargă la toaletă și e gata să cadă lîngă fotoliu. O prind la timp și o duc pînă la baie. Trebuie să așteptăm la ușă, pînă termină Pia și bunica îi strigă :

— Lasă jos capacul !

Iată și catastrofa : tante Pia deschide brusc ușa și ne răstoarnă, stricata ! Toate trei zăcem moarte de frică pe covorașul din vestibul. Oftaturi, gemete și repros după reproș.

— Mi-am pierdut cunoștința ! spune bunica.

Tante Pia țipă că de-acum încolo n-o să mai poată umbla de loc.

E o plăcere. Nu știu ce să fac mai întîi. Mă hotărăsc să încerc una din figurile clasice de prim ajutor. În sfîrșit, o pun pe picioare mai întîi pe bunica, abia reușesc, nu vrea, se lasă greu, ia pe furiș bastonul și bate în podea. Aha, doamna Wirsing ! A și venit, ageră ca o nevăstuică și tot în capotul ei roz. Le culegem pe cele două de pe jos ; își țin răsuflarea ca să se facă și mai grele, și, pînă la urmă, reușim să le așezăm alături pe canapea. Îi mulțumesc doamnei Wirsing. Ea mă asigură că urmărește de la ea, de jos, tot ce se petrece la noi, că are mereu urechea atentă la bunica ; toate astea fac parte de-acum din viața ei.

Stăm din nou în jurul mesei.

TANTE PIA : Acum o săptămînă m-am lovit rău de tot, cînd m-am împiedicat de piciorul scaunului.

BUNICA : Și eu, ieri, cînd a sunat telefonul — chiar tu erai — și am căzut peste măsuță.

TANTE PIA : Dar, uite-te aici, piciorul. E vînăt tot.

BUNICA : Asta nu-i nimic pe lîngă lovitura mea de la cap. Și azi mai am amețeli. Sînt între viață și moarte.

Cele două sînt ca doi luptători prinși într-o bătălie ciudată. Fiecare se teme să nu fie mai prejos cînd e vorba de lovituri.

Stăm aici laolaltă, amestecăm și suferim. Bunica bolborosește că e obosită. Tante Pia devine deodată vioaie și îi amintește :

— Ce frumoasă copilărie am avut noi, nu-i așa ? Minunată ! Și Crăciunurile noastre, nimic nu le întrece.

Dar n-avem chef să auzim asta de la un „outsider“, nu putem să-i iertăm echipamentul de motociclistă, salopeta de piele ; nu, casa ei părintească nu putea să fie aceeași cu cea a bunicii. De aceea îi și spune tăios :

— Fii atentă la ceașcă, e ultima !

— Doamne, dumnezeule, ce părinți am avut ! începe din nou Pia.

— Liniștește-te odată, și nu-ți mai roade unghiile într-una ! o apostrofează bunica.

Din cauza nervilor Pia nu-și poate stăpîni mișcările. Umerii îi zvîcnesc tot timpul. Mai sorbim o ultimă gură de cafea.

— Stările astea depresive, oftează ea.

— Nu știu ce-s alea stări depresive ! Bunica o înruntă din nou, dar tante Pia tot nu dă semne de plecare.

Mă tot gîndesc ce am putea face.

Privirea îmi cade pe un album de fotografii. Iată soluția. Ne aplecăm asupra frumoaselor poze de altădată.

Într-o fotografie sînt cele două surori, în picioare, lîngă bicicletele lor. Stau ca niște figuri

de ceară, una mai frumoasă decît alta. Poartă pălării mici, bluze sport cu guler înalt, fuste plisate, ciorapi și pantofi de culoare închisă. Fotografia e din anul 1902. Tante Pia spune că aude sunete de harfă.

E rîndul meu să oftez cînd mă gîndesc că odinioară se certau pentru rochia cea mai frumoasă și azi lupta se dă pentru cine cade mai adînc în prăpastie.

Bunica se înverșunează să dea foile mai repede, pentru că știe ea o fotografie în care apare ca logodnică și e, fără discuție, mai frumoasă decît sora ei. Poza datează din anul 1905. Poartă o rochie de tafta neagră, o pălărie cu boruri mari, pe piept un fel de stea din pene și în mînă un manșon ca o pasăre înfoiată. Pe lîngă ea, Pia pare o școlăriță într-o rochie sobră, de culoare închisă, cu un guleraș simplu.

Tante Pia aude iar sunete de harfă cînd dăm foile înapoi, dar degeaba, nu se mai poate schimba nimic. Ne aflăm în anul 1914. Studiem cu atenție o poză în care apare străbunicul la nunta de argint, în fața unui secretaire, încărcat de sus pînă jos de fotografii și picturi, reprezentînd pe toți membrii familiei. Deasupra atîrnă un arbore genealogic. Îi cunoaștem pe toți. Bunica îi explică Piei, de ce nepotul nelegitim al cumnatei ei nu poate să fie continuatorul arborelui genealogic :

— Adevăratul continuator este și va rămîne nepotul legitim al fratelui meu. Celălalt copil,

deși poartă numele părinților noștri, nu va fi niciodată continuatorul legal.

Pia mai vrea să arunce o ultimă privire pe fotografia care o face să audă sunete de harfă, cum însă bunica o refuză — tocmai am ajuns la izbucnirea primului război mondial — aceasta îi reproșează supărată :

— Chestia asta cu continuatorul arborelui genealogic ai spus-o de o sută de ori !

Atunci bunica îi povestește pentru a o mia oară — sora mai mică trebuie s-o asculte, pentru că e „musafir“ — că pe terenul de joacă, băieții au tăiat pînă și banca cu fierăstrăul. Pia cască și tace. Bunica trece repede peste fotografia care o înfățișează pe sora ei cu monoclu, baston, barzoi și lănțișor de aur la gleznă. Eu mor să mai văd o dată poza asta, care m-a fascinat de cînd eram copil, dar degeaba.

Evit să mă uit la tante Pia să nu-i întîlnesc privirile.

Ne aflăm în anul 1925. Amîndouă sînt de mult căsătorite ; a trecut și primul război mondial. Amîndouă sînt de părere că moda e în declin. Una poartă un *troisquarts* în formă de sac, cealaltă un fel de cazacă, ambele cu imprimeuri stridente.

Pe cap au pălării mari, rotunde, la fel cu fețele lor.

Da, da, așa e, rostesc într-un glas : a fost și s-a dus. Asta era ultima lor poză împreună. Străbunicul avea mania fotografiilor, de aceea chema fotograful la fiecare ocazie. Altfel n-ar fi avut bunica o arhivă atît de bogată.

Acum am prilejul să văd poza cu tante Pia din vremea cînd fusese deja renegată de ai ei. Pe bărbatul acela străin, un actor oarecare, l-a tăiat bunica din fotografie. Nu se vede decît un picior insistent, împins înainte între gambele Piei.

Pe ăsta bunica n-a avut cum să-l taie.

Pia oftează. În poză arată ca o vampă, are buzele negre, părul platinat, pieptănat în onduleuri mari cu cărarea într-o parte ; trage dintr-un țigaret lung. Bunica dă foaia cu atîta violență încît o rupe. Tresărim.

Le privesc pe amîndouă. De fapt sînt la fel ca și înainte, doar puțin mai chircite și consumate de viață. Apoi trecem la „mormintele copiilor", cel al frățiorului, „îngerașul" — amîndouă își șterg ochii — urmează poza cu mormîntul primei fetițe a Piei. Cea bună, pentru că e moartă :

— Ce copil excepțional, Doamne, de ce a trebuit să piară ?

Înțelegere trecătoare între cele două ; respir ușurată.

Moartea micuței Lottchen mă consolează. Aflu cu această ocazie că un adevărat mormînt de copil înfățișează întotdeauna o mamă cu un prunc în brațe, așezată pe un sarcofag.

Privim și alte fotografii cu morminte : Iat-o pe străbunica, deasupra ei e străbunicul, alături fratele Gunter, căzut în primul război mondial și poze cu mormîntul lui Opa, deasupra va fi îngropată bunica. Din nou micuța Lottchen, lîngă ea o vor pune pe tante Pia, să

vadă cealaltă fiică cu cine o să rămînă. Bunica nu se mai satură privind mormîntul lui Opa. Observ pe chipul ei un zîmbet fugar, parcă s-ar bucura că o să-l întîlnească. În fond e de șaptezeci și șapte de ani soția lui, cum să nu se bucure că vor fi din nou pereche.

Pia, în schimb, o să zacă acolo, fără bărbat, pentru că a divorțat.

— Ce îngrijorat era bărbatul ăsta bun al meu ! Bunica zîmbește. Termină odată cu unghiile alea de tigroaică, Pia ! Cînd i-a bătut ceasul își făcea griji pentru mine : „Ce-ai să te faci, fetițo, repeta mereu, ce-o să se întîmple cu tine ?" I-am răspuns : „Ori mă tocmesc bucătăreasă la popi ori mă duc la vaci, oricum trebuie să mulg și eu ceva !" A murit rîzînd în brațele mele.

Pia își amintește că acolo sub cuvertură se află televizorul, dar bunica trage puțin învelitoarea și spune :

— La mine n-ai să auzi lătrăturile mitralierelor din Beirut.

Tante Pia bombăne că a fost o proastă și a lăsat acasă prăjitura aia mare cu prune ; ar fi trebuit s-o aducă. Apoi întreabă :

— Îmi dați și masa de seară ?

Bunica îi spune că nu. A invitat-o doar la cafea. Nu are în casă decît o conservă de pește ; o îndoapă pe Fränzla cu pește, e plină de atenție față de mine.

— Știi foarte bine că nu mănînc pește din conservă, nimic din conservă ! îi răspunde Pia.

Şi iată că acum la sfîrşit simt amîndouă nevoia să-şi arunce în faţă tot veninul adunat.

BUNICA : Poţi să-ţi păstrezi prăjitura, ia-o cu tine în groapă !

TANTE PIA : Oricum nu puteam s-o car cu artroza mea.

BUNICA : Parcă ne-am înţeles că vii cu prăjituri, nu cu mîna goală.

TANTE PIA : Te-am sunat de două ori ca să ştiu dacă să aduc prăjituri sau nu.

BUNICA : Ai sunat o singură dată şi nici n-ai pomenit de prăjituri.

TANTE PIA : De două ori !

BUNICA : Dar noi nu ne-am mişcat de aici. Am stat două ore şi te-am aşteptat. Eu ciuleam urechile la fiecare zgomot, Fränzla te pîndea de la geam, fiică-ta intrase în panică. Distracţia asta mă costă de fiecare dată o marcă, numai telefonul, dar munca mea, dar grijile, ce să mai vorbim. Aşa că i-aţi prăjitura cu tine în groapă !

(Ne mai distrăm aşa o bună bucată de vreme, apoi Pia se hotărăşte într-adevăr să plece.)

TANTE PIA : Ai dreptate, aşa-i.

BUNICA : Chiar aşa.

TANTE PIA : Am să trec pe la farmacie să iau ceva şi să termin odată...

BUNICA : Un ştreang, da, da, un ştreang !

TANTE PIA : Gata, mi-a fost de-ajuns.

Nu o conduc, pentru că trebuie să-i pun bunicii şalul pe umeri şi să împart cu ea îngrijorarea că Pia s-ar putea să nu ajungă, de astă dată, cu bine acasă.

Bunica sună de două ori la fata Piei. Mai întîi s-o anunţe că „poama" a plecat, apoi să se intereseze dacă a ajuns intactă.

Normal că toate convorbirile astea au costat-o pe bunica o marcă, de aceea mă scoate pe uşă fără să-mi plătească tainul obişnuit. Mă cheamă înapoi din prag, mă priveşte complice şi-mi întinde o pungă de plastic. Are două la fel şi se poate dispensa de una. Acasă o despăturesc şi mă uit la ea. E subţire şi neagră, şi pe ea stă scris cu litere mari, aurii următorul text : Serviciul de pompe funebre „Pacea" — Agenţia de asigurări pe viaţă fondată în 1871.

ÎNSEMNARE 10

O INVIDIEZ PE BUNICA pentru eforturile eroice pe care le face ca să se mențină în viață.

Dar cu cît mă gîndesc mai mult la asta, la tot ce întreprinde ca să-și prelungească descompunerea, cu atît devin mai conștientă că mă devoră.

GÎSCA NEAGRĂ

SĂ NU VĂD RESTURI la mine-n casă !

Bunica strînge de pe farfuria mea cartofii prăjiți și și-i îndeasă pe toți în gură, deși e sătulă.

— Să nu arunci capacul de la sticla de apă minerală, îl păstrez ca rezervă.

Îi plac cuvintele : rezervă, patent, suvenir, talisman, rabat, contrabandă, schimb, vamă, organizare, pe sub mînă și strîngător ca un hîrciog. Magia pe care o degajă aceste noțiuni în povestirile ei mă face uneori să regret vremea aceea cînd toate cuvintele astea se puteau trasforma în carne.

Știe o mulțime de lucruri din timpul acela, în care toată lumea îi aparținea. A savurat-o pînă-n cele mai mici amănunte, vremea ei, cînd nu prea găseai leagăne și cofeturi pe toate drumurile, în schimb existau mii de trucuri prin care puteai să ți le procuri.

O văd pedalînd pe bicicletă : fusta ei țărănească umflată de vînt mă plesnește peste obraz, aveam patru ani și ședeam în coșulețul din spate. Eram înfășurată într-un fel de scutec. Între pînza aceea și burta mea se încingea

o bucată de slănină. Mirosea urît, făcusem pipi și o udasem. Ne aflam de cîteva ore pe drum. Bunica apăsa pe pedală. Înghesuită între spatele ei și o gîscă opărită și jumulită, tremuram de frică.

În dreapta și-n stînga mea atîrnau leibärvurști și caltaboși bine ascunși, de care știam numai eu. Nu aveam voie să-mi mișc picioarele, să nu-i murdăresc. Bunica ducea în spate un rucsac încărcat cu borcane de conserve care se loveau de nasul meu și peste tot, în fața și de-o parte și de alta a ghidonului atîrnau sacoșe pline pînă la refuz cu unelte de grădinărit, un aparat ciudat și o spirtieră.

Mă trimiseseră la bunica, să mă întremez pentru că nu aveam sînge destul. Eram în drum spre graniță să facem rost, prin contrabandă, de ceva merinde pentru familie. Înainte însă de a ne aproviziona a trebuit să schimbăm niște bani, să facem troc, să scormonim după comori.

Bunica era singura posesoare a unei scrisori trimisă ei personal de un fizician din Berlin. După schița acestuia a pus pe cîțiva țărani neprimejdioși din regiunea Westfaliei să-i construiască un aparat pentru detectarea comorilor îngropate de armată în timpul războiului. Ne îndreptam spre locul acela secret. Bunica avea bufeuri cînd treceam prin sate, pentru că erau întesate de bărbați, care umblau și ei ca turbați după comori. Priceperea bunicii de a preface un șirag de mărgele în cîrnați, altul în zahăr și țigări, altul în cafea, îmi părea la fel de miraculoasă ca poveștile cu domnul

nostru Isus Christos. În sfîrșit, după nenumăratele zigzaguri ale drumului, am ajuns la o vilă uriașă vopsită în verde ca un castravete și cu arcada porții de o culoare mai întunecată, pe care bunica mîzgălise codul militar secret. După ce m-a bătut bine, pentru că a descoperit slănina pișată, m-a lăsat într-un lăstăriș de arini, și nu știu cum, de frig sau de frică mie iar îmi venea să fac. Ca să nu mai urlu ca o besmetică, mi-a vîrît în gură o sfeclă de zahăr.

Bunica se apucase acum de o treabă care nu i se potrivea deloc. Săpa de zor și scormonea la temelia zidului ce mărginea poarta, cu aparatul ascuns sub fustă.

De atîta scormonit i se rupseră unghiile, înjura ca un birjar, se uita mereu pe harta militară, și trudea mai departe. Se întunecă. Ori de cîte ori țîșnea un iepure din tufiș, tresărea de parcă ar fi săvîrșit o infracțiune. Nu mai încăpea nici o discuție : fizicianul era un șarlatan !

Am părăsit vila complet dezorientate. Farul bicicletei nu ne arăta decît pustiul nesfîrșit al șoselei. Ajunseserăm la capătul puterilor și nu știam unde vom înnopta. Pînă la graniță mai era cale lungă. Treceam pe lîngă mori întunecate ; se făcuse frig, aerul era umed. Bunica nu mai putea ; o dureau coapsele, mîinile, bicicleta scîrțîia, orice derbedeu putea să ne-audă și de la un kilometru depărtare. Știam că fiecare bărbat e o canalie. Muream de curiozitate să aflu ce este o canalie. Poate că

numele ăsta le venea de la faptul că erau așa de mari și transpirau așa de tare, poate că nici n-au fețe de om, îmi spuneam, poartă doar niște măști și dedesubt sînt boturile lor groaznice de lei ; cu siguranță că vor s-o mănînce pe bunica mea cea bună și vitează.

În sfîrșit, am descoperit în fața unui han, pe jumulitoarea de fulgi, o femeie arătoasă și cu suflet bun, pentru că era grasă. I s-a făcut milă de noi și ne-a luat la ea. I-am dat în schimb slănina. Mai întîi ne-a refuzat, din principiu, pentru că avea suflet bun, dar bunica nu s-a lăsat pînă nu a convins-o să primească. Eu am fost răsplătită cu o cană cu lapte. Apoi am mîncat ouă și pîine cu untură. Patul era moale, moale ca o pilotă.

La ora cinci dimineața bunica era din nou pe bicicletă, jumulitoarea de fulgi, înfășurată într-o pătură de lînă, ne-a făcut cu mîna la despărțire. Înainte de-a pleca m-a înfășat și pe mine într-o pătură de lînă. Bunica și-a săltat șoldurile și totul a mers ca pe roate, atîta doar că la Simbach ne-a ieșit în cale o „canalie", care i-a lăudat pulpele. La prînz eram la vamă, dar nu aveam bani. De la cine să cerem ? De la preot. Preotul ședea la masă și mînca friptură de porc cu cartofi prăjiți.

— Nu am bani de dat, s-a răstit la noi. Ne-am dus la gară să-l căutăm pe domnul expeditor. I-am dat un inel. Acum aveam ceva parale. Bunica mai avea și crucea de la gît. Voia să meargă cu ea la cîrciumă. Tocmai atunci ne-am întîlnit cu doi bătrîni, bărbat și

nevastă. Ne-au făcut cafea și ne-au oferit un pat.

— Nici o problemă, repetau într-una, nici o problemă.

Eu, copilul, trebuia să trec Inn-ul avînd o scrisoare pentru niște bani, ascunsă în fașa aceea înfășurată ca un scutec peste burtă. Plicul foșnește la fiecare mișcare și înțeapă. Mă plîng că plicul înțeapă ; cred că bunica ar fi în stare și azi să mă „pocnească" pentru asta fiindcă ne aflăm tocmai în fața domnului vameș, care, din păcate, este unul nou. Pe cel vechi l-au mutat, ne explică acesta, pentru că era comod și închidea ochii prea ușor, acum nu mai ține figura. Tremurăm, mai mult ca sigur că e o „canalie" ; mă măsoară din creștet pînă-n tălpi, Doamne, ce puternic e, abia așteaptă să ne doboare !

Își încrucișează brațele și spune :

— Așa deci, fetița trebuie să treacă dincolo, peste Inn.

— Da, gîndiți-vă, e copil, încearcă să-l impresioneze bunica. Se-ntoarce imediat, doar o jumătate de oră, copilul nu mai rezistă, trebuie să-și vadă mama.

— Ce tot îi dați zor cu copilul, se răstește domnul vameș. Și gîsca ? Ce nevoie are copilul de gîscă ?

Mă îngrozesc cînd pomenește de gîscă. Nenorocirea e chiar în mîinile mele. Deodată îmi vine în minte și plicul ; la fiecare mișcare e gata să se mototolească și apoi să se desfacă din nou foșnind îngrozitor.

— Domnul vameș este singurul om care ne poate ajuta ca fetița să-și vadă mama, se tînguie bunica.

Îi răspunde, că în vremurile noastre, nimeni pe lume nu ne poate ajuta și îi cere autorizația.

Bunica își iese din fire, pe bună dreptate.

Apoi domnul vameș ține să ne atragă atenția că din ordinul securității statului o gîscă trebuie să fie însoțită de un certificat de sănătate ; unde am ajunge dacă am trece gîște bolnave peste graniță.

Acum urmează numărul preferat al bunicii, care urăște, de fapt, teatrul și spectacolele în general.

— Dacă-i așa, va trebui totuși să-l deranjăm pe domnul părinte, spune mai întîi, dar cînd vede că vorbele ei nu au avut efectul dorit — domnul vameș e gata să savureze nenorocirea noastră, fiind încredințat că popa își mănîncă la ora asta friptura — bunica se ridică pe vîrfuri ca să-și ia avînt pentru replicile următoare.

Cu o mînă mă bate pe cap, să mă atragă și pe mine în jocul ei, cu cealaltă își smulge crucea de la piept și o vîră vameșului sub nas, zdrobindu-l pur și simplu :

— Știți la fel de bine ca mine, că nici un doctor pe lumea asta n-o să-mi dea un certificat pentru o gîscă opărită și jumulită. Sînteți un dobitoc ! Și cînd colosul tresare, neașteptîndu-se la această ieșire, se apropie de el și-i șuieră în ureche : Și să mai știți, apucă gîsca de un picior și i-o plimbă împreună cu crucea

prin fața ochilor — aici se află bunica, aici e vameșul, aici Braunau, aici Simbach, aici gîsca și crucea și la picioarele noastre curge Innul — dacă vă lăcomiți la gîsca asta, atunci spuneți-mi ca s-o arunc imediat în rîu.

Și „canalia“ abia îngaimă cu glas pierit :

— Pentru numele lui dumnezeu, copilul n-are decît să ia barca și să traverseze Innul cu gîscă cu tot !

Bunica nu-l iartă și-i mai aruncă o dată în față :

— Sînteți un dobitoc ! ca să fie sigură că animalul ăsta n-o să-i mai stea niciodată în cale. Păcat, acum aș fi avut o poftă grozavă să-i dau drumul gîștii pe apă.

ÎNSEMNARE 11

O CARACTERISTICĂ a familiei mele e longevitatea. Toți sînt predispuși să trăiască foarte mult. În ultimii patruzeci de ani nu a murit nimeni dintre ei.

De patruzeci de ani sper că familia noastră va fi scutită de obișnuita experiență a morții, dar procesul acesta de degradare înspăimîntător de lent, prin care trece bunica, îmi jignește speranțele.

Găsesc că are dreptate să se scuze pentru decăderea ei.

Cu toate acestea, cred în continuare în nemurire.

TĂIȚEII

ÎNCEPÎND DE AZI bunica folosește la masa de prînz tacîmurile ei personale, gravate cu coroana familiei, șervețelul cu monograma K.v.K. și babețica de batist, în colțul căreia e brodat semnul nobiliar. Cînd intru în sala de mese cu „puiuțul blond" ca s-o luăm acasă, rostește cu emfază s-o audă tot „personalul de serviciu" :

— Vezi, puiule, acum are și buni o babețică la fel ca a ta. Ce bine că am păstrat-o. Ce bine că eu păstrez totul ! Băiatul meu se zbenguie printre picioarele bătrînilor, îi ciupește pe sub masă, încasează călcături și bomboane și face remarca :

— Dar azi nu stai lîngă domnul profesor !

Bunica îi răspunde cu o mină pe care se citește enervarea că azi nu a avut chef să stea lîngă profesor.

Ne luăm rămas bun de la toți și plecăm.

— Fii atent, să nu mă răstorni, puiule ! Încet, încet. Atenție, puiule ! strigă ea la fiecare pas.

Îi țin pe amîndoi de mînă. În dreapta bătrîna, în stînga băiatul. Mă trag de-o parte și

de alta cu aceeași forță. Traversăm strada. Împreună avem lățimea unui Mercedes. Bunica țipă scurt, ascuțit, de frică să n-o lovească vreo mașină. Călcăm toți trei în grămada de murdărie pe care am încercat zadarnic s-o ocolim.

Indignați ne oprim cîteva minute în „Orient". Oricît am vrea nu putem să ne luăm privirea de la cei doi puștani care taie cu briceagul masa de lîngă noi. Ce-or să facă ăștia, cînd vor avea mai multă putere ? Sînt în stare s-o pîndească pe bunica cînd e singură și s-o taie bucățică cu bucățică. Iată că apare și școlarul acela sărac, care vine în fiecare zi aici, totdeauna singur, totdeauna obosit. Își culcă capul pe tașca ei de moașă și spune :

— Așa-i că o să mă păziți iar.

Stăm pînă se odihnește bietul copil, apoi plecăm. Pe drum nu mai scoatem o vorbă despre derbedeii aceia, nici domnului polițist care arde gazul pe-acolo, făcîndu-se că n-aude, nu vede, nu-i spunem nimic. Doar n-o să-l aruncăm în brațele cuțitașilor, cînd n-are nici un tovarăș să-i sară în ajutor.

Abia ne tîrîm pe scări, în fața copilul — ferească dumnezeu să se împiedice, că atunci cade peste bunica și bunica peste mine. De aceea merg în urma ei cu mîinile larg desfăcute s-o pot prinde la nevoie. La fiecare etaj ne oprim să ne tragem sufletul.

— Acum ajungem, acum, repetăm mereu, cu voce tot mai stinsă. În fața ușii de la apartamentul ei ne joacă obișnuita scenă a epuizării. Spre disperarea mea nu-i găsesc cheia.

A pus-o, bineînțeles, într-un etui special de culoare albastră, pe care l-a ascuns, cum altfel, într-o altă învelitoare de piele, ca nimeni să nu-și dea seama, că acolo s-ar putea afla cheia ei. Bunica abia de mai poate suporta chinurile la care o supun. E moartă de oboseală.

Cei doi își împart patul. Adorm imediat. Căpșoarele lor îmi par la fel de fragile. Fiecare se trezește lîngă o ființă străină. Ar fi nedemn din partea bunicii să încerce să-l îndepărteze pe copil din culcușul ei cu vorba dulce, de aceea preferă să-l arunce pur și simplu din pat „cu mizeria lui cu tot". Acum sarcina mea este să-mi pun băiatul să-și facă lecțiile ; bunica nu mai are lecții de făcut. Nu mai are nimic de făcut, e inutilă și amărîtă. Se închide în ea cînd îi vede caietele, pentru că nimeni nu o s-o mai pună vreodată să-și scrie temele. Deodată simte un imbold, se ridică și-l roagă pe copil să-i arate caietele.

Se așază amîndoi la masă. Bunica se joacă cu stiloul transparent în care înoată steluțe sclipitoare. Îi place grozav să încerce creioanele colorate. Le duce la nas și constată că miros a trandafir ! Le învîrtește în ascuțitoarea în formă de șoarece și e fermecată de radiera care e o pisică roșcată. Caietul de clasa I primară are imprimată pe copertă o droaie de Mickymouse. Din botișorul Mickymousului-șef țîșnesc cuvintele : PROTESTEZ !

— Începe bine, n-am ce zice, dar e îngăduit azi așa ceva ?

Anii ei de școală au fost o perioadă dură, dominată de nelipsita nuia. Acum nu mai există învățători pricepuți. Și azi se mai visează elevă; pe cît era de severă școala pe atunci, pe atît de mare era titlul ei de glorie.

Băiatul meu îi permite să se uite în caietul lui. Iată cum începe prima pagină, primul rînd, numai V-uri. Bunica e revoltată, doar alfabetul începe cu A! Sebastian protestează, susținînd că semnele astea ar fi de fapt săculețele de clasă pe care au avut voie să și le ia acasă trei zile la rînd pentru a le desena în caiet.

— Ce face?! strigă bătrîna consternată, școala de azi folosește asemenea trucuri? Unde se va ajunge dacă învățătorii nu se încumetă nici măcar să mai înceapă cu litera A? Cine spune A trebuie să spună și B. Dacă un institutor nu e în stare să spună A, cum o să treacă la B?

Bunica s-a făcut roșie de indignare. Băiatului meu îi curge o lacrimă pe obraz: A primit trei steluțe pentru aceste săculețe, mai bine de atît nu se poate.

— Cum nu se mai pun nici note? Acum e rîndul băiatului să urle, amenințînd că e un leu. Reușește s-o intimideze.

Răsfoiesc împreună caietul mai departe. Dar asta aici e o căciuliță: Nu, asta e un A. Așa arată un A? Uite cum se face A. Desenează la fel de neîndemînatec ca și fiul meu. Și astea, astea de aici, sînt tăiței? Cum să fie tăiței, sînt L-uri. Și aici nu sînt umerașe pentru rochii, sînt T-uri.

Rîd amîndoi și pronunță fiecare literă. Bunica spune „Hî“ în loc de Ha și „Bî“ în loc de Be și „Tî“ în loc de Te, cum se învață acum în clasa I.

Iată și primele cuvinte. Cînd citește acționează după același instinct ca și copilul. Datorită ochiului bolnav e obligată să citească fiecare cuvînt începînd cu prima literă. Repetă suma literelor întocmai ca fiul meu: G-GI-Gir-Gira-Giraf-Girafă. Un asemenea cuvînt nu-l poți prinde decît umblînd pe vîrfuri, trebuie să pășești cu atenție ca să reușești. Repetă, pînă izbutește să fixeze cuvîntul în rîndul lui; îi vine foarte greu. Se miră, cît de bine se descurcă băiatul. „Girafa“ ei se apleacă într-o rînă, de parcă ar fi bătut-o vîntul. Dar ce caută pasărea deasupra „ariciului“? După punct, „ariciul“ se scrie cu literă mare „Arici“. Tocmai de aceea a pus învățătoarea o păsărică deasupra, îi explică Sebastian. Sper că asta nu e o pedeapsă, cînd învățătoarea pune pe un „a“ mic o pasăre, spune, încă iritată, bunica.

Urmează caietul de religie. Dar văd că e un caiet de desen. Ce vrea să însemne asta? Așa? Un copil? Băiatul meu trebuie să-i explice de sute de ori că pe prima pagină se află el, pe a doua pagină sînt părinții lui mici și caraghioși și linia roșie dintre ei e din nou el, pe pagina a treia sînt prietenii lui cei mai buni. Cum? Un copil negru, unul galben și unul cafeniu? Da, primul e Eileen Costa, cel din mijloc e Bernhard Dje și celălalt e Christian Yong. Și ce mai e și obiectul acela piper-

nicit, înghesuit acolo în colțul de jos al paginii, ăla cel mai mic ? Păi, e chiar el, Sebastian, un german mititel.

— Cum, germanul atît de mic, și străinii atît de mari ! izbucnește ea furioasă. Răsfoiește mai departe. Ajunge la o pagină cu plante, apoi la una cu fructe, apoi la una cu animale, și de-aici încolo să te ții ! Ce-i asta, o veveriță sau un leu, aha, e o oaie ! Dăm foaia, urmează pagina șapte : stelele, pe pagina următoare : un tufiș. Figura aia roșie e un tufiș ? Începe să bombăne că și la religie se umblă cu trucuri, din cauza miilor de chinezi care învață la școlile germane, și-aici și-a băgat dracul coada ! Acum n-ai nimerit-o, spune Sebastian, pentru că asta e tufa de mărăcini din care murmură Dumnezeu : „mmmmmmmm". Moise scrie ce spune Dumnezeu pe o tablă și sub el e o grămăjoară de linte. Ea ar trebui să știe, spune băiatul meu, că Dumnezeu a vorbit dintr-un nor, fără să se arate, ba mai mult, nu e în stare să recunoască nici pomul cel nostim, care ne face deștepți. Aici e Tarzan cu nevasta lui, amîndoi poartă piei de tigru în jurul șoldurilor și culeg fructe din pom. Bunica simte nevoia să se răzbune, și pentru că n-a fost niciodată tare la capitolul Biblie, începe să critice : Marea nu trebuia s-o faci gri, ci albastră, iarba e verde, nu maro. Și dihania asta ce mai e ? Un fariseu ! Nici unul nu știe ce înseamnă fariseu, de aceea tac amîndoi încurcați. Eu încerc să scap, repetînd cuvîntul ca să dau impresia că l-aș

cunoaște. Și asta de pe pagina următoare, femeia asta cu șosete roșii și cercel de țigancă, asta e Maria ? Și mîzgăleala de aici e luna ?

— Nu știu să fac luna, recunoaște fiul meu.

Amîndoi se apucă să deseneze. Fac fiecare un ou. Dar bunica e încîntată :

— Vezi, așa e luna, egal de rotundă peste tot.

Obrazul copilului se face rotund de încordare. Luna lui seamănă cu luna bătrînei, cum seamănă două ouă între ele.

Băiatul își face acum lecțiile. Bunica se uită la el cum își trece vîrful limbii peste buza superioară și-l invidiază pentru cîtă salivă folosește la treaba asta. Pentru o femeie bătrînă, care pe cînd era fetiță a luat la școală numai nota maximă ; trebuie să fie îngrozitor să-și irosească viața în felul acesta ; nicăieri nu mai e nimeni care să-i pună bunicii mele nota unu. De aceea se scufundă din nou în această frămîntare mută, din care nu o mai poate scoate nici unul din noi.

Copilul a terminat, și ea îl trimite să-i facă niște cumpărături. Este încredințată că există firme care produc mărfuri exclusiv pentru ea. Băiatul meu pare să înțeleagă acest lucru. Merge la prăvălie înarmat cu indicațiile ei și repetă în gînd : „O sută de grame șvaițer pentru doamna von Krönlein, un sul de hîrtie igienică pentru doamna von Krönlein, miere pentru doamna von Krönlein, ca de obicei".

Sebastian se întoarce decepționat, pentru că tot cultul ăsta n-a folosit la nimic și mărfurile

poartă aceleași etichete ca și cele pentru noi. Obiecția lui o întărîtă pe bunica. Declară cu un aer de superioritate că asta nu schimbă cu nimic lucrurile.

— Dacă negustorul știe despre cine e vorba atunci nu-ți dă orice fel de marfă, ci una anume pentru mine.

Fiul meu mă privește complice.

Drept răsplată pentru serviciul făcut, bunica îl lasă să se joace cîteva minute cu sabia lui Opa și cu cravașa, pe care o ține după ușă, pentru eventualitatea că cineva ar pătrunde în casă deghizat în poștaș. Sebastian vrea să știe cîți oameni a spintecat Opa cu sabia. Bunica nu-și poate aminti de nici unul ; în ochii copilului e complet ramolită. Cînd ne luăm rămas-bun îi dăruiește un bilet de tramvai, deoarece ea tot nu mai călătorește cu nici un vehicul în comun.

Mie îmi numără în palmă treizeci de mărci, luați din caseta cu mărunțiș, ca să vadă copilul că mă plătește. Mai îmi dă și o fotografie veche, îngălbenită.

ALBUMUL

ȚIN ÎN MÎNĂ FOTOGRAFIA făcută de fotograful Curții regale Kühlewind după o idee de-a străbunicului meu. În poză bunica are cinci ani ; un îngeraș cu părul blond, numai bucle, într-o cămășuță de dantelă ruptă. Stă la o masă și în fața ei se află un bătrîn cu barbă argintie — e poștașul Eiwich —, între cei doi se află un craniu.

Sub fotografie se poate citi : BĂTRÎNEȚEA, TINEREȚEA ȘI MOARTEA. Bunica e atît de mirată de ceea ce vede, încît a rămas cu gura căscată, ochii ei exprimă încordarea cu care urmărește bolboroseala oraculară a bătrînului, creierul ei de copil face eforturi să audă, să înțeleagă, ce înseamnă bătrînețe, moarte.

Ori de cîte ori mă uit la fotografie, îl văd apărînd, ca dintr-un joben fermecat, pe Sfîntul Duh în chip de porumbel plutind, într-un nor de fum, deasupra creștetului nins al poștașului și aud în același timp serenada de Tosselli.

Mă gîndesc ce drum lung a parcurs bunica. Întreaga ei viață a fost, încă din copilărie, o

cursă de probă în vederea momentului de maximă gravitate.

Momentul acela e moartea.

Poate să vină oricînd. Dumnezeu e poştaşul cu barbă albă.

Bunica a supravieţuit mai multor stadii de existenţă : viaţa omului, a măgarului, a cîinelui şi cei zece ani ai maimuţei. Timpul s-a scurs repede. Povară după povară s-a adunat pe spinarea ei, zace prin colţurile odăii şi mîrîie, deşi nu mai are dinţi pentru muşcat.

Cînd privesc această fotografie îmi dau mai bine seama cum trăiesc eu trecerea timpului. E o învăţătură în poza asta. Mă uit la ea şi simt că mă descompun.

În această fotografie se află secretul tuturor listelor ei ; tomuri întregi.

Ce a determinat-o pe bunica să-şi întocmească atîtea statistici ?

Bat fotografia în perete şi mă aşez să-i cercetez arhiva : caiete cu sfaturi pentru gospodine, însemnări de călătorie, calendare pentru ciclul menstrual, liste de inventar, dosare de evidenţă a cheltuielilor, liste de cumpărături, registre de evidenţă a spovedaniilor, caiete de însemnare a vizitelor, calendare meteorologice, tabele de sărbători religioase şi naţionale, tabele în care e trecută febra la diferite ore ale zilei, registre de evidenţă a scrisorilor de pe front, pe scurt inventarul tuturor evenimentelor din anul 1900 pînă azi.

Şi pe deasupra, împărţite în rubrici şi subrubrici cu linii roşii, albastre şi verzi, statisticile întregii ei activităţi care vor depune mărturie în faţa lui Dumnezeu, cînd o va întreba : „Katharina von Krönlein, cum ţi-ai folosit timpul ?"

Atunci bunica îi va arăta statisticile ei. Dar înainte de a ajunge la forul suprem, îmi dă mie dările ei de seamă să i le citesc.

Mie îmi revine deci cinstea să le cunosc înaintea lui !

Iată-mă aplecată asupra acestor hîrtii ca însuşi Dumnezeu peste cei nouăzeci şi patru de ani de viaţă ai bunicii mele.

1904, sîmbătă, 16 martie, a plouat. Bunica a şters praful — a opta zi după ciclu — în casa părintească.

Ce să fac cu această informaţie ?

1913, 29 august, ora 11, bunica a primit în dar de la logodnicul ei ceşcuţa cea mai dragă.

În această ceaşcă e timpul.

Îi ordonez statisticile, le aranjez în cadrul perioadelor corespunzătoare, le dau o anumită ritmicitate acordîndu-le un spaţiu de desfăşurare mai mare sau mai mic după caz.

Iată, ăsta e „galopul vieţii ei".

Fotografiile înfăţişează pista de alergare. Eu trebuie doar să adaug începutul şi sfîrşitul. Pentru aceasta îmi iau un teanc de foi albe şi, după cîteva minute de gîndire, încep să le umplu cu spirale.

Începutul şi sfîrşitul se află învăluite într-o ceaţă spiralată.

Prin ea se disting liniile vieții bunicii mele. Liniile îmi conduc privirea din nou la fotografie : Tinerețe și bătrînețe, viață și moarte într-un dialog liniștit.

E un lanț. Un lanț al amintirilor. Schelăria unei vieți.

Ce a determinat-o pe bunica să dea cont atît de exact de viața ei ? Trebuie că i-a luat o groază de timp, dacă avem în vedere și nenumăratele însemnări care au constituit fundamentul acestor statistici.

Timp inutil ? Timp pierdut ?

Grupez altfel tabelele, las mai mult spațiu între ele. Aici o nișă, dincolo o nișă. Pe această nișă arunc o lumină caldă, pe cealaltă o las în întuneric. Pe aceasta o învălui în albastru, pare o insulă, celeilalte îi dau culoarea roșie de alarmă a semaforului. Nișe în palate, nișe în umbra frunzarelor, nișe cu pete solare, nișe cu ciuperci atomice, nișe cu volane și dantele. Zone de protecție a naturii.

O nișă pentru viața de apoi.

Aerul dintre liste freamătă.

Urmăresc feluritele culori în care și-a notat ocupațiile. De ce nu a folosit roșu în însemnările care-l privesc pe Opa ? A da, înțeleg. Roșu e sîngele, acestea sînt „zilele ei".

Verde : Plimbări, călătorii, mici escapade ; verdele e culoarea ei preferată. Albastru : Tot ce ține de biserică și școală, Galben : Gospodărie, autorități, asigurări sociale.

Bunica are din naștere un deosebit simț al detaliului. Pe vremuri nu puteam să i-l suport. „Asta se asortează de minune", „asta se potrivește aici, asta nu". Descoperise că detaliile trebuiesc adunate laolaltă și puse în ordine. Atunci formează un întreg.

Așa și-a scris inventarele, a colecționat cărți poștale de pretutindeni și a scris pe verso data exactă, ora locală a vizitei ei și cîteva observații sau descoperiri personale. A păstrat toate scrisorile, nu doar epistolele de la admiratori, dar și fotografiile, ceșcuțele souvenir, fundele, dantelele.

Tatăl ei, fabricantul, strîngea șnururi, papiote de ață, șireturi de pantofi, tot ceea ce se lega, își confecționase un album, colecționa ceasuri și fotografii. Mama ei aduna cești și calendare. Bunicul ei, decoratorul, strîngea carîmbi de încălțăminte, cordoane, zgarde pentru cîini, și portretele familiei pictate de el.

Mai demult nu puteam suporta să văd cum totul se chircea la ea în liste, litere și cifre. Mă gîndeam că nu e în stare să iasă în vecii vecilor din pătratul ei.

Azi mi se revelă coloanele, cifrele devin plante ciudate, ale căror frunze își împrumută una alteia culorile și parfumurile, sau organe alunecînd molatec unul într-altul, proliferînd, înmugurind ; sau compartimente de tren în care tronez eu, acum vine tunelul, mă arunc la podea, închid ochii.

Așa reușesc fără efort să nu mă las acaparată de ordinea bunicii mele.

Răsfoiesc listele ei și încep să-mi însușesc dialogul lăuntric dintre viață și moarte, îl interpretez de la început pînă la sfîrșit. Dar pentru că sfîrșitul nu a venit încă, pentru că mai există un viitor, chiar și la nouăzeci și patru de ani, depăn firul înapoi : Bunico, aici ai din nou dinții tăi adevărați, aici ai iar sîngele tău, ai iar un bărbat și aici, e mama ta, uite, privește, Käthla, asta ești tu la cinci ani și ăsta e poștașul Eiwich, care-ți explică moartea.

DINTELE DE LAPTE

— ÎMI VINE SĂ TE PLESNESC, pe Dumnezeul meu !

Stă în ușă și nu mă lasă să intru pentru că am uitat ceva. Nu-i dau atenție și fac un pas înainte.

Atunci ridică mîna.

Mă feresc. Simt că mă furnică palma dreaptă. Plec.

În toiul nopții mă trezesc sufocîndu-mă. Parcă am un cordon strîns în jurul pieptului. O sun a doua zi.

— Nu vreau să mai aud nimic ! mă repede bunica. Închide. Vrea să fie lăsată în pace.

Și eu vreau să fiu lăsată în pace.

Sîntem sătule una de cealaltă. Am frisoane, mîinile îmi sînt reci, picioarele ca de mort. Parcă s-a stins ceva în mine. Nu mai pot s-o văd. Am nevoie de un concediu. Îi anunț pe cei de la redacție că nu mai vin la serviciu. Deși nu-mi pot imagina că bunica a renunțat așa, cu una cu două, la filosofia ei de viață, și că zace în pat savurîndu-și odihna, l-am luat pe Sebastian cu mine și cîteva ore mai tîrziu cutreieram pădurile.

Băiatul meu mă face să rîd, cînd îmi spune că și străbunica rîde, deși e cu un picior în groapă !

Facem pernițe din mușchi. Sebastian e de părere să oblojim cu ele oasele străbunicii, că tot o dor cînd stă culcată.

Îmi spune că nu poate suferi sprîncenele ei groase, care-i atîrnă peste ochi. Mă face din nou să rîd. Acum îmi mărturisește că de fapt n-o înghite deloc pe străbunica.

— Gata. Destul. Să nu te prind că mai spui așa ceva.

Mă prinde mirajul călătoriei. Depărtarea mă atrage tot mai mult. Mai parcurgem douăzeci de kilometri. Băiatul meu are o față radioasă. Dar eu nu pot scăpa de gînduri. O sun. Bunica bea coniac cu doctorul casei și se amuză copios.

Închid telefonul.

— Ce stai așa, mă întreabă Sebastian, de parcă ai înghițit un băț ? Mă enervează că nu știu să-mi ascund reacțiile. Simt că bunica m-a și înlocuit.

Băiatul mă trage de mînă în cîrciumă. Mîncăm trei porții de friptură de porc și cinci găluște. Sebastian vrea neapărat să ne continuăm călătoria. Jubilează cînd citește în ochii mei că încep să scap din mrejele bunicii. Îmi spune că el e lupul, și o s-o mănînce, hap, hap. Cu o singură condiție îi va reda viața : Dacă mergem la Veneția. La întoarcere, cînd vom fi la doi kilometri de casa noastră, o s-o scuipe din nou afară.

Îl înțeleg. I-am promis de sute de ori pînă acum că-l duc la Veneția !

M-am hotărît. Intrăm la Oficiul de pașapoarte. Nu spunea bunica zilele trecute că iarba e verde, marea albastră, soarele galben. Ea e bătrînă, bătrînă, și e normal să moară. Știe ea ce face.

Între noi două se cască prăpastia.

La Brenner, lîngă vechea baie comunală îi ridicăm un monument din pietricele. Îl lăsăm acolo. Băiatul cîntă, eu savurez călătoria, curbele, ocolurile.

În sfîrșit, nu mai trebuie să se desfășoare totul după ceasul ei ! Arunc ceasul bunicii în Etsch.

Nu m-am născut să dansez după cum îmi fluieră ea !

Îi arunc fluierul în Canale Grande.

I-am întors spatele și stau cu băiatul meu pe treptele unui canal îngust din partea sudică a orașului. Sebastian își scuipă un dinte de lapte în apă, îl caut, se face și el că-l caută. Nimic.

Mîncăm o sută de înghețate, ne plimbăm cu o sută de gondole, speriem porumbeii, facem pipi în bideul unei contese, seara ne jucăm cu o cutie de cola în piața San Marco.

Ni se pare că sîntem de o veșnicie la Veneția.

GHILIMELELE

ÎN NOAPTEA ASTA, bunica se legăna în gondolă.

— Ia adu tu fotografiile de nuntă din Veneția, îmi spunea ea clătinîndu-se încoace și-ncolo, vreau să le văd.

Cînd bunica s-a urcat împreună cu bărbatul ei în tren, să plece în călătorie de nuntă, Heddy, colega ei de clasă, a țipat : „Vai de mine, cum arată Käthla ! Vai, cum arată !"

„Cum să arate, a repezit-o mama bunicii, nu arată deloc cum crezi tu ! A dormit azi noapte acasă, la noi".

Bunica a fugit în noaptea nunții. Alerga disperată, pe străzile întunecate din Betburg, să ajungă mai repede la adăpost în casa părintească. Era convinsă că bărbatul ei și-a pierdut mințile sau că e beat mort.

— Într-un fel e de înțeles ; era un străin pentru mine, îmi spune acum încercînd să se justifice.

Se aflau în curtea școlii, cînd bunica le-a arătat colegelor inelul ei de logodnă. „Doamne, Dumnezeule ! a strigat Heddy, acum ești logodită, și ce-ai să te faci, cînd o fi să fie... ? Eu, una, mor de frică ! Doamne, Dumnezeule, ce-ai să te faci, Käthla ?"

Ziua următoare Heddy a adus la școală un anunț dintr-un ziar : INIȚIERE ÎN VIAȚA CONJUGALĂ de DR. RATH. „Trebuie să ne-o comandăm neapărat !"

„Dar cine se duce s-o ridice de la poștă ? întrebă bunica. Doar n-o să mi-o trimită acasă. Eu oricum nu pot să merg s-o ridic. Poate micuțul Karlchen, ce zici ?"

Heddy nu e de acord : „Nu, asta nu, Karlchen ar putea să trăncănească".

Nu știu ce s-a mai întîmplat ; bunica nu-și mai amintește nimic în legătură cu călătoria ei de nuntă la Veneția. Știe doar atît că doamna locotenent colonel Hüter, pe care a cunoscut-o în cercul ofițerilor, i-a povestit ce aflase de la mătușa ei, soția generalului von Gunten. Spunea că după ce s-au retras toți musafirii de la nunta generălesei, mireasa ar fi rămas singură cu bărbatul ei. Stăteau, unul lîngă altul, tăcuți. Ea a mai băut un pahar de lichior, el unul de vin. Se făcuse ora douăsprezece. Fiecare și-a mai turnat cîte un pahar, s-a făcut unu. Ea stătea țeapănă și crispată și aștepta. Deodată se hotărî să vorbească : „Nu se întîmplă nimic ?"

Generalul se ridică, făcu o plecăciune, păși în urma ei și spuse : „Atunci, voi încerca să-mi îngădui anumite libertăți".

Și pentru că toate aceste istorioare erau pline de ghilimele, bunica nu mai știe ce i-a povestit doamna von Gunten doamnei locotenent colonel Hüter și nici ce s-a mai întîmplat după aceea.

RÎNTAȘUL

— NU MĂ LAS EU AȘA, cu una, cu două! Bunica e la bucătărie și fierbe o supă din foi de salată. În cameră, pe măsuța de ceai, sînt teancuri de scrisori de la admiratorii ei de odinioară. L-a pus pe doctor să i le citească pentru că nu știa cum să scape de plictiseală. Pe noptieră e cămașa de noapte preferată, din batist alb, garnisită cu dantelă și ajur; a îmbrăcat-o cînd a venit doctorul, să se convingă că e bolnavă. Iată și cupa ei preferată de cristal rubiniu lîngă sticla cu vinul roșu preferat. În perioada cît am fost la Veneția, a lansat SOS-uri disperate care au avut un ecou extraordinar. Toți au venit: Xaver, medicul casei, doamna Wirsing, normal, profesorul, pînă și domnișoara Interwald a sosit cu taxiul, plină toată de vînătăi, de la repetatele ei căzături; și Balbina Aufwinkel din St. Florian și femeia în vîrstă de la biserică, cea care face manichiura mai prost, dar mai ieftin decît cealaltă femeie în vîrstă, care vinde săpun după colț; și unguroaica a fost, Bözsi, ce frumos din partea lor!

Mă duc în camera din fund. Văd acolo o pitică cu obrazul palid ridicată pe vîrfuri, încercînd să șteargă marginile de sus ale dulapurilor.

Îmi îndeasă în palmă mîna ei cu cîrpa de praf, mi-o scutură; plutesc într-un nor înecăcios și ea mă salută ca pe un oaspete de seamă.

Merg glonț la bunica. Fac toate eforturile să-mi păstrez o mină calmă. Ea gustă din supa de salată, își ia lucrul de mînă și-mi spune:

— Șezi!

Rămîn în picioare și o întreb cît se poate de liniștit:

— Cine e?

— Care? îmi întoarce bunica întrebarea, de parcă locuința ar fi plină de pitice.

— Femeia din cameră, o lămuresc.

— A, păi cine să fie, Annalies, îngrijitoarea mea.

Acum mă așez.

Se pare că bunica și-a dezvoltat, între timp, noi calități vizuale.

— Nu ți-e bine? mă întreabă. Are o expresie blîndă, prietenoasă. Întinde mîna după jurubița de mătase pentru cusut, îmi face semn că vrea cămașa de noapte. I-o aduc. Trebuie să repare ajurul, acolo unde s-a destrămat.

Stau pe scaun alături de ea și nu îndrăznesc să ating cu picioarele podeaua, să n-o murdăresc. Nu m-am îndurat să-mi șterg tălpile de preș, pentru că știam că e din cele bune, cărora le dădea de obicei altă întrebuințare.

În răstimpul cît am lipsit, bunicii i-a crescut un al treilea ochi. Ține firul nevăzut de mătase în fața luminii și îl vîră în acul nevăzut; se apucă să facă piciorușe minuscule în pînza vaporoasă de batist. Mai întîi trage fire în lungul țesăturii și le înfășoară cu grijă pe o papiotă mică de tot. Apoi desfășoară din nou fir după fir și prinde cu ele firele orizontale rămase în țesătură, formînd piciorușe. Pe cele două margini ale tivului face un lănțișor delicat din puncte în urma acului. Capetele firelor rămase libere le rupe cu dinții ei cei noi.

E neîntrecută în această artă. Ar trebui să se bucure de protecția acordată monumentelor. Stau și casc ochii la ea. N-am să-i învăț meșteșugul. Bunica bombăne ceva, ia o cîrpă ordinară de vase, trage trei fire groase din ea, mi-o aruncă și mă pune să exersez.

Annalies trebuie să privească cum mă descurc. Reușesc să stric pînă și zdreanța aceea de bucătărie, încît e nevoită s-o arunce.

Pitica rîde îngăduitor, ce frumos, ține discursuri omagiale, găsește că e minunat că bunica s-a gîndit să-mi transmită mie arta ei. Faptul că nu sînt în stare să învăț e încă un motiv pentru care în Germania ajurul e pe cale de dispariție.

Brodez grosolan; îi tai pofta de a-și duce la capăt perorația, întrebînd-o nevinovat, de cît timp lucrează aici.

— De alaltăieri, îmi răspunde.

Așa deci, în cazul ăsta... În cazul ăsta e, cum s-ar spune, încă musafiră. Înțeleg acum

de ce bunica are o voce atît de melodioasă — îi arată deocamdată numai „glazura de ciocolată". Nu-i dau bietei Annalies mai mult de douăzeci și patru de ore.

Deja plutește ceva în atmosferă. Bunica o întreabă dacă a curățat totul temeinic și în genunchi, dacă a dat bine cu pensula prin crăpături. Mormăie cînd Annalies îi spune că da și lasă să i se citească pe față că nu crede o iotă.

Își frămîntă creierii să găsească o idee, un pretext; l-a găsit.

— Acum o să-mi faceți un rîntaș la conopidă.

Scoate un fel de lătrat, își freacă palmele, o împunge pe Annalies cu bastonul în burtă și merge glonț în camera din fund. Intră în curbă plină de elan. Pașii se opresc deodată și auzim o bufnitură: S-a lovit de canatul ușii; numai Annalies e de vină că nu a șters bine prin crăpături.

Pitica ia din nou pensula, bunica stă și pîndește ca un linx, simte încă miros de praf. Cînd ne întoarcem din cameră o depășim pe Annalies în vestibul, lipind-o pe perete și ne terminăm cursa sosind victorioase la marele spectacol: Rîntașul.

Bunica mai cade o dată, pentru că se așază alături de scaun. Stă cu membrele înțepenite în fața slujnicei și pîndește momentul să-și pună în aplicare metodele de tortură.

— Să te văd acum! îi spune amenințător. Așa, întîi făina. Savurăm scena. Pitica stă

neajutorată în fața plitei și nu știe ce să facă cu mîinile.

— Aici, nu se trage chiulul, n-am nevoie de puturoși ! strigă bunica profitînd din plin de situația privilegiată de a avea și ea, ca prietena ei Balbina, o servitoare „care costă bani și cere o găină pe zi și vrea scurtă de blană !“ Pentru mine, care m-am simțit întotdeauna datoare să mă interesez de viața oricui, lipsa de biografie a sărmanei Annalies îmi pare ceva de neconceput. Pentru bunica mea, pitica nu are nici trecut, nici viitor. Se află aici la dispoziția ei, s-a născut exclusiv pentru a demonstra declinul acestei doamne de nouăzeci și patru de ani. După cît de năroadă se arată a fi pînă găsește, în sfîrșit, cele trei lucruri necesare pentru un rîntaș, justifică, fără să vrea, atitudinea severă a bunicii.

Aceasta e gata s-o lovească, e însăși întruchiparea furiei.

Cum se face că nu se sfiește să ordone ? Că nu-și face scrupule, cînd îi îngenunchează pe alții ? Acum ea e stăpîna, proprietara mijloacelor. Simțind că deține toate atuurile, prin care o poate lega pe Annalies de mijloacele ei, bunica devine o adevărată dinamită.

Degajă o asemenea tensiune, încît explozia e iminentă.

Annalies învîrte în rîntaș. Mă uit la bunica. E satisfăcută, pentru că miroase deja, aude, simte că s-au și făcut cocoloașe.

Pitica spune, amestecînd, că azi, la ora unu, o să vină băiatul ei, deoarece a intervenit ceva neașteptat.

Pe bunica n-o interesează copilul ; nu se jenează să i-o spună în față.

Problema acută e acum rîntașul.

Cu cît Annalies țopăie mai neajutorată, cu atît e bunica mai radioasă. Îmi cere scrisorile admiratorilor și o lasă pe pitică în nefericirea ei. Aduc tot teancul și încep să-i citesc : „Mult stimată și distinsă doamnă, cînd dorința devine de nesuportat...“ Contemplă cu un singur ochi cele trei puncte roșii, miraculoase ; ce roșii și ceremonioase le-a desenat. Vrea un pahar de vin, se uită o clipă la fusta slujnicei și gîndește cu glas tare :

— Normal, sînteți prea mică, nu puteți ajunge la rafturile de sus ! N-am ce să vă fac, sînteți prea mică.

Annalies lasă capul în jos și își privește neputincioasă picioarele.

Îmi face rău cînd o văd ; prefer să citesc mai departe scrisoarea : „Fluturele care s-a rotit în jurul meu Vă aduce...“ Mă opresc.

— Eh, și ce mai zice ? Bunica m-a pus pînă acum să-i citesc de sute de ori scrisorile.

— Urmează trei puncte ! Le contemplăm împreună.

— E gata sosul ? Chicotitul ei anunță ceva neplăcut. Biata pitică e o pradă ușoară în ghearele bunicii. Stă încovoiată deasupra zemii maronii și nu știe încotro s-o apuce. Ar vrea să

fugă într-un colț, dar bătrîna o și înhață și o readuce la locul crimei.

— Luați cratița de pe foc! Pentru Dumnezeu! Ridicați imediat capacul! La mine nu merge să puneți capacele pe oale cînd vă vine cheful.

Pe Annalies o podidește plînsul, semn că îi e de ajuns pe ziua de azi.

Bunicii, însă, nu-i e de ajuns.

Pitica trebuie să împacheteze rîntașul ars într-o pungă de plastic impermeabilă și netransparentă, deoarece în casa bunicii nu s-a pomenit să se ardă mîncarea, apoi trebuie să spele cratița și să o ia de la capăt.

Bunica o comandă cu voce răgușită :

— Așa ! Acum făina ! Făina, am spus ! Vită încălțată ! Așa ! Amestecați ! Luați-o de pe foc ! Amestecați ! Așa ! Turnați apa de la conopidă ! Puneți-o să fiarbă ! Amestecați ! Faceți focul mic ! Gata ! Mai mult nerv, mai mult elan !

Tăcem toate trei. Sîntem epuizate. Bunica și-a realizat planul. Pe obrazul Annaliesei se văd urmele umilinței, dar și prostia.

Observă satisfacția bătrînei, dar nu-și dă seama care-i cauza acestei mulțumiri : Bunica s-a hotărît să șteargă numele Annaliesei din carnetul ei de adrese. Acum mormăie încîntată.

Prostia trebuie speculată pînă la capăt ; aceasta îi dă bătrînei mele o vitalitate nebănuită. Trebuie să savureze fiecare avantaj pe care i-l oferă propriul ei declin.

Unul din aceste avantaje este răutatea.

În fine e destul de bătrînă ca să-și poată vărsa veninul asupra oamenilor, fără să-i pese, mai ales că nu mai există nici unul dintre cei care-ar putea s-o împiedice de la aceasta. De aceea biata Annalies trebuie să se tîrască în genunchi, în fața noastră, și să strîngă firimiturile de pe jos.

Sună.

— Să mă duc să deschid ? Cred că e băiatul meu.

— Nu vă ridicați de jos, continuați-vă treaba ! Bunica ar avea poftă să-i tragă un picior, să nu mai crîcnească.

Mă duc eu să deschid și-l aduc pe copil înăuntru.

Bunica nici nu se uită la el. Îl trimite imediat înapoi, în fața ușii, fiindcă nu s-a șters pe pantofi.

— Așa, acum vino încoace și dă frumos mînuța, îi spune zburlindu-se la el ca să-l intimideze.

Băiatul scuipă guma de mestecat în mîna stîngă și-i întinde dreapta.

O clipă sper că privirea ei se va opri pe pantalonii de piele cu franjuri, cum poartă indienii. Dar după felul în care se preface a nu-l vedea, îi ghicesc gîndurile : „Am mai văzut eu băietani de ăștia zdraveni — ar trebui să-mi țin gura — care bagă cuțitul în tine fără să clipească“.

Scoate un fel de șuierat, care mi-e adresat mie. Vrea să mă prevină.

Annalies găsește două firimituri și le pune pe masă. Ne facem că nu vedem cînd băiatul suflă peste ele și le aruncă iar pe jos.

Nici nu crîcnim cînd își scoate o țigară și și-o aprinde la aragaz ; bucătăria bunicii, în care nu se fumează, începe să miroasă a mahorcă. Băiatul rîde la mine, arătîndu-și dinții. Bătrîna mă spionează să vadă dacă mă uit, ca și ea, în altă parte.

Rîsul acela rămîne spînzurat undeva în aer.

Bunica se ridică și-mi face semn. Sprijinindu-ne una de cealaltă, ne strecurăm pe furiș, de-a lungul pereților întunecați ai coridorului, în camera din fund. Cînd ne vedem acolo respirăm ușurate.

O ajut să se așeze pe canapea și închid ușa fără zgomot.

Arată spre sertarul de sus al noptierei. Îmi cere să-l deschid. Scot etuiul din ascunzătoarea lui, îi întind stiloul și bloc-notesul. Desenează pe o foaie albă un semn de întrebare și mi-o întinde.

Ne uităm întrebătoare la semnul acela.

Bunica ia altă foaie și desenează o față. O hașurează întunecînd-o și pune în dreptul ei un semn de întrebare.

Privim îndelung ovalul întunecat.

— Nici vorbă, ăsta nu poate fi un copil din timpul ocupației, șoptește bunica. Ptiu, ce poamă !

Se aud pași în bucătărie. Să fi ajuns șoaptele ei pînă acolo ? Trebuie să arunc cele două foi în tocătorul de hîrtie, ca să șterg orice urmă.

Se ridică, pipăie și ia o monedă de cinci mărci. Deschidem ușa și o pornim într-un echilibru nesigur, — discutînd cu glas tare — pe coverta înclinată a vaporului.

Cînd ești bătrîn și încovoiat ai o imagine strîmbă a lumii, întocmai ca un copil.

Intrăm fără zgomot în bucătărie. O găsim pe Annalies în poziția în care am lăsat-o. Stă în patru labe și se chiorăște prin colțuri.

Băietanul îi înfulecă mîncarea de prînz plus cele două linguri de peltea pe care i le-a numărat bunica pe farfurioara de sticlă ; nu cumva să-i spurce chiseaua cu „lingura ei linsă". Flăcăul își face de lucru cu cuțitul de bucătărie.

Zîmbește. Și-l duce la beregată și-l răsucește brusc.

Bunica nu se mai poate stăpîni. Se repede la băietanul tuciuriu, îi pune moneda de cinci mărci pe masă și îi spune slujnicei :

— Destul pentru azi !

Ne așezăm în jurul castronului cu supă de conopidă. Îmi toarnă din belșug într-o cană de lapte. Să am pentru acasă.

— Acum mi-a trecut foamea, îmi spune.

Îmi dăruiește două jartiere de la un portjartier vechi pe care le-a cusut singură, și îmi mai dă și cincisprezece mărci pe deasupra.

TALPA

BUNICA CROȘETA ultimul pătrat pentru ultima ei cuvertură. Eu îi făceam pedichiura.

— Atenție ! mi-a strigat. Atenție la degetul mic !

Tocmai terminase pătratul albastru, cînd mi-a spus :

— Ieri, la salonul de pedicură, Liza s-a jurat că nu a mai văzut în toată cariera ei picioare atît de slabe. Probabil că acest „compliment“ nu i s-a părut bunicii destul de convingător pentru mine, de aceea a adăugat : Liza a chemat-o pe șefa ei, să vadă și ea. Aceasta s-a uitat cu atenție la degetul meu mic și a spus : „În degetul ăsta nu mai e pic de viață“.

A trebuit să mă uit și eu la pipernicitul acela de deget, care părea, de altfel ca și întreaga talpă, că vrea să se ridice de la pămînt și să se înalțe la cer. Arăta cu adevărat straniu. Cu cît îl priveam mai mult, cu atît îmi părea mai lipsit de viață.

Croșeta la un pătrat galben, cînd și-a ridicat mîndră capul cu părul ondulat, tuns *à la garçon :*

— Coafeza m-a asigurat că nu voi mai avea nevoie toată viața de permanent. La nouăzeci și patru de ani, nu mai crește părul.

Tocmai cosea un pătrat roșu, cînd și-a dus mîna la rana aceea de parcă ar fi fost locul vulnerabil al lui Siegfried :

— Îngrijitoarea Ernei a spus că la nouăzeci și patru de ani nu se mai vindecă nimic. Începuse un pătrat verde. A rupt cu dinții firul de lînă : Dentistul mi-a spus deunăzi că totul s-a atrofiat : un maxilar tipic de nonagenară. Aici nu mai poate folosi nici cea mai modernă proteză.

În felul acesta, mediul înconjurător îi confirmă bunicii că trupul ei se desparte de viață, bucată cu bucată.

CORNURILE

— DACĂ LUCRURILE continuă așa, trebuie să mă omorîți ! Stă în fața mea, gata să iasă pe ușă, cu tașca de moașă pe braț și îmi dă peste mînă cînd vreau s-o ajut : Pot și singură.

Coborîm scările și mergem drept înainte, pe trotuar, pînă la cofetărie. Cumpărăm „trei cornuri pentru doamna von Krönlein". Tocmai vrem să ieșim, cînd un individ se strecoară printre noi. Eu, politicoasă, vreau s-o sprijin ; într-o mînă am tașca cu cornurile, în cealaltă pe bunica mea cu baston cu tot, refuzînd categoric să se lase ajutată. Îi dau drumul la mînă. Și ce credeți că face ? Se sprijină în gol și cade. Vreau s-o prind, dar mă trage spre ea. Iată-ne întinse pe jos cît sîntem de lungi. Ea țipă. Zăcem în zăpadă, pe trotuar, în fața cofetăriei. Părul ei nu se mai distinge de fulgii de nea. Cînd încerc s-o ridic strigă, cît o ține gura, că mai bine s-ar alege praful de ea.

Îi iau bastonul și dispar.

BASTONUL

M-AM AȘEZAT DOUĂ CASE mai sus pe un stîlp scund de fier, amplasat în mijlocul unei porți pentru a bara circulația. În mîna tremurîndă țineam bastonul și tașca de moașă cu cornurile ; urmăream vînzoleala din jurul bunicii. Sosi salvarea, o luă și opri în fața casei ei. Bunica pășea dreaptă la brațul unui medic.

Pe stradă trecea un zarzavagiu strigînd : „Cartofi ieftini ! Cartofi ieftini !"

Un copil care văzuse întîmplarea a trecut pe lîngă mine și m-a arătat cu degetul. În ochii lui eram, fără îndoială, o cretină care nu numai că și-a lăsat bunica să cadă, dar acum ședea aici tremurînd ca o neputincioasă cu bastonul bătrînei în mînă.

Eram incapabilă să mă urnesc din loc. Mă simțeam slabă și lipsită de apărare. Ea se hrănește cu seva mea, cu oasele și țesuturile mele. I-au crescut cîrcei ca la plantele agățătoare, cu care mă sugrumă. Împotriva zbaterilor mele neputincioase se apără cu un scut gros de chitină.

Găsește mereu trucuri noi ca să-și substituie funcțiile degradate. Și-a pierdut un ochi și i-a crescut un al treilea în loc. Rămîne în picioare cu ajutorul noilor organe represive pe care și le dezvoltă. Între timp i-au crescut trei buze, trei urechi și zece rînduri de piele.

Există o specie de crabi care parazitează pe o larvă de crab, trăind la rîndul ei pe alt crab, și el parazit.

Bunica mea e un parazit. Eu sînt mediul vital pe care parazitează.

Chiar și acum îmi simte lipsa. Nu poate trăi nici o secundă despărțită de mine.

Am luat bastonul și m-am tîrît pînă la casa ei.

ÎNSEMNARE 12

SPAIMA PE CARE am încercat-o nu poate fi descrisă în toate amănuntele. Un frig mi-a cuprins tot trupul și mi-a paralizat orice mișcare.

Bîlbîiam întruna și mă juram că n-a fost vina mea. Cînd bunica a început să-mi atace organele, m-am scufundat în adîncul pămîntului. Aici am descoperit un parazit-lipitoare, de care nu mai auzisem pînă acum. În scurt timp parazitul a crescut monstruos, atingînd mărimea victimei sale. Încercînd să-mi amintesc care era de fapt parazitul și care victima lui, nici n-am observat că o uitasem pe bunica la suprafață.

MĂNUȘA GLACÉ

BUNICA E AZI COMPLET descompusă. Îi caut părțile auxiliare sub masă, în frigider, în rafturi ; orice aș face nu pot s-o mai întregesc.

Părțile componente ale trupului ei zac împrăștiate prin cameră.

Ochiul-ochelar zace crăpat sub fereastră. Piciorul-baston a fost azvîrlit de o mînă străină în fundul subpatului. În bocceaua cu lucruri de aruncat găsesc într-o pungă de plastic, legată de trei ori la gură, mănușile ei glacé albe.

Pe pat descopăr o arătare acoperită de o carapace de broască țestoasă. Capul bolovănos e căzut într-o parte. Pare că e desprins de trup și așezat alături de umeri. Crăpătura gurii dezvelește două rînduri de dinți albi, înțepeniți acolo în maxilar. Tăieturile pleoapelor sînt închise. Încerc să-i ridic pielea de pe ochi, nu se observă nici o tresărire a globilor oculari. Toate degetele de la picioare sînt îndreptate într-un fel de erecție spre cer. Funiile acelea răsucite au fost cîndva brațe, dopul înfipt în capul unei ciuperci zbîrcite a fost odată un

nas. Bunica mai are puțin și se va preface în lemn, cărbune sau piatră.

Îmi apropii urechea de cumplita vedenie, acolo unde ar trebui să fie ghemotocul inimii. Nu se aude nimic. Doar vuietul propriului meu sînge. Inima ei doarme.

Dar unde e pulsul. Sub degetul meu mare nu se simte nici un puls.

Îmi culc urechea, din nou, acolo, unde pînă și ceapa are o inimă, pînă și piatra un puls. Nimic, doar tumultul sîngelui meu.

Nu pot distinge mișcările mușchilor.

Pipăi o plantă.

La plante se folosește microscopul. Cu ajutorul lui putem vedea, chiar și la alge, tremurul cilului vibratil.

N-am nici un microscop la-ndemînă.

Totul se răscoală în mine de atîta spaimă. Mă silesc să-mi ațin privirile pe această materie închisă în sine, care ar trebui să fie bunica mea.

Mă rog la Dumnezeu. Frica de moarte m-a prins în ghearele ei.

Deodată mă pomenesc că nu mai pot distinge viața de moarte. Cum arată moartea, cum viața, obiectul ăsta din fața mea e mort sau viu ?

Înainte de a împietri eu însămi de groază, mă duc la closet. Organismul meu mai funcționează.

Mă așez pe scaunul WC-ului și reflectez. Mă lovesc peste genunchi, să-mi opresc tremurul picioarelor. Îmi rechem în memorie toate cu-

noştinţele ştiinţifice şi-mi astup cu ele gura spaimei mele.

Oare n-am învăţat să deosebesc materia vie de materia moartă ? Delimitarea ştiinţifică între fiinţă şi nefiinţă este limpede pentru oricine şi de netăgăduit ; saltul de la viu la mort este clar, evident, inteligibil.

Moartea este demonstrată de existenţa unui cadavru.

În lipsa unui microscop e bună şi o oglindă.

Mă apropii tiptil, tiptil ; îmi stăpînesc cît pot mîna în care ţin oglinda barocă. N-am voie să tremur. Cum te mai joci tu cu mine, vierme ce eşti ! Abureşte oglinda cu o singură răsuflare, lua-te-ar dracu, ca să-mi dau seama că eşti vie, abureşte-o, îţi spun !

Suprafaţa oglinzii, pe care o ţin deasupra despicăturii din mijlocul feţii ei, nu vrea să se abureascā cu nici un preţ. Toată încercarea mea disperată mi se fărîmiţează rece şi colţuroasă în mînă. Îmi înfrîng sila şi-mi suflu aerul din plămîni prin nările ei uscate în interiorul carapacei. Porţiunea, unde ar trebui să se afle stomacul, se umflă treptat, devine bombată ca burta unui păianjen. Mă opresc brusc, deoarece îmi aduc aminte că am citit undeva despre pericolul balonării.

Stau inertă pe pat. Aştept. După cîteva minute mă ridic şi iau o lanternă.

Arunc o lumină puternică pe faţa ei. Nimic. Fac întuneric în odaie. Nimic. Îi pun o batistă udă pe buze. Nimic. Stropesc obiectul

acela inert cu lămîie. Nimic. Despicăturile mirosului şi ale gustului îi rămîn împietrite.

Ciupesc cu furie bolovanul acela adormit. Las-că te fac eu să te urneşti, vrăjitoare bătrînă ! Nimic, nimic.

Aduc de la bucătărie găleata de tablă plină cu apă şi o stropesc. Nimic.

În odaie e groaznic de frig. Mă gîndesc la foc. Asta trebuie să fie ! Aprind gazul în sobă. Răsucesc butonul pînă la trei, la patru, la cinci. Valuri de căldură plutesc binefăcătoare peste femela larvă. Nimic. Fac curent, asta o turbează de obicei ; nici nu se clinteşte. Caut altceva : zgomot, praf ; pun muzică, să duduie, să urle, sar prin casă. Nimic.

Doar doamna Wirsing apare în vestibul, ca de obicei îmbrăcată în roz. O trimit acasă. Îi spun că totul e în ordine.

— Doarme, pst, altfel se trezeşte şi-i mai rău.

Doamna Wirsing vrea să mă dea la o parte, dar nu-i merge. Mă jur în faţa ei că doarme. Închid uşa, îmi scot pantofii şi trag cu urechea. Dar şi ea rămîne în spatele uşii şi face acelaşi lucru. Mai strigă odată :

— Doamnă von Krönlein ! Mă auziţi ?

Apoi o porneşte pe scări bombănind. În sfîrşit, aud uşa de jos trîntindu-se. Sună telefonul. Ridic. E tot ea.

— Doamna von Krönlein ?

— Doar v-am spus că doarme ! îi răspund. Închid.

E teribil de frig. Încetez să mai fac curent. Încălzesc iar pînă la cinci. În dogoarea aceea

chibzuiesc dacă nu e totuși o șansă faptul că acest „fenomen al naturii“ mi-a revelat cele mai profunde taine ale vieții. Ele există, și asta am învățat.

M-aș înșela pe mine, dacă nu aș privi „obiectul“ drept în față. Dar cum să trezesc această membrană împietrită ?

Nu sînt de specialitate, poate ar fi mai bine să apelez la un consult medical.

Am învățat că sistemele vii răspund la excitații. Recapitulez, să mă asigur, dacă am încercat pe pielea ei toate mijloacele de a o face să reacționeze.

Lumină, zgomot, frig și dogoare.

O mîngîi. Nimic. Strig, șoptesc. Nimic.

Pentru mai multă siguranță o lovesc. Nimic.

Aștept să-mi vină o idee.

O mai lovesc o dată.

Nimic.

Mă uit în jurul meu. În locul rafturilor și a polițelor nu văd decît pietre funerare.

Mă cuprinde urîtul. Îmi spun : Trebuie s-o fac să învețe din nou să trăiască ! Dar cum ?

Uneori viața continuă să palpite în asemenea existențe larvare. Dar nu e nimeni s-o vadă, nici medicul cel mai experimentat, și atunci decide înhumarea. Dacă aș avea praf de tutun s-o fac să strănute. Fir-ar să fie ! Ce să mai încerc ? Vino-ți odată în fire !

Dar cum ?

Privesc fix patul și mai ales locul acela unde ar trebui să se afle creierul vechi al acestei

mostre de somn. Sînt epuizată de frică. Scoală-te odată, lepădătură ! Bat din picior. Cum s-o fac să-și spele dinții și să-și șteargă urdorile de la ochi ? Trebuie să existe ceva pe lumea asta, care s-o determine să-și pună din nou piciorul baston, ochii secunzi, mănușile glacé și toate măștile indispensabile bătrîneții.

Zăresc găleata de tablă în care am adus apa. Scot un strigăt : „Evrika !“ Trebuie să cumpănesc altfel lucrurile. Nu „vino-ți în fire“, ci „să-ți ieși din fire“, ca să-ți revii !

Cobor și cumpăr de la magazinul zoologic o găleată plină de peștișori aurii. Mă întorc, trag cuvertura de pe femela-larvă și torn peste ea toată apa rece din găleată cu peștișorii care i se zbat pe piele.

Bunica se trezește și țipă :

— Ah, mă trec fiorii, mă trec fiorii ! Se ridică brusc și-mi trage o palmă de văd stele verzi. Țipă iar înnebunită și-mi aruncă în față cincizeci de mărci cu întreaga casetă de bani și tot teancul de plicuri iscălite cu numele meu : Pleacă, pleacă să nu te văd !

ÎNSEMNARE 13

Palma a fost atît de puternică, încît a trebuit să mă prind de speteaza scaunului, ca să nu cad. Trăia ! Tot mai trăia. A fost doar o înscenare. M-a spionat tot timpul. A savurat eforturile mele de a o readuce la viață !

Această întîmplare mi-a deschis ochii asupra ticăloșiei ei. Bătrîna se folosea cu sînge rece de starea ei respingătoare ca să-mi urmărească frica de moarte.

INELUL DE LOGODNĂ

— CASETA UMORISTICĂ, la gunoi cu ea !

Arunc cadoul profesorului în punga cu vechituri. Căderea ei în dizgrație se datora faptului că pensiunea, unde își lua bunica masa de prînz, devenise un bordel. De cînd o știu, bunica a fost un dușman înverșunat al bordelurilor, pentru că acestea erau incompatibile cu mediul ei.

Totul a început de la „comandanta turbată după bărbați“ care-și făcea unghiile alea de călău exact înainte de a veni la masă. Ghearele ei roșii ca sîngele se înfigeau în ochiul bunicii — așa simțea.

La supa de orez, chiaburoaica a întrebat-o pe comandantă, complet dezinteresat, cîți ani are. La sufleul de orez, mirosul de ojă proaspătă devenise de nesuportat. La budinca de mure cu orez, comandanta catadicsi, în sfîrșit, să răspundă, că a împlinit șaizeci și opt cînd toată lumea știe că acum două luni și-a sărbătorit cu fast aniversarea a șaptezeci și cinci de ani ; cu acest prilej și-a drapat scheletul în catifea și mătase. Nu s-a mulțumit cu atît. Și-a vopsit

buzele și și-a fardat pomeții descarnați. Felul în care bătea darabana cu unghiile pe masă te scotea din minți.

Bunica și-a pierdut răbdarea și i-a spus că nici cel mai discret roz nu o mai putea întoarce de la groapă.

Dar comandanta a continuat să bată darabana în masă și i-a replicat cinic că, în cazul acesta, va deveni un înger cu unghiile roșii.

Cînd erau la cafea, a venit profesorul „mîncat". Purta un sacou de promenadă, joben și bastonul sub braț. Comandanta i-a pus unghiile ei aprinse în palmă și el i le-a sărutat de parcă ar fi fost sîni.

În felul acesta s-au dat de gol.

Comandanta și profesorul purtau amîndoi același inel : un inel de logodnă.

Stăteam mută în fața relicvelor bunicii mele. Le triam. O auzii oftînd :

— Gloabă bătrînă ce sînt, cum am putut să mă atașez de profesor ! Era normal s-o ia pe cea tînără. După un timp : Oricum nu m-aș fi pretat la așa ceva.

FIRIMITURILE

TOT MAI DES mă pomenesc stînd în cel mai pitit ungher al odăii, leoarcă de sudoare. Mă ascund de ea.

Din cînd în cînd observ la celălalt capăt al încăperii un punct luminos mișcîndu-se. E ea cu lanterna de buzunar.

De zile în șir trăim în întuneric.

Moartea ei lentă mă vlăguiește. De multe ori nu mai sînt în stare să ies din cotlonul meu.

Acum două zile am pus-o pe Annalies să ne cumpere douăzeci de pachete de hrană pentru sugari. Apoi i-am spus categoric : „Nu avem nevoie de nimeni, ne descurcăm și singure !" Am plătit-o la zi și ne-am debarasat de ea. Respir ușurată că acum sînt singura care caută firimiturile. Cînd găsesc una o vîr în buzunarul rochiei de casă, pe care n-o mai scot de pe mine, și i-o duc bunicii.

— Putoarea, rostește ea din cotlonul ei, nici de căutat firimituri nu era bună, și bagă fărîma în gură ca să nu mai facem gunoi.

Alaltăieri Sebastian a venit la noi, deoarece bărbatul meu nu s-a simțit bine. Ne-am tîrît toată ziua pe jos căutînd tăcuți. Băiatul găsea

mai multe decît mine, pentru că lumea podelei reprezenta pentru el un teritoriu încă nou.

Nu l-am mai văzut de atunci. Stau toată ziua în casa bunicii. Telefonul nu-l folosim decît seara, după ce se face linişte în dosul ferestrelor. Cînd sună la uşă de trei ori şi se răsuceşte cheia în broască, ştim că e doamna Wirsing, care aduce laptele. Nu mă clintesc de la locul meu. Tuşesc tot timpul şi înghit picături.

În spatele ferestrelor şi în casă e o larmă asurzitoare. Sînt paznicii noştri. Ori de cîte ori ne lovim una de alta pe întuneric, bunica îmi şopteşte :

— Îmi vine să las totul baltă şi să plec cu metroul, dacă aş fi sigură că nimeresc pragul cînd păşesc de pe scara rulantă. Îşi apasă burta mai tare de podea.

Au vrut s-o evacueze.

Lucrările au început de la acoperiş, a urmat apoi casa scării, gangul, faţada şi, la sfîrşit de tot, apartamentul ei. Schelele cresc şi cresc pînă la fereastră.

I-a venit rîndul.

Bunica are dreptul să rămînă în casă. Ea e singura dovadă vie a acestui spaţiu.

De aceea mă pune zilnic să le amintesc în scris acest lucru. „Stimate Domnule proprietar !“, „Stimate domnule zidar !“, „Stimate domnule tinichigiu !“, „Stimate domnule sobar !“, „Stimate domnule turc !“

Zeci de scrisori politicoase cu indicaţia PERSONAL în care se arată, negru pe alb, că bunica nu a atins vîrsta de nouăzeci şi patru de

ani ca să se lase îmbrobodită de manipulări venite din exterior.

Noaptea pun scrisorile pe tabla ferestrei. Dimineaţa, după ce se luminează bine, dispar.

Peste zi nu mai sîntem niciodată singure : Prin faţa geamurilor glisează umbre de criminali, ne ameninţă, îşi ridică în aer ciocanele şi rângile.

Spintecă şi tranşează întîi casa, apoi pe bunica. Dezbrăcaţi pînă la brîu, cu pielea arsă, roşie ca purpura, se caţără pe schele, în faţa ferestrelor, şi se holbează înăuntru. Tigri hămesiţi scrîşnesc din dinţi, vor să ne devore.

De aceea am tras perdelele. Cînd trebuie să ne mişcăm prin cameră, mergem de-a buşilea, cu capetele vîrîte între umeri, şi vorbim numai în şoaptă.

— Am ajuns de nouăzeci şi patru de ani ca să fiu obligată să trăiesc ca un animal, tună şi fulgeră bunica cît e ziua de mare. Trebuie să mă tîrăsc pe podea şi ei mişună pe pereţi ca gîndacii. Asta e liniştea bătrîneţelor mele !

Bunica nu închide ochii toată noaptea. O muncesc gîndurile că unul din gladiatorii ăştia o să dea buzna în casă şi o s-o omoare.

Am pus fierbătorul electric pe jos, în bucătărie, şi am umflat o saltea pneumatică. Deasupra am improvizat din scînduri şi prelate un cort, ca să nu mai putem fi văzute. Ce noroc că de curînd am refăcut, din ordinul ei, provizia pentru caz de forţă majoră.

Cortul este singurul loc unde putem să ne ridicăm, pentru cîteva clipe, în picioare ca să

ne mai dezmorțim oasele. Pe dinăuntru i l-am aranjat destul de confortabil. Un cactus mic, așezat pe un taburet de lemn, acoperit cu un șervețel de dantelă, decorează interiorul. Aceasta este noptiera ei.

De la o zi la alta ne restrîngem nevoile zilnice ; cîteva cutii de conserve, niște apă minerală, lapte, nu ne trebuie mai mult.

În locuință e o atmosferă încinsă și umedă. Nu îndrăznim să aerisim. Uneori mă pomenesc zăcînd pe podea, într-o stare de prostrație. Noaptea, după ce bunica adoarme în sfîrșit, pun radioul încet. Muzica e atunci pentru mine un mesaj secret. Mă gîndesc la bărbatul meu, la băiat, la faptul că i-am obligat să se descurce singuri și mă cuprinde o revoltă lipsită de sens.

Mă trezesc de multe ori leoarcă de sudoare, cu maxilarele dureroase și încleștate. Am senzația stranie că aș fi mușcat ore în șir dintr-o funie de circ. Pielea capului îmi e înghețată, mă doare rădăcina părului, pesemne că în somn cineva m-a tras de păr în sus și m-a aruncat afară prin cupola circului.

Articulațiile mîinilor îmi sînt umflate. Degetele mi s-au strîmbat. Cînd mă strecor în toiul nopții, pe furiș, pînă la oglinda din bucătărie, chipul care mă privește îmi pare străin.

Am îmbătrînit.

Obrazul e alb și buhăit. Ochii sînt stinși, zilnic îmi apar riduri noi. Am cearcăne întunecate, care pot fi frumoase la alte femei, la mine sînt hidoase. Arăt ca o furie. Mi s-a strîmbat fața, de parcă m-ar fi bătut cineva.

Pielea mi-e toată crăpată, dinții galbeni, murdari.

Îmi cobor privirile și-mi deschei rochia de casă. Priveliștea trupului meu mă deconcertează. Mă silesc să privesc în oglindă și văd acolo un corp străin și bătrîn. Din gură mi se scurge un fir de salivă și, pentru o clipă, îmi trece prin minte că bătrînețea și demnitatea sînt, cel puțin în ce privește trupul, incompatibile.

Peste zi fac progrese. Învăț tîrîtul, căutatul și făcutul firimiturilor ca pe o ocupație zilnică. Umflată ca o butie și încovoiată, curăț mizeria de pe jos și șușotesc cu bunica, talpa tîrîtoarelor, despre morminte și viermi.

Singurul lucru rezonabil în mijlocul acestui dezastru, declanșat de renovarea casei, este să ne păstrăm calmul. Aventura inactivității verticale își are farmecul ei ; rămînem în viață, așteptînd pe acest teritoriu al covorului, care nu a fost mișcat de la locul lui vreme de mai bine de treizeci și cinci de ani.

Cu cît vor ei mai mult să ne încalce teritoriul, cu atît sîntem noi mai puțin dispuse să le cedăm fie și un colțișor. De afară se aud strigătele asediatorilor turci. Ne somează să deschidem ferestrele pentru că trebuie să înlocuiască tabla, apoi ramele, apoi geamul. Îmi vîr vată în urechi și înalț o pînză deasupra cortului. Ei ne sparg geamurile, eu le astup noaptea cu cartoane. Pe pînză cos șervetul cu blazonul familiei : coroana în șapte colțuri.

Cu cît stărui mai mult în umbra bătrîneții și a morții cu atît umbra se limpezește, capătă transparență. Nimeni nu e în stare să-și mențină amărăciunea îmbătrînirii și a trecerii în neființă veșnic tînără. Pînă și nevoia de lumină s-a ofilit în mine.

De o veșnicie am nouăzeci și patru de ani și mă tîrăsc prin găuri întunecoase. Am în față un timp nemărginit ca să rămîn bătrînă. Doar moartea bunicii mi-ar mai putea răpi acest spațiu. De aceea o țin cu toate puterile mele în viață și, de cînd ni s-a terminat provizia de alimente pentru astronauți, îi dau, la fiecare oră, o linguriță de hrană pentru sugari.

„Lasă-mă în pace, toanto!" sînt uneori singurele cuvinte pe care mi-e dat să le aud din gura ei în cursul unei zile. Atunci o rostogolesc pe covor cît mai departe de mine.

Gladiatorii aruncă de afară, de pe schele, cu pietre în cartoanele de la geamuri. Bat tablă de aramă veritabilă pe mansardă, am văzut cu ochii mei azi noapte, dedesubt fac un schelet nou de lemn, cu guri de aerisire între bîrne și straturi izolatoare și îmbracă tot acoperișul cu țigle. Ne zidesc scump, cum s-ar spune. Unul, care-și arată cu dezinvoltură carnația albă prin despicătura blugilor, ne dărîmă, cu o lovitură de baros, căminul. În cîteva secunde simt pe piele o pojghiță grasă, însoțită de mîncărime. Întîi ne-au luat lumina, acum și aerul. Mă tîrăsc în cort și-mi fixez lanterna pe obraz. În oglindă mă văd perfect neagră. Îndrept fascicolul de lumină înspre bunica. Aceasta parcă e toată muiată în catran. Pînă și mobilele sînt acoperite de funingine.

Iată-i că-și pun în funcțiune burghiele și încep vînătoarea împotriva nervilor noștri. La aceasta se mai adaugă scîrțîitul continuu al unui cablu de troliu și țiuitul unui fierăstrău electric care ne pătrunde pînă în măduva oaselor. Sticle de bere se sparg cu zgomot pe pereții apartamentului nostru.

Bunica își caută, pipăind pe brînci, drumul înapoi prin toată istoria vieții ei. Uneori, cînd sosește cu bine în țara bebelușilor, începe să gîngurească și cere biberonul: „Ce bine că am păstrat totul!" Vrea să apuce suzeta; din gura ei fără dinți ies plescăituri care stropesc. Gîfîie istovită. O ridic și aștept să regurgiteze. Apoi se întinde din nou, lăsîndu-se în voia amintirilor ei de copil. Se înfășoară cu ultima cuvertură lucrată de ea, în care și-a împletit definitiv lumina ochilor.

Cei de afară ne construiesc o închisoare fără cusur. Conservele ne sînt pe terminate. Ce bine că doamna Wirsing aduce zilnic laptele, altfel bunica ar fi pierdută. Așa pare că se întremează văzînd cu ochii. Burta ei mică se rotunjește, șoldurile se împlinesc, și cînd își întinde brațele plăpînde, am impresia că a mai prins putere. Deunăzi, tîrîndu-se prin odaie, a tras un sertar, din care a scos ceva. S-a întors în cort cu cărțile pentru pasiență în mînă. A întins un rînd ca să înceapă pasiența lui Bismarck, dar

cînd a ajuns la faza suitelor, a strîns enervată cărțile și a adormit pe loc.

Noaptea mă silește mereu să facem o plimbare în jurul blocului, ca să nu-mi prindă tusea tot pieptul. Țopăie și se agită atîta încît îi fac cheful. Cînd sosim acasă, se poartă cu mine de parcă am venit în vizită. Cînd plecăm îmi dă de fiecare dată douăzeci de mărci, pe care îi pun, la întoarcere, la loc în caseta de bani.

CLISMA

A FOST O MUNCĂ istovitoare, să car noaptea aproape toate lucrurile din casă în fața porții. Fără ajutorul trecătorului necunoscut, pe care l-am răsplătit cu aspiratorul nou-nouț, și cu bicicleta de gimnastică medicală, nu aș fi scos-o la capăt. Prin crăpăturile pereților auzim acum uruitul infernal al roților de la mașina de fărîmat mobilă. Planșeul se cutremură, cortul se balansează, membrele noastre tremură. Durează o zi întreagă pînă cînd mobila bunicii e prefăcută în așchii și rumeguș. Nu ne-au rămas decît perdelele, cortul, canapeaua, un fotoliu și cîteva lucrușoare pe care vrem să le distrugem cu mîna noastră.

M-a trimis în stradă, în aerul albastru a cărui ostilitate îmi face rău, să supraveghez munca mașinii de fărîmat mobilă. Îmi ajunge. Rămîn mai bine în cort, baricadată de materialele de construcție, care-mi acoperă azurul, în compania zidarilor, apărată de schele, învăluită în pînza de sac, întinsă pe toată fațada casei. Cît vezi cu ochii, nu-i nimeni să te întrebe : Încotro ? Sug de zor din biberonul bunicii și

cînd în odaie se strecoară un fir de lumină firavă, ne tîrîm pînă la crăpătură și o astupăm.

Abia acum, în ceasul al doisprezecelea, am învățat să prețuiesc declinul stilului Biedermeier, ruinele sfinților și fotografiile de familie. Abia după căderea nopții, cînd ultima dîră de clarobscur părăsește încăperea, începe viața noastră. Atunci ne sprijinim una pe alta pînă la canapea și scoatem casetele din ascunzătorile lor.

Nimeni nu poate să vadă cum lucrăm împreună, la lumina lumînării, la macheta morții ei. Într-o casetă zăvorîtă bine în trei lădițe, puse una în alta, se află o mașină mortuară decupată din carton. Bunica a încrețit cu mîna ei perdeluțele negre de mătase naturală care acoperă pe dinăuntru ferestrele minuscule. Deasupra a aplicat o cruce de lamè auriu. Desenăm pe o foaie albă doar jumătatea dreaptă a îngerului de marmură cu aripi aurite, care va privi de jos de pe mormînt, cu un singur ochi spre cer. Celălalt ochi va umbri cu orbita lui goală — așa am hotărît noi — pomeții descărnați ai morții. Prindem voalul negru cu ață fină ca firul de păr. Va trebui să-l port exact așa cum l-a purtat ea ca văduvă și nu altfel. Din ace negre de păr modelăm deasupra arzătorului special pentru fierul de frezat o cruce, pe care am să mi-o pun la gît, și vopsim toate rufele mele în negru.

În semiîntuneric legăm teancurile de scrisori vechi ce urmează să fie trimise înapoi la expeditorii lor. Cele ale căror expeditori au plecat dintre cei vii sînt mărunțite în tocătorul de hîrtie. La fel procedăm cu invitațiile la nunți și logodne, cu certificatele de vaccin și cu carnetele de note de la școală. Cu scîndurile și brațele fotoliului, de curînd recondiționat, am aprins un foc strașnic în vechea sobă de teracotă. Strîngem în grămăjoare șuvițele de păr blond ale nepoatelor și nepoților încărunțiți de mult, identificăm fotografii, spălăm vaze: fiecare scrisoare se va întoarce la autorul ei, fiecare cadou la cel ce l-a dăruit. Ce noroc că avem listele care ne arată proveniența fiecărui obiect.

Spălăm tablourile, spălăm bluzele, stivuim bibelourile și bibliile. Totul este prevăzut în cele mai mici amănunte pentru drumul de pe urmă al bunicii. Aceasta e ultima noastră misiune, alta nu mai există.

Toate celelalte obiecte utile, cuverturi, și capace, și pălării, și baticuri sînt destinate leprosilor.

Cu ajutorul documentelor refacem din nou întreaga viață a bunicii ca s-o aruncăm de astă dată definitiv, bucată cu bucată. Iată formularul completat de ea în creion, pentru un certificat de deces și actele de naștere și căsătorie necesare, iată scrisoarea cu margine neagră desenată de ea prin care-și înștiințează prietenii că s-a stins din viață, iată ultima adeverință de plata impozitului și plicul pentru medicul

casei cu ultimul diagnostic pus de el. Pînă și poeziile lui Opa și cărțile lui poștale, toate sînt scoase din casete și aruncate în soba de teracotă. Prefacem nașterea fiicei și nașterea mamei ei în scrum și adăugăm la acestea un șomoiog mare de păr carbonizat de-al bunicii ; cenușa a trei mame — ne uitam după ea pe fereastră — se cerne pe pămînt spre a fi înghițită.

Ne despărțim de copilul Isus în coaja de nucă aurită și de nișele sidefate ale madonelor, de casete, mărgele și globuri, tăiem cu sabia lui Opa turnura doamnei cu cățelul și-i netezim lui Bismarck curbura de sub buric, înainte de a-l azvîrli în foc. Buchetele de imortele le frecăm pînă le facem pulbere și salutăm pentru ultima oară blazonul în șapte colțuri al familiei, apoi ajunge și el în sobă. E din lemn vechi, tare de stejar și întețește focul. Așezăm tablourile mamelor cu fața la peretele sobei și le străpungem inimile pe la spate cu sabia lui Opa, înainte de a-i suna și ei ceasul. O împingem pe Necunoscută de pe soclul ei în adîncurile Senei dogorîtoare și întărim focul cu un pumn de alice ; să piară odată pentru totdeauna frumusețea morții ! Pămătuful pentru praf și capotul de mătase crem al bunicii le tăvălim în funingine. Insignele domnilor sucombă în țepușe : bucata de mică, schija de grenadă, bilele și pietrele prețioase le duc sus lîngă cuibul păsărilor, cățărîndu-mă pe schele. Le las acolo pe streașină să le ia coțofana. Arunc cizmele

generălesci în foc ; flăcările țîșnesc dinlăuntrul lor, îndopate cum sînt cu fel de fel de ghemotoace și cu portretele făcute sul ale frumoaselor Käthchen Schwind și Maria Antoaneta.

— Acum ce mai facem ?

Bunica stă și își morfolește buzele în lumina luminării ; de la șold în jos umbra ei se contopește cu a mea. Mă tîrăsc în direcția unde întunericul e compact, în căutarea unei prăzi. Înot pînă la gît în praf, grămezi de cenușă, pachețele și teancuri de scrisori francate.

— Ce mai aveam de făcut ? o întreb și revin pe brînci în cercul ei de lumină. Ce legături și deprinderi trebuie să mai distrugem, pentru a putea muri împăcate ?

Stăm față în față și ne privim în ochi. Pe chip ne stăruie aceeași întrebare. Bunica mă pune să deschid fereastra și să arunc în stradă ceașca specială pentru bărbații cu barbă, ceșcuțele pictate cu trandafiri împreună cu farfurioarele lor, paharele de lichior, diferite vase, oale și conservele pentru sugari. Auzim cum se prefac în cioburi. Deodată dăm cu ochii de tabloul în care poștașul Eiwich, cel cu barba argintie, comite greșeala de a-i ține bunicii mele, pe atunci un îngeraș de cinci ani, lecția morții, folosind ca material didactic un craniu.

— Ar fi trebuit în prealabil să-mi ceară permisiunea, spune bunica. A venit timpul să ne descotorosim și de acest obiect. Optăm pentru incinerare. Ridic tabloul cu ajutorul cleștelui

pentru pîine prăjită și-l țin deasupra flăcărilor. Întîi moare capul de mort, apoi poștașul și la urmă arde mocnit și îngerașul :

— Vezi, știam eu, bunica rînjește, moartea moare întîi. Cade din nou pe gînduri. Ce mai e ? Ce mai trebuie să dăm la o parte din calea ei ?

„Ordinea mea vreau s-o duc cu mine în mormînt !“

Jumulind cununa de lauri, rupînd cearșafurile, destrămînd funda de atlaz, tăind în bucăți tașca de moașă, deșirînd ultima cuvertură împletită de bunica, arunc și lista listelor împreună cu celelalte liste în tocătorul de hîrtie. Fîșiile rămase le presar peste grămada de jăratec. Umplu caseta și celelalte lădițe cu biletele de bancă tocate mărunt, apoi iau carnețelul de adrese, actele și albumele și le pun pe toate pe foc. Bunica ține în mînă madona cu pruncul. Îi zîmbește sugarului și se joacă cu mînuțele lui. Deodată aruncă obiectul în flăcări și se întoarce cu spatele. Umerii îi tremură de încordare. Parcă ar duce în clipa aceea o luptă cu sine.

O aud spunînd rugăciuni. Trebuie s-o ajut, o înțeleg. La porunca ei răscolesc focul sub madonă ; arde părul de copil al bunicii, voalul pe care l-a purtat ca mireasă, rochița în care a fost botezată, paietele, ghirlandele de la sfînta comuniune.

— Ațîță focul mai bine, îmi strigă, altfel nu arde !

Fac ce-mi spune. Știu eu de mult că are în ceafă un al treilea ochi. Pînă și pe mine, o

păgînă, mă cuprinde frica. Iau cleștele pentru pîine prăjită și o împing în flăcări pe madona goală. Privesc în foc și nu mă gîndesc decît la moarte, numai la moarte, așa cum mi-o administrează ea mie în fiecare clipă. Mi se ridică părul în fața acestui mister îngrozitor, dar și mai mult mă înspăimîntă ceea ce mi se limpezește.

O întreb dacă aude sunete de harfă, dar urechea ei nu deslușește nici un fel de muzică. Insistă mereu cu o voce aspră și cu umerii împietriți :

— Ai terminat ? Nu ? Ațîță focul, îți spun, ațîță-l !

Scormonesc în jar și madona iese la suprafață. Uite-o — acum aud o muzică militară — un chip de oțel roșu strălucitor ivindu-se din cenușă, în brațe poartă resturile pruncului și ochii îi privesc în sus.

— Bunico ! o strig. Vino să vezi ! Groaznic, totul e în zadar, privește.

— Mai pune lemne pe fac ! Se întoarce cu spatele, de astă dată calmă. Încet, încet o să ardă mocnit.

— Ce să mai fac ?

Bunica face un gest spre ochelari, baston și mănușile glacé.

— Adu ferăstrăul din pod. Îl aduc. Fixează partea zimțată în mijlocul bastonului și-mi ordonă : Taie-l în două, să intre în sobă.

— N-ai să mai poți umbla ! îi spun cu cele două bucăți în mînă.

— Să nu mai văd cîrjele astea! strigă. Își înfășoară ochelarii în mănușile glacé și-i aruncă, împreună cu resturile bastonului, în sobă.

Auzim cum pocnesc lentilele.

Bunica mă privește insistent și-mi spune :

— A venit momentul să-mi faci o clismă, înainte de căderea cortinei.

— Nu ! răcnesc, ieșindu-mi din fire. Nu pot !

— Ba poți și ai s-o faci, îmi spune rece. O moarte curată !

Scuturată de un rîs interior, pe care abia mi-l pot stăpîni, îi maltratez intestinul. Trag apa de trei ori la toaletă după ea și las jos capacul.

— Capacul closetului e lăsat, îi spun să audă.

— Ai dat jos capacul closetului ? mă întreabă ea după un timp.

— Da, îi răspund leoarcă de sudoare, gîfîi. Ce mai trebuie să fac ?

— Adu-mi cămașa de dantelă, s-o am la-ndemînă și du-te !

— Să plec ? Îmi simt bătăile inimii. De spaimă mă lasă puterile. Chiar vrei să plec, să te părăsesc, să mă despart de tine ?

— Da, ai să pleci imediat ! îmi spune calmă și necruțătoare. Mai face un gest din cap și tușește semnificativ. Înțeleg. Împachetez canula, irigatorul și furtunul de gumă, biberonul, tocătorul de hîrtie, sabia și cleștele pentru pîine prăjită în ultimele pungi de plastic, pe care le înnod de trei ori. Deodată amuțește. Stă așa ca de plumb, așteptînd pe cîmpul ei

de bătaie, și știu că nu va mai scoate nici un cuvînt. Îmi dau seama că trebuie să plec, înainte de a mă împinge pe ușă afară, atît de amenințătoare e tăcerea ei.

Nu mai am nici un drept în această casă pe care o socoteam de la o vreme și a mea.

Plec fără să-mi iau rămas-bun, fără întrebări de prisos. O părăsesc. Stă țeapănă în mijlocul grămezilor de cenușă ale istoriei ei.

În fața casei ridic capacul pubelei și împing pungile de plastic sub gunoi. Îmi șterg obrazul cu un colț al rochiei vopsite în negru și cu asta am terminat tot ce aveam de făcut.

Așez un picior înaintea celuilalt și pășesc din nou în viață. Pe măsură ce merg de la o casă la alta, de la o stradă la alta, încep să am senzația că înaintez. Pavajul orașului nostru e plin de gropi, la fiecare pas calc pe un craniu. Pretutindeni, în toate casele, bănuiesc că sînt paturi în care zac femei în cămăși de dantelă cu păpuși de metal pe piept. Se răsucesc pe scîndurile lor de stejar, și toată lumea le consideră vii pînă cînd sînt scoase din casă cu picioarele înainte.

Mergînd de la o casă la alta nu am decît o singură speranță : să surprind o femeie care își aruncă scrisorile vechi pe fereastră. Doar o clipă aș vrea să-i văd fața și să-i aud oftatul de ușurare !

Tocmai a căzut un plic la picioarele mele. Am privit în sus, dar n-am reușit să disting

decît părul negru pe un craniu mititel. Am strigat de jos :

— Spuneți-mi, de ce ! Vorbiți, pentru Dumnezeu ! Arătați-vă !

De atunci stau sub această fereastră și aștept. Îmi netezesc rochia neagră ; cînd oboseala mă silește să mă așez îmi lustruiesc cu genunchii pantofii și geanta. Mereu îmi apare în față craniul ei mic. Stau sub această fereastră și aștept.

ÎNSEMNARE 14

PÎNĂ MAI IERI discuțiile despre moarte au făcut parte integrantă din viața mea. Îngrijirea bunicii mi-a deschis ochii asupra chinuitoarelor munci ale despărțirii de viață. De atunci nu mai pot trăi de frica morții, deoarece nu știu cum îmi va arăta sfîrșitul.

POSTFAȚĂ

2 septembrie 1983

STIMATE CITITOR,

Printre hîrtiile rămase în urma decesului nepoatei mele, doamna F.L., survenit la 2 ianuarie 1983, deces provocat de o intoxicație cu barbiturice, am găsit acest manuscris într-o caligrafie neglijentă, parțial stenografiat. Am reflectat îndelung înainte de a încredința editurii această aglomerare de cuvinte care are pretenția să alcătuiască o carte. În general resping orice gen de modernitate, vreau să spun că sînt adepta discreției, a credinței romano-catolice, inclusiv a unui mod de viață sănătos (căruia îi datorez faptul că am supraviețuit nepoatei mele). Cu privire la moartea acesteia doresc să menționez că personal consider diagnosticul de otrăvire, stabilit de noii șarlatani, total eronat; împărtășesc opinia, ce pare azi depășită, că goana după narcoză, indiferent de mijloacele folosite, este expresia unei boli interne, specifică naturilor slabe și dezechilibra-

te. Oricine va studia acest document cu minuția cu care l-am analizat eu, va constata cu siguranță semnele unei boli psihice.

Dacă dau curs acestei lucrări improvizate, o fac dintr-o pietate față de cuvîntul scris, chiar și atunci cînd are o valoare îndoielnică. La aceasta se mai adaugă și pietatea pentru timpul de muncă al răposatei mele nepoate F.L., care, deoarece nu a vrut să asculte, a fost obligată să simtă pe propria ei piele ce înseamnă să-ți cîștigi existența ca ziaristă, în loc să faci o partidă bună, fiind silită să scrie aceste însemnări în timpul ce-i prisosea. Este deci clar pentru oricine că în felul acesta nu putea să se smulgă din vulgaritatea cotidianului spre a se cufunda în sfera valorilor lăuntrice.

Personal disprețuiesc lipsa de viclenie a femeii moderne, care nu știe să exploateze bărbatul. Dacă ar fi avut liniștea necesară, nepoata mea ar fi aprofundat poate poeziile solemne ale răposatului meu soț și ar fi avut șansa să devină o scriitoare mai elevată. Dar, din păcate, a ținut morțiș să-și cîștige singură pîinea.

Trebuie să subliniez că personal consider limba drept un fenomen foarte clar. Prin sinceritatea ei, aceasta îi este mai accesibilă bărbatului, chemat să rezolve problemele serioase ale lumii și în stare să-și pună întreaga personalitate în marea balanță a omenirii. Cît de supuse greșelii sînt în schimb încercările femeii, făcută să aibă grijă de casă și de familie, avînd datoria să-i țină trează bărbatului plăcerea de a munci.

Așa se face că astăzi femeia este silită, atunci cînd scrie, să ne pună ventuze cu ajutorul cuvintelor ei, vreau să spun că ea nutrește credința falsă că vorbele ei ar fi niște ventuze. Deoarece, personal, cred că nepoata mea nu era în măsură să redea în cuvinte ceea ce simt eu sau am simțit vreodată ; pentru aceasta ar fi avut nevoie de mai multă poezie, ceea ce nu era cazul la ea. Nu avea harul divin.

Faptul că nu prea se pricepe să mînuiască cuvintele se vede și după felul cum scrie. Pe vremea mea exista încă un meșteșug al caligrafului. Noi învățam copiind. Scrisul nostru era aproape ca o gravură. Nu ne încumetam să credem că un scris „personal“ ar fi necesar. Noi respectam modelul. Scrisul nostru era pe atunci încă scrisul german curent. Ornam cu el paharele colorate ; eu îmi brodam inițialele pe lenjerie. Am învățat să citesc cu ajutorul versurilor pe care le broda mama pe perne cu scrisul ei frumos, sau după cărțile de rugăciuni caligrafiate exemplar.

Am crescut în credința că o literă, scrisă cu plăcere și îndemînare, trebuie să exprime

armonie și consecvență în sentimente. Cum își permite azi o femeie, care nu a învățat arta literelor, să se amestece în meșteșugul bărbatului ?

Pe vremea mea am învățat că arta scrierii frumoase e un mijloc de a te înfățișa pe tine însuți. Și cînd s-a introdus alfabetul latin : Doamne, cu ce dragoste pentru frumos ne concentram asupra dîrei de cerneală pe care o lăsa vîrful peniței ! Ce sentiment înălțător încercam, cînd reușeam să realizăm contrastul dintre linia subțire, cît firul de păr, și cea groasă, întunecată !

Și nepoata mea, fie-i țărîna ușoară, a învățat să scrie astfel. Pe vremuri i-am supravegheat primele încercări. Am și păstrat unele scrisori pe care mi le-a trimis în perioada aceea. În fiecare scrisoare se scuza pentru scrisul ei. Îmi amintesc de un alineat din prima ei epistolă. Avea pe atunci șapte ani : „Mi sa rupt creionul, te rog așteaptă un pic, trebuie săl ascult. Gata lam ascuțit“.

Cît de îngrozitor s-a schimbat caligrafia nepoatei mele ! Între timp a început să scrie de parcă nu numai ea avea dreptul să fie de capul ei, ci și fiecare literă, în parte. Dacă ar fi simțit o durere adevărată în timp ce scria, ca după pierderea unui om drag, cum pretinde

pe alocuri în însemnările de față, altfel ar fi trebuit să-i arate literele : îmbrăcate în negru, cu cărare la mijloc, cravată și pantofi lustruiți ! Verticale ! Cinstite ! Cu pieptul înainte ! Severe ! Drepte, mai ales drepte ! Literele ei arată de parcă ar umbla în tricouri și blugi terfeliți. Așa credea ea că dă frîu liber gîndurilor ei ? Nu, nu, asta e prea de tot !

Și ce înseamnă acest talmeș-balmeș între sentimentele ei și cele pe care mi le atribuie mie ? În tot amestecul acesta a presărat și cîteva însemnări care îi dezvăluie adevărata natură.

Unde e grația, delicatețea, care mi-au însoțit întreaga viață, unde e grija permanentă pentru cultivarea sufletului ? Cît de zadarnică a fost încercarea ei de a-mi răspunde cu dragoste creștinească ! Trebuie să mărturisesc fără menajamente că, în ceea ce mă privește, a întrecut orice măsură. Descrie mai tot timpul o bătrînă respingătoare, care se privește vanitoasă în oglindă : Cît de puțin a înțeles ea modestia mea cuvioasă. Trebuie să admiteți că un om bătrîn, cum sînt eu, are și el deprinderile lui. Deodată este înjosit, lovit, hrănit și pus pe WC. E tras și azvîrlit în toate părțile ca un sugar. Așa m-a învîrtit ea pe mine, fără să exagerez, masîndu-mi burta cu vorbe și ștergîndu-mă la fund cu hîrtie de scris. Dacă

ar fi să folosesc un jargon modern, ar trebui să spun : În timp ce pretindea că mă îngrijește, „mă exploata“, mă studia ca pe o insectă prinsă în ac, cu scopul de a-și nota spasmele mele finale. Și toate acestea, nu în ultimul rînd, din motive de ordin material.

Acum cînd totul s-a consumat, această meschinărie îmi explică ciudata ei curiozitate, care mi s-a revelat printre altele și cu ajutorul unei benzi de magnetofon, dar și prin felul cum îmi cotrobăia în acte și corespondență. Purtarea ei demonstrează, după părerea mea, o insuficientă înțelegere pentru adevărata dăruire acordată unui bătrîn care are nevoie de îngrijire. Îngrijirea ei îmi apare azi în altă lumină.

Privind lucrurile din această perspectivă, stimatul cititor nu se va mai mira dacă întorc armele și public acest document în ideea că el este mai puțin o mărturie asupra persoanei și vieții mele, cît o dovadă grăitoare a indolenței cu care tînăra generație tratează tradiția. Cultivarea adevăratelor virtuți ale înaintașilor îmi pare a fi scopul cel mai important. Voi continua să trăiesc în spiritul acestor virtuți.

În încheierea acestor rînduri mai am ceva de adăugat : S-ar putea ca unor cititori să li se pară curios faptul că nepoata mea a murit, în

timp ce eu mai trăiesc. Nu am reușit să înțeleg niciodată cum a putut să se nască o generație care nu e în stare să privească o realitate atît de incontestabilă cum e moartea drept în față. Răposata mea nepoată și-a ferit mereu ochii de ea, spaima i-a crescut atît de mult, încît nu a mai fost în stare să se bucure nici măcar de binefăcătorul întuneric trecător al somnului de noapte, paralizată fiind de frică. Personal sînt de părere — mi-e greu să consider moartea ei o acțiune conștientă — că, de fapt, pieirea i se datorează acestor eforturi oarbe de a refuza să și-o conștientizeze, ba mai mult, că prefera, în sinea ei, să vină ca o somnambulă în întîmpinarea morții, din groaza de a i se opune conștient și cu toată luciditatea vieții.

Ar fi nedrept să nu recunosc că șansa supraviețuirii mele o datorez tocmai acestei spaime de moarte a răposatei mele nepoate Franziska. După cum ați aflat din cele scrise de ea, mi-am simțit sfîrșitul apropiindu-se și mi-am încheiat socotelile, despărțindu-mă sistematic de fiecare obiect al meu. I-am spus nepoatei mele să plece ca să-mi pot aștepta, în singurătate și netulburată de frica ei, în liniște și împăcare ceasul de pe urmă. Pe scurt, am vrut să mor în tihnă, între cei patru pereți ai mei.

Cum ședeam așa, așteptînd, în sfîrșit singură, m-am simțit deodată ciudat de ușoară. Încă de cînd îmi puneam lucrurile pe foc am constatat, cu fiecare obiect de care mă despărțeam, că-mi revin puterile. După ce m-am despărțit și de nepoata mea m-am simțit, cum să spun, eliberată de orice grijă. Priveam în jurul meu și nu descopeream nimic, nici un obiect care m-ar fi putut reține. Locuința mea era goală. Doar caseta cu lucrurile pregătite pentru moartea mea — din care am ars hîrtiile și mașina mortuară de carton — se mai afla sub canapea. Crucea, rozariul și apa sfințită erau acolo pregătite. După ce am aruncat, ce-i drept cu inima strînsă, și această ultimă casetă în flăcări, m-am ridicat, m-am întins ca după somn și am rîs, cum nu mai rîsesem de mult.

De atunci mă simt, cu fiecare zi, mai ușoară, ca un fulg. E ciudat. Mi-am aruncat ultimele lucruri ca să mor fără griji și iată că a ieșit altfel : trăiesc fără griji.

Nu găsesc altă explicație decît aceea că obiectele scumpe mie, care constituiseră, pînă mai ieri, însăși viața mea, îmi fuseseră, fără să-mi dau seama, un balast. Le-am pus pe foc — și am reușit să sar. M-a cuprins deodată o bucurie de viață frenetică, pe care n-am mai încercat-o pînă acum. Mă simt ca renăscută.

Iată că trăiesc fără aceste lucruri. Eliberată de ele folosesc doar obiecte care nu-mi aparțin. Pînă și hainele pe care le port sînt de împrumut. Nici o furculiță dusă la gură nu-mi lasă pe limbă gustul neplăcut că după folosire va trebui s-o spăl. Chiar și igiena locuinței și a trupului meu o las în grija personalului de serviciu.

Am înmormîntat-o pe nepoata mea cu demnitate și cinste. Îi sînt recunoscătoare domnului editor că mi-a oferit posibilitatea ca, exact la la nouă luni de la moartea ei, să-i pot îndeplini ultima dorință prin publicarea acestui volum discutabil. Strănepotul meu Sebastian, al cărui tată s-a consolat, cum era și firesc, cu o femeie sănătoasă, trăiește — întreținut de mine și, în sfîrșit, botezat — de trei luni, într-unul dintre cele mai bune internate catolice din Germania. Deși, personal, nu mai aștept nici un răspuns cu privire la sensul existenței în spirit creștin, sînt totuși de părere că înșelătoria modernă, de care se folosește azi știința, este o superstiție și mai crasă. Am preferat pentru nepotul meu o educație creștină și sper ca, datorită acestei educații, să pășească pe drumul cel drept.

Problema de conștiință pe care mi-am pus-o, neștiind dacă acest document de gîndire mo-

dernă este mai bine să rămînă îngropat pentru totdeauna în uitare sau să vadă lumina tiparului, am rezolvat-o, împreună cu preotul H., în favoarea ultimei alternative, cu atît mai mult cu cît tantiemele îmi permit, în ciuda pensiei mele modeste, să-mi trăiesc ultimele zile într-o atmosferă blîndă, departe de oraș, în clima dulce a Meranului, la o pensiune cu veche tradiție. Pace, împăcare și meditație. Le mulțumesc, de asemenea, ultimului caligraf al limbii germane, Profesor v. Orlando, și tipografiei din Wemding, pentru eforturile lor de a transpune în litere bîlbîiala unei oarbe și, nu în ultimul rînd, le mulțumesc tuturor acelora care prin cumpărarea acestei cărți m-au ajutat să-mi asigur o bătrînețe lipsită de griji.

Cu profund respect,
KATHARINA VON KRÖNLEIN
Văduvă de colonel de ulani.

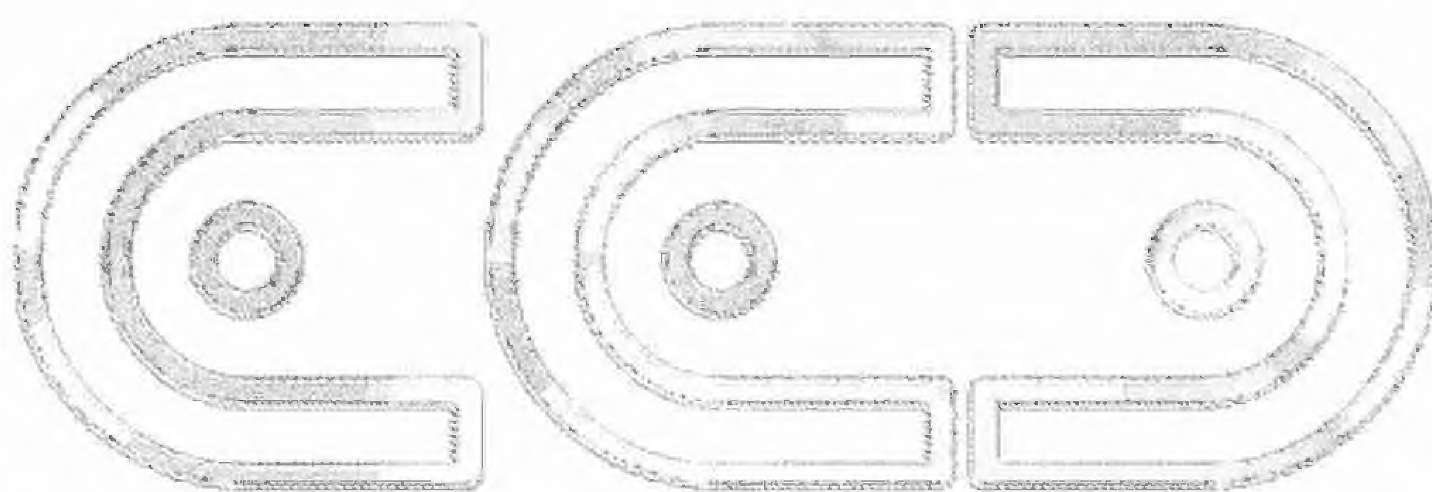
Lector : ONDINE CRISTINE DASCĂLIȚA
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU

Bun de tipar : 25 iulie 1987
Coli de tipar : 9,25

Tipărit sub cd. nr. 5126/987 la
Întreprinderea Poligrafică
Bacău str. Mioriței nr. 27.

REPUBLICA SOCIALISTĂ
ROMÂNIA

Scanare și prelucrare digitală

de

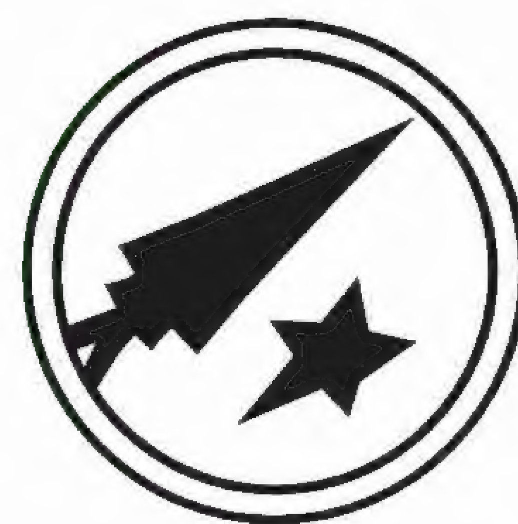
Anonim

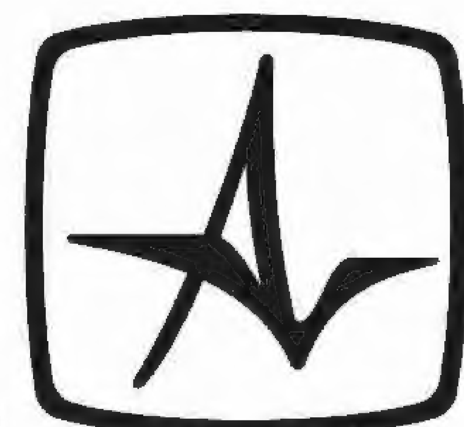
și

CAT Graur

Antwerpen

2024